

Handwritten notes and signatures in black and purple ink at the top of the page.

ივერია

1885

№ III, პარტი

თბილისი.

ექვთიმე სულაძის სტამბა.
1885

შინაარსი:

I. სტენები სოფლის ცხოვრებიდამ ი. ჟ—ისა და გ. უ—სა. 5

II. ასული ფარაონისა (ისტორიული რომანი) გეორგ ებერსისა, ნაწილი პირველი. 9

III. პედაგოგიური მოსაზრებანი (ქართულის ენის სწავლებას შესახებ) მის. ნასიძისა. 62

IV. მულჯაევარ (კვიზოდი ირაკლი მეორეს დროიდგან) ლექსად ა. ტავაძისა. 72

V. ქართული თეატრი ჩვენი წერილების საგანი თეატრის არსებობაა. «დროების» გამოლაპარაკება ჩვენთან წვრილმანობაზე. ძილი დრამატიულის საზოგადოებისა. მას თვისი გაუქმება სწადიან. მისი ვალდებულება. საჭიროა გამოღვიძება ვ—სი. 88

VI სახალხო ლექსები 103

VII პოლიტიკური მიმოხილვა. 107

XI მანცხაღებანი

რედაქციისაგან.

ამ ნომრისთვის დამზადებული და აწყობილი წერილები: «შინაური მიმოხილვა» და «შიქრი და შენიშვნები სამრევლო სკოლების გამო», კერ დაბეჭდა.

ივერია

საპოლიტიკო და სალიბერატურო
ჟურნალი

6056

წელიწადი მეცხრე

№ III

თბილისი

ექვთიმე ხელაძის სტამბა, ლორის-მელიქოვის ქუჩაზე
1885

Дозволено цензурою. Тифлисъ 16 Марта 1885 г.

ს ც ე ნ ე ბ ი .

იცით რა გავიგე, ხალხო? — არა, არ გეტყვი! — აი, დიდება შენთვისა ღმერთო! რა გასაკვირველია! — დიდას ბოსლის დერეფანში ურმის თვალი ვაკეთებდი. ერთბაშად შევხედო, ჩვენებიანთ თეკლე მოვიდა. მე მეგონა ზურის სუსნისთვის მოვიდა მეთქი, ის კი არა თუ მსქანკლად მოსულიყო, მეტიც ისიც ვისჯანა, ნარმილაანთ ბესუსაგან, პირველი გამოჩენილი ოჯახი შეიქმნა ამ მხარეს. ოჲო, ეგ შესვენებულთ თეკლე, რა არის? სწორეთ საკალოჯო მოზვერით ურბენს გარეშემო მთელს სოფელს. უმაგისოთ ამ მხარეს ბიჭი და გოგო ვერ დაქორწილდებიან...

ეგ კიდევ არაფერი. რა გოგოა და: ისეთია, კერსვის სესაკით არის წასული მალა, და თმები ძირს კოჭამდისინა სცემს. ეჭვი, მეტი ი ვერანა რაგორ დადის და: თავის დღეში მალა არ აინედავს, სულ ძირს იუურება; ახა, გოგოც მაგისთანა უნდა, კენაცვალე სულში! ის ოჯახ-დაქცეულისა, ისეთ წყლის კოკას წამოივიდებს ზურგზე და ამოიტანს იმოდენა ფრიალო აღმართზე, რომ ვინც თსუთმეტჯერ ჩაგიწვება გზაში, თუ შენც არ დაეხმარე და ხელის კვრით არ ამოიყვანე. ეკვლა კარგი, მაგრამ ცოლს რომ შევირთავ, რაგორ უნდა შევინახო ამოდენა ხალხი. იმდენი კართ, დილით საღამომდინ რა თვალო, ვერ დასთვლი. ახა ერთი დაუთქვლო (თითებზედ ათვლის).

ერთი ბრმა შაშა-ჩემი, დაკრუნხსული რომ არი, მეორე მამა-ჩემი და მესამე დედა ჩემი, მეჩე... მეჩე... ჭო, გოჭლი სოფუა!... ოო, ის ჰირ შავი, რა ზარმაცია?! საბბელი რომ იწოდეს, კერ გააჭნევ! თუ წის სო კარგი და თუ დადის, აყოლებს დალახანდის ჩსიჩივით ი მოკლე თეხსა და მისანსალებს ჩლასუნით ასკინვილა... ჭო, 1, 2, 3, და 4, მეჩე, გოგია, ეჭვი, ი შეჩვენებული: ის ვი არ არის, აბა! მოჩვევითა გდია ბუსრის ძირას და ღუფნის მჭადის ყუას, ეგონება კაცსა ნუსხელანთ წისჭვილიაო. მეჩე ოთხი გოგო, მაგრამ გოგოები რა საანგარიშებელნი არიან, კატი გნუტებივითა ჭყრიან სასლში. მაგრამა სასიკვდილე უფროსი გოგო მარუა ისეთია, რომ სულ ინდოურით იფსორობა. არ ვიცი ვი რა უნდა?... მაგრამ რაღა რა უნდა?—კაი თქვენი მოწონებული ბიჭი ენდომება, სსკა რაი? სულ (თითებზედ ანგარეშობს) ოთხი და ოთხი... ოთხი და ოთხი... (პუბლიკას) რამდენი იქნება? (მეორეთა სთვლის), 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 და 8. ჭო, რვა ბჭნება! ახლა მე... ეს სულ რვა და ერთი, რვა და ერთი... ჭო! ცხრა. (ღრეჭით), მეათეც ჩემი დედა-კაცი, ახლა ერთი ამოდენატ მე გამიჩნდება, დმერთია მოწყალე!... ერთი სიტყვით, თავ-ზარს დასტეიენ მჭადის კიდობანს!... წადი ახლა შენა და შეირთე ცოლი!

ქრიჭტი-შობი თვე იყო. აუბედურს კაცს ჭკა აღმართში მოეწევაო» რომ იტყვიან, სწორეთ მეც ისე მომივიდა: მე და ჩვენებიანთ ტეტიკამა უჩმები ჩამოვიტანეთ შეშითა და დილი-

დგან საღამომდის გულ-სულ-დავრეული შევტყეოდით მუჭტარ-სა. გაუწეოა ჩემი გამჩენი და არ გაჩნდა არსაიდგანა. ი, ოჯახ-დაქტეული, გომდოვია, თუ რაღაცა, აცლის და წაჭკრავს ი სმლის ბოლოს ჩვენ სარებსა. გადატეულია გული და დავაპი-რეთ უკან ვერსედ წასვლა. შევსედო, ერთი წვერ-ულვამ გა-პარსული გაცი შეგვხვდა, გაგვირიგდა და სუთი ისეთი ვარულა მანათი ჩაკვიოვალა, რომ სულ პრიალი გაჭქონდა. მე მაშინვე ნეკრედ ვივინე! ბიჭო, თუ ეს კეთილი გაცი იყო, წვერ-ულვა-ში რათ გაუზარსავს მეთქი; დავატყედი და ცოტა არ იყო მეცნობა, ჩვენ უჩიტელთან მოდიოდა სოლი, იქ მინახავს. ურემი დავცადე და გარგათაც დაბინდდა. მერე ჩაკვტივდა, მე თრიათის გაცი ვარო და მოდი თრიათში წავიყვანთო. ჩვენც ვიფიქრეთ ამ სიცივეში წოდასა, მოდი წავალთ და იქ თბი-ლათ დავიძინებთქო. წავიყვანა იმ ოჯახ-დაქტეულმა, გვატარა, გვატარა ვიბებსედ და სულ სერაში ავიყვანა. ავიყვანა და ერთს გადაბულ ფიცარსედ დავკვსა. პატარა დავიცადეთ და მოვიდა და მოვიდა ხალხი: ტეა ალარ იყო. ისე დაცხა, ისე დაცხა, რომ ჩვენებისთ ბოსელშიაც არა ცხელა სოლი ისე.

პატარა ხანმა გაიარა და ჩაკვირებოდა. უცებ დაჭკრეს ნა-ლარა, შემეშანდა, წამოვარდი და მალდა ისე შევვარი თავი, რომ ესლაც გოპი მაჩის, წმიდი გიორგი მადლმა. პატარა ხანს უკან შევსედო წითელი კედელი გაიყო შუასედ და ერთი აქეთ წავიდა მეორე იქით. ვილაც თავადიშვილები და გლეხები ლაპა-რაკობდნენ და არსენას უჯავრდებოდნენ. ბიჭო, არსენა რათა ხანია მოკვდა და გააცოცსლეს ი ოჯახ-დაქტეულებმა, თუ რა ქნეს მეთქი. მერე რაღაცეა იყო, მაგრამ ალარ მახსოვს... უცებ შევსედო, წითელი კედლის მაგიერ, თეთრი კედელი ჩა-მოქო... ცოტა ხანმა გაიარა და ი თეთრი კედელი სრიალით

წავიდა მალა და წაღაცა სახლები გამოჩნდა... დიდება შენთვის ღმერთო, როგორ ააშენეს ისე დუშნაშათა იმოღენა სახელი, ან სადა ჭყავთ მაგდონი დურგლები... მე და ჩემმა ღმერთმა, ჩემი ბოსელი მთელი სამი წელიწადი ვაშენე და ძვირს გავათავე. მე სულ გაკოტურდი: ბიჭო, აღსევანი სულ მამივლისა, კაკავში ქირა მქონია და ამითანა არსად არა მინახავს. ახლა უტქერი და დაისრიალა კიდევ კედელმა და განსოთ გამოჩნდა ტყე. ვიწერ ვირჯვარას! აი დიდება შენთვის ღმერთო! ყველა ყველა, მაგრამ იოჯახ-დაქრეულებმა, ტყე როგორ გაჩინეს ისე ანარდაზედ... არსენა სის ძირში იჯდა და კილატა გოგოს ეკურკურებოდა... ამ დროს ის შეჩვენებული მოუჭავი მთიდგან მოდიოდა და ეზარებოდა საწყაფს არსენას მოსაკლავათ. სულში დამხანა ეჭირა, ნათლი მამა ვი იყო აი. აი ვაუწყურა ნათლი-ძირონი... ამ დროს საწყაფი არსენა შემეტოდა და დაუვირე: «არქა, მოგეპარა, არ მოგკლას მეტქი!»... ამას თქმა იყო და მომესვიუნენ გორდოვები, ჩამომარსარსეს ვიბეზუდ წემა-ტყეზით და ჩამგდეს ნაობასტში. ერთი ი შეჩვენებული თრიათრის კანდი მაპოკინა ესლა და სხვა არა მინდა-რა. (გულში მეშტს იტემს და მიდის).

ივ. ჯაფანაშვილი.

ძალიან დღეობა ვი იყო ი დალოცვილი! ჩემ განენაშა ისე არსად არ დამთვრალვარ, როგორც მარანობას დავთვერი. გათენებამდის სულ მყრული გეჭონდა გაბმული. მე მეორე ხმას ვამბობდი და ასე გავიხადე ი შენი ნაჭები შაშურა, რომ სრინწიან ქათამსა ჭკავდა მეორე დღესა. რამდენსაც ვამს და-

ლეკდა, უფრო და უფრო ძიულ ხალდა, ჩემს ხმას კი სულ
 შანისაზე გაჭქონდა წვრიალი. იქვე, ჩვენ ახლოს თავადიშვილე-
 ბი ლხინობდნენ.— ე რა ყოფილა თქვენა ჭირიძეთო, რომ ვე-
 ღარ მოლაქესო!?! აი, ყოჩაღ, ბიჭო, ეგრე უნდა ლხინიო.
 ასეთ-ასეთი მარწუკები კი უსხდნენ ი გურთხეულიშვილებს გვერდ-
 სა, რომ რაღა მოგაწონოთ. მე უფრო წავკეზდი და რაც უფ-
 რო კაი ლექსები ვაცოდი, სუ მისინ მომაგონდა. მაგრამ, გა-
 უწყრეს ჩემი გამჩენი, ჩვენ მეზობლებსა! კაი ბიჭი ყოფილხარ,
 უნდა გვადლეგრძელყო და ერთი ასეთი ჯისვი მომაწოდეს,
 რომა ზღვა ჩავიდოდა შიგა. თავ-მომწონე ბიჭი ვარ და აბა,
 რაღას ვიტყვი, წამოვდექი სანქაროზედ და ჩამოვართვა ი უზარ-
 მანხარი რქაი. ისეთი კი იყო, ბაჭო, ი სალავათ ძაღლი, სულ
 მოკერცხლილი და ჯინჯალები ეკიდა. რომ დავხედე, გულია გა-
 მისკდა. მეტადრე ი პირში, რამ გააგანოერა ი ტიულა, ორთ
 ჩემი მუჭტი ჩავიდოდა შიგა. დავეწაფე, სულ დავკეპბრე და პირი
 რომ მოვაცილე და ძირ ჩამოვიდე, ყლაპო— დაიძასა და ზედ პარ-
 ზედ შემომესსა ღვინო, თუქმე სუ ვერა დამიკლია-რა: ჯისვი ისეკ
 ღვინით აჩის საკსე და ი ღვინომ დაიძასა. ბოლოს როგორც
 იყო დავლიე და მომწუდა კიდევ წელი. იმ დღისას სუ რატრან-
 ტი გაშქონდა. ცისკარი როგორ დარეკა ღვდელმა, ისიც კელარ
 გავიგე. გუთინის სადილობა რომ შეიქნა საჭიდავოდ შეიგრიფა
 ხალსი. ჩამატივდენ უნდა იჭიდავოკო; ისეკ ი თავადიშვილი კი
 იყო. გამაბრეყვს თვრალი ვატი: ასეთი ვარ იმ ღვთიშობ-
 ლი მადლმა, ი მარიობა არ გამიწყრეს, რომა კამეჩი აქლემად
 მგონია და ზაქი კატად. გავედი. ზურუნამ საჭიდავო დაჭკრა.
 ხალსმა სული განაბა. ტანში სულ ყრუნტელმა დამიარა. და-
 ვინასე ფალავანცა, იმი ღმერთის ჭირიძე, ისეთი კი იყო ი
 დედ მამა განათლებული, რომ სუ ვარსკვლავებს ეთამაშებოდა.

გავითამაშე მეტა, დაკტრიალდი წრეში, მაგრამ მეტად დატე-
ტიანებული ვიყავ ჯიხვისაგან. მწვდა ი ქვენიფულებელი ქეხში,
წამომიდა კისერზე და თქვენი ცოდო მქონდეს, თუ ან დღეს
მასსოვდეს, საით გამტეორცა.

8. 5.

ასული ფარაონისა

ისტორიული რომანი

(გაგრძელება *)

VIII

შუაღამის ორი საათის წინად როდოპისის სახლი განათებული იყო და გაღებულის ფანჯრებიდამ მხიარულების ხმა მოისმოდა.

ამ დღეს როდოპისს ვრესის პატივის-საცემლად მდიდრული სადილი გაემართა.

ბალიშებზედ ისხდნენ უვაკილის გვირგვინებით დაწოულნი ჩვენი ნაცნობნი სტუმარნი როდოპისისა: თევდორე, იკივი, ჭანესი, ანისტომასი, ვაჭარი ჭეობომში და მრავალნი სხვანი.

— დიად, ეს ეგვიპტე, ამბობდა მოქანდაკე თევდორე, იმისთანა ჭალსა ჭკავს, რომელსაც ოქროს მამია აცვია და არ უნდა გაისადრას, თუმცა ფეხში ძალიან უჭერს და გვერდიდან მშვენიერი სანდლები უწევია, რომელნიც შეიძლება ჩაიცვას და თავისუფლად იაროს.

---

*) «ივერია» № 2, 1885 წ.

— შენ მგონია იმას ამბობ, რომ ეგვიპტელნი თავიანთ ძველს ჩვეულებებს თავს ვერ ანებებენ, არა? ჭკითსა ვრეზმა.

— რასაკვირველია, მიუგო მოქანდაკემ. ამ რაი საფეუნის წინაღ ეგვიპტე სპელეთსედ ჰირველი ქვეყანა იყო. ეგვიპტელების ცოდნა და სელაგნება ეველა სსვა ქვეყნების ცოდნას და სელაგნებას აღემატებოდა. ჩვენ ვბაძაქდით მათ, უფრო ვაუძჯობესებდით და წარმატებაში მიგვეყვდა, ამისთვისაც ასტატნი შეგიძლებს უკან ჩამოგვრჩენ. რისგან მოსდა ესა? იმისგან, რომ მათს მსწავლულებს განონები ერთხელ მიღებულის ჩვეულების შეცვლას უკრძალავდენ, რის გამომც მათი სელაგნება ერთს წერტილსედ უნდა მდგარიყო; ჩვენ კი ვაუძჯობესებდით ყოველისფერს და წარმატებაში მიგდიოდით.

— მერე რას ამბობს ამაზისი მავ შენს შენიშვნებსედ?

— სწუსს, მავრამ იმოდენა გამბედაობა არა აქვს, რომ ქურუმებისაგან დადგენილი დამაბრკოლებელი კანონები ღამოსცვალოს.

— მან მანც, სთქვა დელტაელმა, ბევრი ფული გადასდო ჩვენი ასალი ტაძრის გასამშენიერებლად «იმისთვის, რომ წააქვსოთ ელინური სელაგნება», როგორც მან თვითონა სთქვა.

— ეგ იმის მსრით ძალაინ ვარჯაა, უთსრა ვრეზმა, ძალე შეაგროვებენ აღემეონიდები იმ რც-და-ათს ტალანტს, რომელიც ტაძრის დასასრულებლად არის საჭირო? მე რომ ძველებურად ბედნიერი ვიყო, დიდის გამყოფილებით მივიღებდი ჩემს თავსედ ყოველსავე საჩქვს, თუმიცა შენმა მოლადატე დმერთმა არ შეხედა ჩემგან მიერთმეულს საჩუქრებს და საშინლად მომატეუა. როდესაც ვუბრძანე ევითსათ მისთვის, დამეწყო რძი კირის წინააღმდეგ თუ არა, მან მომიგო, რომ მე გავანადგურებ დიდს სამეფოს, თუ რომ მდინარე ჭაღისს გადავად. მე დავუჭერე დმერთს. მისას ბრძანებით სპარტანელებს დავუმე-

გობრდი და, როდესაც სამხლერის მდინარესად გადავდი, მართლაც გაკანადგურე დიდი სამეფო; მაგრამ ეს მადო-სხაჭ-სეთის სამეფო კი არ იყო, თვით ჩემი საკუთარი საწყობი ლიდა იყო, რომელიც ესლა ძლივს ეჩვევა სხვის მოწინააღმდეგობას.

— შენ უსამართლოდ ჰქვიცხავ ღმერთსა, მიუგო ძირიქსმა, რადგანაც იგი დამნაშავე არ არის, რომ შენ კარგად ვერ განმარტე მისი წინასწარმეტყველება. «სხაჩსეთის სამეფოსად» სომ არაფერი იყო ნათქვამი, ისინებოდა მხოლოდ «სამეფო», რომელიც დაინგროდა შენის ომიანობის უინისა გამო. რატომ არს ჰქვიცხავ ღმერთს, რომელს სამეფოსად ამბობდა? ამას გარდა, განა შენ ნამდვილად არ გიწინასწარმეტყველა შენი შეილის ბედი, განა წინაღვე არ გაგაგებინა, რომ უბედურების დღეს შენა შეილა კვლად დაიწებდა ლაშაჩაგს? ღმერთმა ისიც კი გაგაგებინა, რომ შენ უსათუოდ დაიღუბებოდი.

— შენა სიტყვა, — გაწვევტინა კრესმა ლაშაჩაგი, — უბედურების დროს უფრო სსწარონი იყენ, სინამ ესლა. იყო წამი, როდესაც წეკლა-შეჩენებს ვაძლევი შენს ღმერთსაც და მას წინასწარმეტყველებსაც; მაგრამ როდესაც სამეფოსთან ერთად პიჩად მაქებარნიც დაკვარე და ჩემი საქციელის განსჯისწავლე, მივსვდი, რომ ახოლონისაგან კი არა ჩემის ზვაგი გულისაგან დავიღუბე. «სამეფო», რომელიც უნდა დაღუბულიყო, მამანდელის ჩემის ფიქრით, რასაკვირველია ჩემი სამეფო არ იქნებოდა, — ეს ძლიერა სამეფო ძრეილის კრესმასა, ღმერთების მეგობრისა, სარდლისა, რომელიც იმ დრომდის არც ერთსელ არ დამარცხებულა. ჩემთვის რომ რომელსამე მეგობარს დაქანსკებისა ეს ორ-აროვანი წინასწარმეტყველება, მე მას დავტინებდი და იქნება კიდევ დამესაჯა. როგორც ცხენი წინაღებს ესკრის ექიმს, რომელიც მას წელულებს უსინჯავს

მოსარჩენად, ისე მტარკალი სტუმს ჰიროში მთქმელს გულგმ-
თილს მეგობარს, რომელიც მისი სულის იარებს შეესება.
გულზავობა გვიბრძანებს თვალებს, რომელნიც იმისთვის გვაქვს
მოცემულნი, რომ ყოველისფერი კარგად დავინახოთ და აძლიერ-
ებს გულის-თქმას, რომლისათვისაც გული ყოველთვის ღიან,
როდესაც იმედია სარგებლობისა და დასურული, როდესაც რი-
სამე დაკარგვა და უბედურება მოგველის. ესაა, როდესაც მე
ყოველისფერს ნათლად ვხედავ და როდესაც დასაკარგი აღარა
მაქვს-რა, უფრო ხშირად მეშინიან, სინამ მაშინ, როდესაც
ჩემსედ ბევრს არავინ დაჯვარებადა. წინანდელ დროსთან შედა-
რებით, ძრეიქს, ღარიბი ვარ, მაგრამ კამბიზი ნებსა მძლევეს
განვლო ჩემი ცხოვრების გზა მეფურად და შემოდღიან შემოვ-
წირო თქვენს შენობას ერთი ტალახტი.

ძრეიქსმა მადლობა გადაუხადა, ძანესმა კი უთხრა:

— აღგემონიდები მშენიერს შენობას ააგებენ, რადგანაც
იგინი ჰატევის მოყვარულნი და მდიდრები არიან, ამასთანავე
მათ უნდათ ამჭიკტიონების გული მოიგონ, რომ მათის შემ-
წობით მტარკალები გადმოაგდონ, ჩემს გვარუფლობაზე მალ-
ლა დადგენს და სასულმწიფოს მმართველობა ხელში ჩაიგდონ.

— ამბობენ, კრესო, რომ შენ ხელს უწყობდი ამ გვარს
გამდიდრებას, უთხრა ივიკმა.

— რასაკვირველია, რასაკვირველი, — გაიტინა კრესმა.

— აბა გვიამბე საქმე როგორც იყო, უთხრა როდოპისმა.

— აღგემონ ათინელი ერთსელ ჩემს სახელში მოვიდა. ეს
მხიარული, მშენიერად განათლებული კაცი ისე მომეწონა, რომ
იგი დიდ-სახს დავიჭირე ჩემთან. ერთსელ მე მას ვუჩვენე ჩემი
სარდაფები საუნჯით სავსენი და მათს დანახვასედ საშინელს
განწირულებასი ჩავარდა. იგი თავის თავს ღარიბ-ღატაკს ეძა-

სოდა და ამბობდა, რომ ბუნდერი მასინ ვიქნებოდით, რომ დესაც ნება მექნებოდა აქედამ ერთი მეტა საუნჯის წაღებისათ. მასინ მე მას ნება მივეცი იმდენი რაჭო წაეღო, რამდენის მო- რეკაც კი შეეძლო. რა ქნა ალკომონმა? მან ჩაიტვა მალა-ყუ- ლიანი ლიდიური წაღები და ზურგზედ გოდოლი წამოვიდა. უოკელისთერი რაჭოთი ავისო, უბეებიც და წადის ყელებიც გაი- ტენა რაჭოს მანათებით, თმასა და წვერში რაჭოს ჭვიშა ჩაიყა- რა, ასე გასინჯეთ პირიც კი რაჭოთი გაძოტენა და ისე გა- ებერა ღოყები, რომ გეგონებოდა დიდი ბოლოვი უძვეს პირ- შიათ. ბოლოს ხელში რაჭოს სინები დაიჭირა და წამოვიდა კარებისკენ. კარებთან რომ მივიდა დაეცა და მე თავის დღეში ისე გუფიანად არ მიტინია, როგორც იმ დღეს.

— და შენც მიეცი ის საუნჯე?

— რასაკვირველია; არცა ენანობდი, რომ ამდენი მივეცი, რადგანაც მინდოდა დავრწმუნებულყოფიყავ, რომ რაჭო ჭკვიანსაც გასუფლებს სოლმე.

— შენ ყველა მეფეებზედ გულ-უხვი იყავ, უთხრა ძანესმა.

— ესლა ყველაზედ ღარიბი ვარ და ჩემის ბედის არა მომ- დურავი. მაგრამ, ძრიქს, მითხარ ამასისმა რამდენი მოგცა?

— ათასი ცენტური.

— ჩემის აზრით ეგ მეფური სახუჭარია.

— ტახტის შემკვიდრემ?

— როდესაც მასთან მივედი და შევაქე მისი მამის გულ- უხვობა, მან მწარედ გაიტინა, ზურგი შემომაქცია და მითხრა: ათუ რომ თქვენის ტაძრის დასაქტევად მოგროვებ, მა- შინ იმაზედ ერთი რაჭად მეტს მოგცემთ, რაც ამასისმა მო- გცათა.

— საზიზღარია!

— უმჯობესია სთქვა: ნამდვილი ეგვიპტულაა. ფსამეტიხს უოკელისფერი სძულს, რაც იმის ჭკუენისა არ არის.

— რამდენი შემოსწირეს ნაუგრატის მცხოვრებმა ელინულებმა?

— ჰატიოსანის კატების მდიდრული შემოსწირულების გარდა, უოკელმა სასოგადოებამ ოც-ოცი მინი შემოსწირა.

— ბუკრია!

— მარტო ჭილვინმა სიბარელმა ათასი ღრანში გამომიგზავნა საკვირველის წერაღით. შემოდღიან ესწერილი წავაკიანხო, როდღობის?

— რატომ არა, — მიუგო როდღობისმა. — ამ წერილიდამ თქვენ დაინახეთ, რომ გარყენილი ნანობს თავის დანაშაულს ამ უკანასკნელს დროს.

დეღაღელმა ამოიღო ჯიბიდან წერილი და დაიწყო კითხვა:

«ჭილვინი აბარებს უთხრას ძრიქს: «ძლიანა ვწუნარ, რომ უკანასკნელს დროს აღარ მისვამს როდღობისის სახლში: მე რომ დამელა, ისე დავლემდი, რომ უოკელსავე ცნობას დავკარგავდი და მაშინ ბუზის შეურაცხუბასაც კი ველარ შევიძლებდი. ხემა ზომიერებას დამნაშავე იმაში, რომ ამას იქით აღარ შემოდღიან დავსტებუ სადიღით, რომელიც მთელს ეგვიპტეში გათქმულა.

«მე მადღობელი ვარ როდღობისისა იმისთვისაც რითაც ვინამოგენე და მშენიერი მოსწავულების მოსაგონებლად, რისათვისაც განვიზრახე ვიყოღიო მზარეულად ძრავიანელი ქალი, რა ფსადაც უნდა დამიჯდეს; გიგზავნი თორმეტს დიდს შამიურს. იგინი შეგოდღიან შეინახო დელფიის რომელსამე განიეულთა საცავში, როგორც როდღობისის სახე-

ქარი. მე, როგორც მდიდარი, ვსწირავ ათას ღრახმას. ეს საჩუქარი საჭაროდ უნდა გამოცხადდეს პიჭიის დიდი თამაშობების დროს.

«მოღრუბლულს სპარტანელს არისტომასს მოკითხვა გადაეცა ჩემს მაგიერად. მან მომიმართა სული მივლწეოდი საგანს ჩემის მოგზაურობისას ეგვიპტეში. მე აქ იმისთვის მოვედი, რომ ამოქელებისა გიფი იმ ეჭიმისათვის, რომელიც თურმე ადვილად იღებს ნატეკს გიფებს. არისტომასმა მუშტის შემოკვერით ნატეკნი ყბა დამიამა, ასე რომ ეჭიმს აღარ მივმართე; შინ რომ დავბრუნდი, პირში სამი ჩაკარდნილი გიფი გიპოვე: ერთი ჭია-ნაჭამი და ორიც სალი, რომელნიც, ერთხელაც არის, ძაღიან ამტკიეებოდენ.

«ჩემს მაგიერად მიესალმა როდოპისს და ჩანეს; შენ კი ამ დღიდან ერთის წლის შემდეგ გთხოვ ჩემს სახლში მეწვიოს სინაირში.

«ამ წერილს ვაწერინებ მეორე ოთახში ჩემს ნასწავლს მონას სოფოტატს, ამისთვის რომ წერის დანახვასედ თითების ვანკაღი მამდის».

ყველა სტუმრებმა ძაღლის ხმით გაისარხარეს, როდოპისმა კი სთქვა:

— მე ამ წერილმა მასიამოვნა, რადგანაც აქედამ ვხედავ, რომ ჭილვინი ცუდი კაცი არა უოფილა. რაკი სიბარყოლად იყო აღსრდილი...

— უვანკავად, ბატონებო, თუ მე თქვენ შეგაწუხებთ და შენც, ღირსეულო ელინელო ქალო, დაუბარებლად სახლში შემოსვლით.

ამ სიტყვებით გაწვევტინა მოლხინეთ საუბარი მასხინძლი-

სათვის უცნობმა კაცმა, რომელიც შეუმჩნეველად ზურის საჭმელს ოთახში შემოვიდა.

— მე გიგესია ვარ, კრესის შვილი და ამ ორი საათის წინად იმისთვის წამოვედი საინიდან, რომ თავის ღრმსეულ მოვსულობაზე.

— მენონ, ბაღში მოართვი ჩვენს ახალს სტუმარს! დაუმასა რომღაპისმა. — შენ სისარულოთ გეგებები; შემდეგ ჩქარის ჯიდიურის სიარულისა გთხოვთ დაისვენოთ.

— გუფიცებით ძალეს, გიგეს, უთხრა კრესმა და ჩამოართვა თავის შვილს ხელი: — მე ვერ მივმსდაცვარ ასე ადრე რამ მოგიყვანა აქა. მე შენ გთხოვე ბარტიასათვის მარტო არ დაგენებებინა თავი, რადგანაც მე მუაგს ჩაბარებულად და შენ კი მანც... მაგრამ რა დაგმართვია? სომ არათუკრი მომხდაჩა? უბედურება ჩემ არ არის? სთქვი, ძალე სთქვი!

პირველად გიგესმა ერთი სიტყვაც ვერ მიუგო თავის მამას. რომდესაც მან დაინახა, რომ თავის საყვარელი კაცი, რომლისთვისაც შიშობდა, უგნებლად და მხიარულად იჯდა სუფრასზედ, მაშინ გეგონებოდა იგი მეორედ დამუნჯდაო. ბოლოს მან ენა ამოიდგა და სთქვა:

— დიდება დემეტრებს, მამა-ჩემო, რომ კვალად უგნებლად და კარგად გხედავ! არ გეგონოს რომ ბარტიასათვის თავი ჩემის ნებით დამენებებინოს. მე იმულებული ვიყავ დაუზატიყებლად შემოვსულობა ამ სახლში. თქვენ ყველამ იცოდეთ — მე ტუუილად დროს არ დაეკარგავ, — რომ დალატი და უეცრად თავსეუდ დასხმა მოგელოთ.

ყველანი ფეხსეუდ წამოდგნენ. სპარტანელმა ზმალს გაიკრა ხელი, ჭანესმა კი ხელი გაიშვირა, თბქოს უნდოდა გაესინჯა, კიდევ ჭქონდა ძველებური ძალა თუ არა.

— ეს რას ნიშნავს? რა უნდათ ჩვენგან? კითხულობდენ ვეკლანი.

— ეს სახლი ეჭიოპელის მსედრებით აჩის გარშემოტყემული—უთხრა გიგესმა. ერთმა საწმინო კაცმა შემატუობინა, რომ ტასტის მეტკვიდრემ ბრძანა ერთი თქვენგანი ხელ-შეკრული წაიყვანონ და კიდევ მოჰკლან, თუ რომ იგი გაძალუნდება. მე შენი მეშინოდა, ძამა, და აჟ წამოკედი. იმ კაცს, რომელმაც მე ეს მითხრა, არ მოკუტუეუბივარ. ეს სახლი გარშემოტყემულია. როდესაც შენი ბაღის კარებამდის მოკედი, როდოპის, ჩემი ცსენი, თუძცა დაღლილი იყო, მაინც გკერდსედ გასტა. მე გადმოკვტი ცსენიდან და ყველა ბუნქის ძირას დაკინახე მსედარნი, რომელთა იარაღი და თვალები მთვარის შუქსედ ბრწყინავდენ. მათ ბაღში შემოსკლის ნება მოგვცეს.

— საყურადღებო ამბავი მაჰქს! შემოკარდა ვნაჰასი ოთახში და გიგესს ლაპარაკი გააწყვეტინა. აი სწორედ ესლა, როდესაც მე ნილოსთან მიკედი და წყალი მინდა ამომელო, წინ ვიღაც კაცი გადმომიდგა და ვინაღამ არ წამაქცია. მე მაშინვე ვიცანი იგი. ეს იყო ეჭიოპი, ჭანესის ნავის მომსძელი, რომელმაც საჩქაროდ მითხრა, რომ, როდესაც იგი საბანაკებლად წავიდა, ნილოსში ჩახტა, ჭანესის ნავთან მოვიდა მეფის ნავი და ერთმა მსედარმა ჰკითხა ნავსედ მეოფს კაცს: ვის ემსახუბითო. «ჭანესსაო», უთხრა მენაკემ. მეფის ნავი წყნარად განშორდა და თითქოს შენს ნავს მცირე ყურადღებას აქცევდა, ჭანეს; მობანაკე მენაკე ხუძრობით სხვა ნავსედ ასულიყო და იქ გაგონა, რომ ერთმა ეჭიოპელმა მსედარმა მეორეს დაუყვირა: თვალს ნუ მოაშორებე მაგ ნავს; ჩვენ ესლა კი ვიცით, სადაც აქვს ჩიტს ბუდე; მისი დაჭერა ესლა ადვილია. გასსოვდეს, რომ თვამეტისმა ოცი ბეჭედი აღგვიოქვა და რომ ჩვენ

საისში ათინელს ცოცხალს ან მკვლარს მივიტანთ». აი რათქვამენავე ზებეკმა, რომელიც შვიდი წელიწადია გემსახურება, ჭანეს.

ათინელმა დიდის გულ-დამშვიდებით მოისმინა გიგესისა და მონის ლაზარაკი.

როდობისა შეკრთა. არისტომასმა შეჭყვირა:

— ჩვენ ნებას არ მივცემთ შენს თავზედ ზუზის აფრენისასაც, თუ გინდ რომ მთელი ეგვიპტის განადგურება მოგვიბრუნდეს!

გრეზი სიფრთხილეს უჩჩეკდა; ყველა სტუმრები აღელდნენ.

ზოლოს ჭანესმა დაიწყო ლაზარაკი და სთქვა:

— არას დროს მოფიქრება ისე საჭირო არ არის, როგორც განსაცდელის დროს. მე ყოველივე მოვიფიქრე და ვსუდავ, რომ ჩემი გადაჩენა არ შეიძლება. ეგვიპტელნი ეცდებიან უდავო-და-რახბოდ ხელში ჩამიგდონ. ამათ იციან, რომ ხვალ განთავადისას ნაუგრატიისი დამ სიგეუმდდის გემით მივდივარ და, მასთან დამე, იგინი ისარგებლებენ ამ დროით, თუ რომ ჩემი დაჭერა უნდათ. მთლად შენს ბაღს, როდობის, გარშემო ჯარი არტყია. მე რომ შენთან დავჩე, მასინ ჭოგეულს გემსაც, რომელითაც მე ჩემს სასალობაში უნდა წავიდე, რასაკვირველია თვალს არ მოაშორებენ. ჩემის გულისათვის არც ერთი წუთი სისხლი არ უნდა დაიღვაროს.

— შენ არ უნდა დანებდე! უთხრა არისტომასმა.

— მე მოვიგონე, მოვიგონე! შეჭყვირა უეცრად ქეოპემზმა, მილეთელმა ვაჭარმა. ხვალ მზის ამოსვლისას, ჩემგან დაჭირაკებულ გემი მიდის ეგვიპტურის პურით დატვირთული, მხლელოდ ნაუგრატიისი დამ კი არა, კანზიდამ მიდის მილეთში. შე-

ჯექ კეთილშობილი სპარსელის ცხენსედ და იქით გაიქცა; ჩვენ ძალით გავიკვლეეთ გზას.

— ჩვენ უიარაღონი ვერაფერს გავაწყობთ იარაღიანებთან, სთქვა გიგესმა. — ჩვენ ათინი ვართ, რომელთაგანს მსოფლად სამსა აქვს სძალი, მხედრები კი, რომელნიც ასამდის უნდა იყვნენ, თავით თევსებამდის შეიარაღებულნი არიან.

— შენ, ლიდიელო, ათჯერ უფრო რამ მსდალი იყო და ორასამდის კაციც გიერტყას ვარს, მე მაინც შეკვებება მათ, შეჭყვირა არისტომასმა.

ჭანესმა სული ჩამოაჩთვა თავის მეგობარს. გიგესი გაუვითლდა. გამოცდილმა გმირმა მას მსდალობა შესწამა. მან სიტყვის თქმაც ველარ მოასურსა თავის თავის დასაცველად. იგი როგორც კი ძალიან აღელდებოდა, ყოველთვის ენა უვარდებოდა. უვარად ლოყები გაუწითლდენ და შეჭყვირა:

— გამოძევე, ათინელო, რომელსაც ჩვეულებათა გაქვს წინად მოთიქება და მეჩე ლაზარაკი, მსდალებს ნუ დაუძასებ მათ, რომელთაც არ იცნობ. მეგობრებო, ჭანესი გადაჩჩა. მშვიდობით, მამავ!

დანარჩენები გაკვირვებით უყურებდენ მიმავალს ვაჟ-კაცებს. მათ მალე მოესმათ გაქცეული კაცების ცხენთა თვისის ხმა; რამდენიმე ხნის შემდეგ ნილოსის ნაპირიდან სტკენისა და ძანოლის ხმა მოდიოდა.

— ჭანკასი სად არის? ჭკითხა რადოპისმა ერთს თავის მონათაგანს.

— იგი ჭანესთან და სპარსელთან ერთად ბაღში წავიდა.

ამ დროს სასლში შემოვიდა გაუვითლებული და მკრთოლვარე მოსამსახურე.

— შენ ჩემი შვილი ნახე? ჭკითხა მას კრეზმა.

— ჭანესი სად ახის?

— ორივემ მთხოვეს მათს მაგიერად მადლობა მოუხსენათ.

— მას იგანი წასულებანი? როგორ მოასერსეს გაქცევა? საით-
კენ გაიქცნენ?

— აჰ, ამ ოთახში, უამბობდა მონა, — ათინელმა და სპარსეულმა ვერ ერთმანეთში მოაღებათაქვს. შემდეგ მათ ორივეს ტანისამოსი გავსადე. ჭანესმა სპარსეულის ტანისამოსი ჩაიცვა და სპარსეულმა ჭანესისა, სპარსეულმა თმები ოდნავ შეიკრიჭა და მიბრძანა ზღვი გაეყოფოდო.

— ჭანესი, რომელიც ნამდვილს სპარსეულს ჰგავდა, მოასტა კარებთან მდგომს ერთს ცხენთაგანს, სპარსეული დიდ ხანს უძახდა: «მშვიდობით გიგეს, მშვიდობით, საუვალო სპარსეულ! მშვიდობით მგზავრობა მოგცეს, გიგეს!» კარებში ერთი მოსამსახურე იდგა, რომელიც მას თან გაჰყვა. ყველა ბუნების იქით იარაღის ჩხარა-ჩხური ისმოდა, მაგრამ ათინელს გზაში აჩაპინ გადაელობა. დამალულს ჯაჩს იგი სწორედ ნამდვილი სპარსეული ეგონა.

— როდესაც ჩვენ ისევ სახლში მოკედით, სპარსეულმა მითხრა: «ესლა წამიყვანე ჭანესის ნავთან და არ დაგავიწყდეს ყოველთვის ათინელი დამიძახე». — «მენაკენი ადვილად გაიგებენ შენს ვანობას» გუთხარი მე. — მას შირკეულად შენ წადი მენაკეებთან და უთხარი მათ, რომ ისე მიმიღონ, როგორც ჭანესი, მათი ბატონია».

— მე ვთხოვე მას, ნება მოეცა ჭანესის ტანისამოსი ჩამეცვა, რომ მე დავეჭირეთ და აჩა ისა. მან ცივი უარი მითხრა და მართლაც სთქვა, რომ მე ერთის შესუდვით მიცნობდენ. რადგანაც ბატონური შესახებაობა აჩა მქონდა. ასე იქნება საუ-

კუნოდ, რადგანაც ჩვენი შვილები თავიანთ მამებს უნდა ჭკავ-
დენ; მერალი ნიორი თავის დღეში ვარდს არ მოიხამს და მწა-
რე ბოლოვი იასამანს. მონას სამსასური წელში ჭკავავს, ბა-
ტონს ვი თავისუფლება ტანს უმატებს.

— მერე რა მოუვიდა ჩემს შვილს? შეჭყვირა კრესმა და მო-
ნას ღაზმარავი გაწვევტინა.

— მან არ მიიღო ჩემი თხოვნა და ჩავდა ნავში და თქვენ-
თან, მეუეო, ბევრი სალაშა დამხარა. მე მას დავუძახე: ჯვარ-
გად იყავ, ჭანეს, მშვიდობით მოსავრობა მოგცეს, ჭანეს!
მთვარეს ღრუბელი გადაუფარა; ძალიან დაბნელდა. უცნობე შე-
მოქსამა შეკლავს ძხნილი; მაგრამ ეს დიდ ხანს არ გაგრძელებულა;
შემდეგ მოხმას სტკუნა და მერე ვი აღარაფრის სმაურობა არ
ისმოდა. მე თს იყო შინ უნდა დავბრუნებულყავ და მეამხნა
თქვენთვის ყოველისფერად, მაგრამ ამ დროს მოვიდა მენაკე ზე-
ბეგი, რომელიც ნაზირამდის ცურვით გამოსულყო. აი მან რა
მიაშბო: ეგვიპტელებს ჭანესის ნავის ძირი გაესვრიტათ. რომ-
დესაც შუა წყლამდის მისულიყო დამირვა დაწყო. მენაკენი
შეკლას თხოულობდენ. მაშინ მანსლოკებოდა მეფის გემი,
რომელიც შორი-ასლო მისდეკდა, აუყანათ ტყუილი ჭანესი,
ვითომ და დასრნობისაკან დასახსნელად და ათინელის მენაკე-
თათვის ვი თავი დაენებებინათ. სუყველანი დამსრჩვალყოენ,
მხოლოდ გამბედავი მოცურწავი ზებეგი გადაჩენილიყო; გიცე-
სი ესდა მეფის გემსეა; ჭანესმა ვი თავს უშველა. შინ რომ
მოვდიოდე გსაზედ ბურჭების უკან არც ერთი მსედანი აღარ

მინახავს, მხოლოდ საისის გზასუდ კი მხედრების ხმაურობა მოისმოდა.

როდობისის სტუმრები სულ განახულნი უგდებდნენ ყურს მონის ღაზარაკს.

როდესაც მან ღაზარაკი გაათავა, სტუმრების გულის მდგომარეობა სხვა და სხვა ნაირი იყო. ყველას კი ის უხაროდა, რომ საყვარელი ვატი გადარჩა განსაცდელს; მაგრამ გამბედავის ღიღიელისთვისაც სწუხდნენ. აჭებდნენ მის საქციელს; ბედნიერებას ნატრობდნენ მამისათვის, რომელსაც ასეთი შვილი ჰყავდა. ყველანი იმ ჯიშისანი იყვნენ, რომ ტასტის შემკვიდრე, როგორც კი გაიგებდა თავის ვატების შეცდომას, არამც თუ განთავისუფლებდა გიგესს, არამედ იმულებული იქმნებოდა დიდი ბოდიში მოესადნა. ამის შემდეგ კრესი მალე წავიდა როდობისის სახლიდან, რომ ღამე მიღეთელ ვაჭარ ქეპომპთან გაეტარებინა.

— ჩემს მაგივრად მოგიტხოო გიგესი! უთხრა არისტომასმა, როცა როდობისის სახლიდან მიდიოდა. გთხოვთ ბოდიში მამხადოთ მასთან და უთხრათ, რომ მე მისი მეგობრობა მინდა და თუ ეს არ შეიძლება, მაშინ შევხვდები მას ბრძოლის კვლავად, როგორც ჰატიოსანი მტერი.

— ვინ იცის რა მოეფით მათ შემდეგში! მიუგო კრესმა და ხელი ჩამოართვა სპარტანელს.

IX

ახლის დღის ბრწყინვალე მზე ამოვიდა ეგვიპტის თავსუდ. ღამის უსვი ნაძი სის ფოთლებსა და ევაკილებსუდ მარ-

გალიტისაკით ბრწყინავდა; ჯერ მზე მალა ან ამოსულიყო, და დილის ქარი, მღელვარე ჩრდილოეთ-დასავლეთის გრილის ქარით, სინამ საშინელი სიცხე-ვაჰანაქება დადგებოდა, გარედ იწვევდა კაცის გულს.

ჩუენის ნაცნობის სახლიდამ ორი ქალი გამოვიდა: მილე-ტა და საძო, როდობისის ქალის შვილი.

ცქრიალით დაბოდა და დახტოდა ბაღში მშუენიერი ქალი. იგი უხლაც, როგორც მშინ, როდესაც მძინარე ვნახეთ, მომხიბლავი და გულის დამტყუველებელი იყო; ცბიერი გამომეტყუელება ეტყობოდა მის კარდისთერს ტუჩებს და ლოყებს. ხშირი წახლის თერი თმა ბაღდადის გარედამ უჩანდა და დილის სუბუქს თეთრს ტანისამოს განიერის სასლებით ქარი უფრიალებდა.

მან დაიხარა, კოკორი კარდი მოგლიჯა და მანედ მკრთოლვარე ნამი თავის მოსამსახურეს მისსა, თავის სუძრობასედ სმა-მალა გაიტინა, კარდი გულზედ დაიმაგრა და ტკბილის და ნაზის ხმით დაიწყო სიმღერა:

ეროსი ჰკრეფდა ყვაკილსა:
 უცხად მოფრინდა ფუტკარი
 და ჩუმად იმა ყმაწვილსა
 ხელში ჩაურჭო ნესტარი.

ეროსი შეკრთა, შეძრწუნდა,
 იწყო ძასილი, ყვირილი
 და თავის დედასთან წავიდა—
 შესჩივლეს გულის-ტკივილი.

«დედაო, დედაკ, მიშეელე
 მე უბედურსა, ბედ-კრულსა,

წეულმა გველმა მივბინა,
დასე ხელს გასივებულსა.

ნუ, ნუ სტირი, ჰატარავ,
ეგ გველის ნაკბენი არ არი,
სხანს მოგეპარა ფუტკარი
და მან ჩაგირჭო ნესტარი. *)

— განა, კარგია ჩემი სიმღერა? მაგრამ რა სულებია, ერთსი: ფუტკარი ფრთებიანი მცურავი ეგონა! დიდვამ მითხრა, რომ მან ამ ლექსისა ერთი ხანა კიდევ იცის, რომელიც დიდის ჰოეტის ანაგრონისაგან არის შეთხზული; მაგრამ მას არ უნდა ეს ხანა მასწავლოს; მითხარ, მელიტა, რა სწერია იმ ხანაში? — გეცინება? საუკარელო, სასურველო მილეტავ, მიმღეკის ხანა! ან იქნება არ იცა? არა? რასაკვირველია კერც მასწავლი იმ ხმას.

— ეგ სულ ახალი ლექსია, მიუგო მოხუცებულმა, რაკი არ უნდოდა საფოს თხოვნა შეესრულებინა, — მე მხოლოდ ძველადროის ლექსები ვიცი. მაგრამ ეს რა არის? არ გესმის, გარებს ვილაც არახუნებს.

— მესმის, ამასთანავე ჭეზილამ ცხენის ფეხას ხმაც მომესმა. კიდევ არახუნებენ! ნახე ერთი, ასე აღრიანად ვინ არახუნებს. იქნება კეთილი ძანესი გუშინ არ წავიდა და უნდა ერთხელ კიდევ გამოგვეთხოვოს.

*) ეს ლექსი ამ სიტყვებით თავდება:

შვილო შენ რომ ფუტკრის კბენით
იგრძენ აგრეთი ტკივილი,
მან რაღა ჰქნას, ვინც რომ შენის
ეშნით არის ღაპოდილი?

— ძანესი წავიდა, უთხრა დაბეჯითებით მოსუცებულმა. როდღობისმა მიბრძანა სახლში წავიყვანო, რამწამს ვისიმეს მოსკლას გავიგებ... წადი, ქალო, რომ კარები გაუღო. წადი, აგერ კიდევ აწახუნებს!

საძო თითქოს შინისკენ გაიქცა, მაგრამ მან არ გაუგონა თავის გადიას და ვარდის ბუნქებს მოეფანა, რომ იქიდან დაენახა ასე აღრინად მოსული სტუმარი. რომ არ შეეშფოთებინათ იგი, მას დაუმაღეს გუშინდელი შემთხვევა. საძო ჩვეული იყო ასე აღრინად თავის დიდუდასთან გულითადი მეგობრების ნახვას.

მელიტამ გააღო ზღის კარები და შემოიყვანა ქერა-თმიანი, მდიდრულად მორთული ყმაწვილი კაცი.

საძო, გაკვირვებული უცხო ქვეყნის ტანისამოსით და სწარსეთის მეფის შვილის სილამაზით, ადგილიდან არ იძრო და და მის სახეს თვალებს არ აშოკრებდა. ამისთანა მშვენიერის სასიეთ საფო იდგენდა მსოფოდ მზის ეტლის გამკებელს და მუზათა წინამძღოლს აზოლონს.

მელიტა და უცხო ქვეყნელი მივიდენ იმ ვარდის ბუნქბთან, სადაც საძო იყო დამალული; მან ვარდებიდან გამოჭყოთავი უცხო ქვეყნელის დასახანად, რომელიც მეგობრულად ელაპარაკებოდა მელიტას ბერძნულს ენაზედ.

საძომ გაიგო, რომ ჭაბუგი კრუსა და იმის შვილს კითხულობდა. საძომ მსოფოდ ესლა გაიგო მათის ლაპარაკიდან გუშინდელი ამბავი. იგი თართოდა ძანესის გამო და გულში ლოცავდა დიდ-სულოვანს გიგესს; მას უნდოდა გაეგო, ვინ იყო ის მეფურად ჩაცმული ყმაწვილი. თუმცა როდღობისი ხშირად უამბობდა სოფმე სწარსეთის ძლიერებასა და სიმდიდრეზედ, მაგრამ დღევანდლამდის აზიელებს იგი უზღულ და კე-

ლურ ეწად სთვლიდა. ესლა რამდენსაც უეურებდა მშეენიერს ბარტიას, იმდენი უფრო თანაგრძობობა უცხოველებოდა სპარსელებისადმი. როდესაც მელიტა წაიდა როდოპისის გასაღვიძებლად, რომ ბარტიას მოსკლა შეეტყობინებინა, საძოვსაც უნდოდა წასულიყო, მაგრამ ეშმაკმა ეროსმა, რომლის ბავშურს ქცევასზედ ამ რამდენიმე წამის წინად იცინოდა, არ მისცა წასვლის ნება. საძოვს ტანისამოსზედ ვარდის ეკლები გამკედო, და სინამ იგი მათ მოიცილებდა, მშეენიერი სპარსელი უკვე იდგა მის წინაშე და გაწითლებულს ქალს შეელოდა ეკლებისაგან თავის დადსნას.

საძომ ვერც ერთი სიტყვით ვერ შეიძლო მადლობის გადასდა და მორცხვად ძირს დაისარა თავი.

ბარტია, სხვა დროს გამბედავი ყმაწვილი, ესლა სმა-ამო-ულებლად იდგა და ისევე გაწითლებული იყო, როგორც საძო.

ასე ჩემად ყოფნა დიდ ხანს არ გაგრძელდა. ქალს მალე გადაუარა შიშმა და ყმაწვილურბის სიწრფელით გაიცინა მდუმარედ მყოფს ბარტიასზედ და გაიქცა შინისაკენ, როგორც შეშინებული მშეელი.

სპარსელიც ჩვეულებრივ გათამამდა. ორის გადასტომით დაეწია ქალს, სწრაფად დაუჭირა ხელი და თუმცა ძალთან უძლეუნდებოდა, მაგრამ მანც არ გაუშვა.

— გამიშვი! სთხოვდა საძო, თითქო ხუმრობით, თითქო უხუმრად და თან შავის თვალებით უეურებდა ბარტიას.

— არ შეიძლება! მიუგო მან. მე შენ გაგანთავისუფლე ეკლებისაგან და იქამდის არ გაგიშვებ, სინამ შენს მაგივრად არ მამცემ გულზედ დამალულს შენს დას, რომ იგი სახსოვრად მქონდეს ჩემს შორეულს სამშობლოში.

— გთხოვ გაშიშვალ! განუძეოდა საძიებო. სინამ არ გამიშვებ მე შენ ღაზარაკს არ დაგიწეებ.

— მერე არ გაიქცევი, შენი თხოვნა რომ ავასრულო?

— რასაკვირველია, არა.

— მაშ მე შენ განთავისუფლებ და შენ ამის მაგივრად შენი ვარდი უნდა მომიტყ!

— აგერ, ამ ბუჩქს, ამასევე უფრო კარგი ვარდები ასხია. რომელიც გინდა მოგლიჯე; უსათუოდ ეს ვარდი რად გინდა?

— რომ ვიქონიო იგი მშვენიერი ქალის სასსლოვრად, რომლისთანაც მე იშვიათად მინახავს.

— მაშ მე შენ სრულიად არ მოგცემ ვარდსა, — ამისთვის რომ ვინც მე მშვენიერს მეძახის, იმას ცუდი განზრახვა აქვს; ვინც ამბობს, რომ მე კარგი ქალი ვარ, მას ჩემთვის სიკეთე უნდა.

— ვინ გასწავლა ეგა?

— ჩემმა დიდებამ, რომლებსმაც.

— მაშ კარგი და გეტყვი, რომ შენ ყველასევე კარგი ქალი ხარ ქვეყანასევე.

— როგორ მეუბნები მაგისთანა სიტყვებს? შენ სომ სრულიად არ მიტყობ. ხანდისხან მე ბოროტი და გაუგონარი ვარ! მე რომ კარგი ქალი ვიყო, შენ წავიდოდი და შენთან ღაზარაკს არ გაკაზმდი. დიდებამ სასტიკად ამიყრძილა ბაღში დარჩენა მაშინ, როდესაც იქ უცხოებიც არიან. მე მაინც არაკითარი საქმე არა მაქვს კაცებთან, რომელნიც ყოველთვის იმისთანა საგნებზედ ღაზარაკობენ, რაც მე არ გამეგება.

— მაშ შენ გინდა, რომ მეც წავიდე?

— არა, მე შენი ღაზარაკი სრულიად მესმის, თუმცა ისე კარგად არა ღაზარაკობ, როგორც, მაგალითად, ივივი, ან სა-

წყალი ჭანესი, რომელიც გუშინ, როგორც ამ წუთში გავიგე მედიტასაგან, იძულებული იყო გაქცეულიყო.

— გიყვარს იგი?

— მიყვარს?— დიაღ, არა მძულს. როდესაც ვერ ისევ ვატარა ვიყავ, შემთხვევით და საინიდან ჩემთვის ბურთები, ტიპინები და სხვა სათამაშოები მოჩქნდა; ესლა ვი, როდესაც გავიზარდე, მშვენიერს ლექსებს მასწავლის და გაძიოთსოვების დროს მამიყვანა სინცილიური ვატარა ძაღლი, რომელსაც არგოსს ვეძახი, რადგანაც იგი ძალიან თეთრი და ძარღია. წამდენივე დღის შემდეგ კეთილის ჭანესისაგან სასუქარს მივიღებთ, ამისთვის რომ... ხედავ რომელი ვარ! კინაღამ დიდი საიდუმლოება არ გამოვაცხადე. დიდად ამიკრძალა ვუთხრა ვისმე, რომ ჩვენ ვატარა საყვარელ სტუმრებს მოველით; მაგრამ მე ისე მგონია, თითქოს ჩვენ დიდი ხნის ნაცნობები ვიყოთ, და შენ ისეთი კეთილი თვალები გაქვს, რომ მე სიამოვნებით გეტყვი ყოველისთვის. გაიგონე: მე დიდუდისა და მგელიტას გარდა არავინა მყავს ქვეყანაში, რომ შევატყობინო სოფელში ჩემი გულის სისარული და სშირად,— მე თვითონაც არ ვიცი რისგან ხდება,—ორივეს არ ესმით: ყოველივე მშვენიერება რად მომამატებს სოფელში სისარულს.

— ეგ იმისგან. რომ ისინი მოხუცებულნი არიან და ყმაწვილის გულის სისარულს ვერ გაიგებენ. მაგრამ განა შენ არა გყავს ისეთი მეგობარი ქალი, ან დობილი, რომ გიყვარდეს?

— არც ერთი. ნაჟვრატისში ჩემს გარდა ბევრი სხვა ქალებიც არიან; მაგრამ დიდუდა მეუბნება, რომ მათთან არავითარა კავშირი არ უნდა ვიქონიო.

— საწყალო ბავშვო, შენ რომ სპარსეთში იყო, მალე გი-

შოკიდი დობილს. მე მყავს და ატოვს ისეთივე ხანჯგანდა, ღამისი და გულგუთილი, როგორც შენ.

— წამენანება, რომ ისიც შენთან ერთად არ მოვიდა! მას ხალა ვი უნდა მითხრა, რა გქვიან შენა.

— ბარტია.

— ბარტია? საოცარი სასულია; ბარტია... ბარტია... იცო რომ მე გვ სასულია — მამწონს? ვრეზის შვილს რაღა ქვიან, რომელმაც დიდ-სულოვანი ტანისი გადააჩინა?

— იმას გიგესი ქვიან. ღარია, შოთერი და ის ჩემი სა-
უგეთოსი მეგობრები არიან. ჩვენ შევთვტეო ერთმანეთს არას-
ოდეს არ გავიყარნოთ და ერთმანეთისათვის თავი არ დაგზო-
გოთ. აი ამისათვის დღეს, ინათლა თუ არა, ჩემდ წამოკედი
აქა, რომ გიგესის გვერდით ვუთფილიყავ, თუ რომ მას მშვე-
ლელი დასჭირდებოდა.

— ტუუიღ-უბრალოდ მოსულხარ.

— არა, გუთიცები მიტრას! ტუუილად არ მოვსულვარ, ამის-
თვის რომ შენ გიპოვნე. აბა ხალა შენც მიიხარო რა გქვიან.

— მე საძო მქვიან.

— მშვენიერი სასულია. შენ იმ პოეტი ქალის ნათესავი ხომ
არა ხარ, რომლის თხზულებიდან გიგესი მშვენიერს ლექსებს
მიმღეროდა.

— დიად; იგი ჰაზი ჩემის სარაქსის და იყო. შენს მეგო-
ბარს გიგესს, რასაკვირველია, შენზედ კარგად ეტოდინება ბერ-
ძნული ლაზარაკი?

— მან ყმაწვილობითვე ისწავლა ელინური ენა, მიდიურს
ენასთან ერთად და რაივე ენაზედ კარგად ლაზარაკობს. მან აგ-
რეთვე კარგად იცის სწარსულიც, და უფრო კარგი ის არის,
რომ სწარსული საუგეთოსი თვისებანიც შეითვისა.

— რა თვისებანი უფრო ძვირფასად მიგაჩნია?

— სიმაწთლე ყველა ღირსებაზედ უკეთესია; მეორე ვაყ-ვა-
ცობაა; მესამე—გულ-წრფელობა. ამ სამმა ღირსებამ, ღვთის-
პატივის-ცემასთან ერთად, ადგვამალდა ჩვენ, სპარსელები.

— მე კი მეგონა, რომ თქვენ ანც ერთს ღმერთს ან იცნობ-
დით.

— გულ-წრფელო ბავშვო! უღმერთებოდ ვინ იცხოვრებდა,
ვინ ისურვებდა ცხოვრებას, თუ წინამძღვრად ღმერთები ან ეუ-
ლებოდან? რასაკვირველია ჩვენ ღმერთები თქვენსავით სახლებში
ან დაგვიმწუკდევია და სტატუებად ან აგვიმართავს, ამისათვის,
რომ მათი სადგური მთელი სამყაროა. ღმერთი, რომელიც
ყველგან უნდა იყოს, ყველა ესმოდეს და ყველას ხედავდეს, ან
შეიძლება ოთხს კედელს შუა იყოს დამწუკდუელი.

— მამ სადა ღოცულობთ და სად სწირავთ მსხვერპლებს,
თუ რომ ტაძრები ანა გაქვთ?

— იმ საკურთხეველში, რომელიც ყველა საკურთხეველებზედ
უდიდესია; ცის ქვეშ; უფრო სიამოვნებით მალაღ მთებზედ. იქ
უფრო ახლო ვართ, სინამ სხვაგან სადმე, ჩვენს მიტრასთან,
დიდს მზესთან და აურამაზსთან; იქა ღამდება გვიან და იქვე
თენდება ადრე. მხოლოდ სინათლეა წმინდა და თხიზელი; სიბ-
ნელე კი შავი და ბოროტი. დიაღ, ქალო, მთებზედ ღმერთი
უფრო ახლოა ჩვენთან, სინამ სხვაგან სადმე; იქ არის მისი
საყვარელი სადგური. მდგარხარ როდისმე ტყით შეძრისიღს
მთაზედ და დაგიგდია უური ღვთაების სუნთქვისათვის, როდუ-
საც ბუნება მიწუნარებული ეოფილა? დაცემულხარ როდისმე
ამწვანებულს მდელაზედ, გამკამ წყაროსთან, ცის ქვეშ და და-
გიგდია უური ღვთაების ხმისთვის, რომელიც უოკელს ფოთ-
ლის შრიალში და წყლის ჩხრიალში ისმის? გინახავს, როგორ
მიმწარაფება ალი მალდა თავის მამის-მზისადმი და ან რა-

გორ მიდის ლოცვა კვამლთან ერთად დიდებულის და სხივ-
შემოსილი შემოქმედის წინაშე? შენ გაკვირვებით მიგდებ ყურს;
მაგრამ გარწმუნენ, რომ თვით შენც მოიდრეკდი მუხლს და
ჩემთან ერთად ილოცავდი, რომ მიგიყვანო საკურთხეველის
წინაშე მაღალი მთის წვერზედ!

— ოს, მე რომ შენთან იქ წამოსვლა შემეძლოს! რომ შე-
მეძლოს გადმოვხედო რომელიმე მთის წვერიდამ მდელეთა და
მდინარეთ, ტყეებსა და ველებს! მგონია, იქ, მაღლა, საიდამაც
ჩემს თვალს აჩაფერი დაემალებოდა, თვითონ ჩემი თავი ყოვ-
ლის მხილველ ღვთაებად მესვენებოდა. ეს რა არის? დიდება
მეძახის; უნდა წავიდე.

— მოითმინე, მარტო ნუ გამიშვებ.

— მოჩჩილებას სპარსელები ხომ ღიჩსებად სთვლიან!

— მე რე ჩემი ვარდი?

— აი, წაიდე.

— ხომ გამიგონებ ხალხე?

— მაშ სხვათერვო როგორ იქნება?

— ლამაზო ქალო, მაძიტივე, თუ ერთი რამის თხროვნას
კიდევ გაგბედავ.

— დროით, დროით, დიდება მეძახის.

— წაიდე ეს ბრლიანტების ვარსკვლავი ამ ჩვენი შეურის
მოსაგონებლად.

— არ შემიდლიან.

— გთხოვ, ეთხოვ, წაიღო! ეს მამა-ჩემმა თავის ხელით
მანუქა მაშინ, როდესაც დათვი პირველად მოკვალა. ეს ვარს-
კვლავი იყო საუკეთესო ჩემი სამკაული, მაგრამ ესლა ვი შენ
უნდა წაიღო, რადგანაც შენზედ უკეთეს მე აღარავის ვიცი.

ემწვილმა აიხსნა გულიდამ მეწვეი ვარსკვლავით და უნ-

დოდა ქალისთვის გაკეთებინა. საძოვ ან იღებდა ძვირფასს სანუქასს; მაგრამ ბარტამ მოსვია მას ხელი, შუბლზედ აკოცა, ძალისძალათ გადაადგომ იგი ყელზედ და ჩაატყერდა შერთოლვანკე ქალის თვალებს.

როდობისმა მესამედ დაუძახა. საძოვ გაუსხლტა ბარტიას ხელიდან და უნდოდა გაქცევა, მაგრამ უკან მობრუნდა, რადგანაც უმაწიელი ესკეწებოდა და იმის კითხვასზედ «როდის შეიძლება კიდევ გნახოკო?» მიუგო ჩუმის სმით.

— ხვალ ადრინად იმ ვარდის ბუჩქთან.

— რომელსაც შენ მაგრად უწერისარ და მე მეცილება.

საძოვ შინისკენ გაიქცა. როდობისმა მიიღო ბარტია და ყოველისფერი უამბო, რაც იმის მეგობრებზედ იცოდა.

ახალგაზდა სპარსელი იმავე საათში დაბრუნდა საისში.

როდობისი, ჩვეულებისა მეტრ, იმ დამეს საძოვს ღრუბინთან მივიდა, დაინახა, რომ წინანდებულად მივიდა ან უძინა: ტუხება უთრთოდენ და საძოვს ღრმად მწარედ ოსრავდა, თითქოს რაღაც ცუდი სიზნებობა აწუხებდენ.

ნაუკრატისიდან საისში რომ წავიდა, ბარტიას გზაზედ თავის მეგობრები დარია და ზოძიარე შემოეყარნენ, რომელნიც ბარტიას უკან დასდებებოდენ, როდესაც მისი იღუმანად წასვლა გაეგოთ. მათ ან იცოდენ, რომ განსაცდელის მაგივრად, ბარტიამ შიშველის სიყვარულის ბედნიერება გააგო.

სამივე მეგობრებზე კრეზი ადრე მივიდა საისში. იგი მამინვე წავიდა მეფესთან და ყოველის ფერი დაწვრილებით უამბო, რაც ვი ნაუკრატისში მომხდარყო.

ამაზისი თითქოს გაკვირვებული იყო კრესის შვილის ქცევით, არწმუნებდა თავის მეგობარს, რომ გიგესს ძალე გან-

თავისუფლებდა და დაიწყო ხუმრობა და დაცინვა ფსამეტის-
ზედ.

როგორც კი კრესი განშორდა, მოასვენეს, რომ ტან-
ტის მემკვიდრეს უნდა თქვინი ნახვამ.

X

ამაზისმა თავის შვილი სარხარით მიიღო, გავეითლებულს
და შეწუხებულს სახეს ყურადღება არ მიატყდა და დაუფერია:

— არ გითხარ მამნე, რომ უეშმაკო ეგვიპტელს ვლინუ-
რის ცბიერი მელის დაჭერა არ შეუძლიან მოქა? ჩემი საძეფოს
ათას ქალაქს მივტყედი, ოღონდ კი შეძლებოდა მეტყვირა, რომ
დესაც შენ სსაზა-სხუბით მოლაზარაკე ათინელის მაგივრად ბლე
ფიდიელი დაიტყე.

ფსამეტისი უფრო ყვითლდებოდა, იგი აკანკალდა სი-
ბრახანსაგან და მწუნარებით უთხრა:

— კარგი არ არის, მამა-ჩემო, რომ შენი შვილის შეურა-
ცნება გასარებს. თუ რომ კამბიზი არ იყოს, გეფიტები ღმერ-
ტებს, რომ უსარცხვილო ფიდიელი დღეს უგანასგულად ნა-
სავდა მზის შუქს! მერე შენ რა საქმე გაქვს, რომ მე, შენი
შვილი გლახა ბერძნების მასხარა გავხდი!

— ნუ ამბავ იმით, რომელთაც დაგიმტკიცეს, რომ იგინი
შენზედ ჭკვიანები არიან.

— ჭკვიანები? მე ისე კარგად მქონდა ზღანი შედგენილი,
რომ...

— დამალა, როგორც ტალახის შენობა.

— ისე კარგად, რომ ის ვერავი ელინელი ვერ წამივიდო-

და ხელიდამ, თუ რომ უცხო სასულძმწიფოს ელნი ან გარეუ-
ლიყო და ან გადაყრინა ის კაცი, რომელსაც სიკვდილით
დასჯა დიდი ხანია გადაწყვეტილი აქვს.

— შენა სტდები, შვილო, საქმე სასამართლოს გადაწყვეტი-
ლების ასრულებას ვი ანა, შენგან ჯაგრის ამოყრის მოურსერ-
ხებლობას შეეხება.

— სომ იცი, რომ მისი გადაჩენის მიზეზნი მეუფის კაცე-
ბი იყვნენ და ამისთვის ჩემს დასაკმაყოფილებლად მე ვთხოვ
შენ სთხოვო სპარსეთის მეფეს დასაჯოს ის კაცი, რომელიც
წინააღმდეგი გაუსდა შენის ბრძანების აღსრულებას. ამისთანა
მოქმედებას სპარსეთში კანონიერად განიხილვენ, სადაც ყოვე-
ლივე თავს ისრის მეუფის სურვილის წინაშე, როგორც ღვთაე-
ბის წინაშე. გიგესის დასჯა—კამბიზის კალია.

— მაგისთანა წინადადებას მე თავის ღლეში ან მივცემ მას,
რადგანაც, გამოგიტყდები, ძანესის გადაჩენა ძალიან გამეხარ-
და. გიგესმა დაიხსნა ჩემი სული ჭენჯინისაგან, რადგანაც უდა-
ნაშაულო კაცის სისხლი აღარ დაიღვარა და წინააღმდეგა შენს
შურის-ძიებას იმ კაცისადმი, რომლისგანაც მამა-შენი დაკალე-
ბულია.

— მას სრულიად ან გინდა ეს ამბავი კამბიზს შეატყობი-
ნო?

— ანა. მე ამ საქმეზედ სუმრლობის კილოთი მიეწერ მას
წერილს და ამასთანავე შევატყობინებ ძანესს, გაუფრთხილდეს;
მიეწერ, რომ, რადგანაც ძანესი ჩვენს შურის-ძიებას ძლივს
გადურჩა, ეცდება რომ სპარსეთი და ეგვიპტე ერთმანეთს
წაჭკიდოს და ამისათვის გაუფრთხილდი მეტქი. კრეზისა და
გიგესის დამეგობრება უფრო ბევრს საარგებლობას მოგვიტანს,
სინამ ძანესის სიმძულვარე—განსაცდელს.

— ეგ არის შენი უკანასკნელი სიტყვა? მაშ არ გინდათ მე დამავამოფიქროთ?

— არა, მე იმ აზრს არ გულადატებ, რაც უკვე გამოვსთქვი.

— მაშ ითხოვლევ არამც თუ მხოლოდ ქანკისის წინაშე, არამედ სხვა ზირის წინაშეც, რომელიც ჩვენ გვიჭირავს სულთ და რომელსაც შენც სულში უჭერისხარ!

— შენ მე მაშინებ, შენ გინდა კვლად დაარღვიო ჩვენი კავშირი? ფსამეტის, ფსამეტის! გირჩევ მოიგონო, რომ შენ სდგესარ წინაშე მეფისა და მამი-შენისა.

— შენც მოიგონე, რომ მე შენი შვილი ვარ. თუ შენ კვლად დამავამოფიქვებ, რომ შენ ღმერთებმა ჩემს მშობლად შეგჭმენეს, და თუ შენგან არავითარს შეგელას არ უნდა მოკვლადე, მაშინ მე თვითონ შევიძლებ ჩემის საკუთარის იარაღით ბრძოლას!

— ძალიან მინდა ვიცნოდე. რა იარაღია შენი იარაღი?

— მე შენ არ დავიმალავ. მაშ გაიგე და შეიტყე, რომ მე და ჩემს მეგობრებს-ჭურჭუმებს სულში გვიჭირავს თავი და თავი ეჭიმი ნებენსარი.

ამაზისი გაყვითლდა.

— შენ ჯერ არც ვი იცნოდი, თუ კამბიზი შენი ქალის ქმარი შეიჭმნებოდა, როდესაც ეს კაცი სპარსეთში გაგზავნე, რომ ამით მოგვეშორებინა ეგვიპტიდამ, რომელმაც ჩემი ტყუილი დის ნიტეტისის ჩამომავლობა იცნოდა. ის ესლაც სპარსეთშია და მხოლოდ ჭურჭუმების სიტყვას ელის, რომ შეატყობინოს მოტყუებულს მეფეს, რომ, საკუთარის ქალის მაგიერ, შენ გახედე და მიათხრე შენგან გადმოგდებულ მეფის გოჭრას ქალი. ეჭიმის ყოველივე ქალადები ჩვენს სულშია; მათში შენი საკუთარი წერილიც უჩვენია, რომელშიაც ჭვირდები ეჭიმის მამას ათას ოჭროს ბეჭედს, თუ რომ, იმისი შეილდა ჭურჭუმებ-

საც დაუძალავს, რომ ნიტეტისი სსკა ვკაჩის ქალა და ანა შენი.

— ვისა აქეს ეკ ქალაღები? ჭკითსა ამაზისმა ცივად.

— ქურუმებს.

— და იგინი შენას ჰიწით ლაჰაწაკობენ.

— დიაღ.

— მას კაიმეორე, რა გინდა.

— სთსოვე კამბიზს გიგესის დასჯა და ნება მომეცე გაქმეული ტანსი ვსდვენო, როგორც მინდა.

— სსკა არაფერი?

— ქურუმებს შეჭვირიე, რომ ამას იქით ელენელებს აუგრძაღდე ეგვიპტეში თავიანთი ღმერთების ტაძრების აგებას და მემფისში ანაღონის ტაძრის აგებას შეაუენებ.

— მე მოკვლადი მაგისტანა ჰიწობებს: ჩემთან საბრძოლველად ვარგი იარაღი გიშოვნიათ. მე მისადა ვარ ავასრულეო სურვილი ჩემის მტრებისა, რომლებსაც შენც მიუღექი; ჩემის მხრით მეც არს ჰიწობას ვითსოვე. ჰიწველი, მე ვთსოვლად დამაბრუნოთ სსენებული წერილი, რომელიც მოუფიქრებლად მიწერე ნებენისარის მამას. თუ რომ ის წერილი ისევე თქვენს სელში დარჩება, მაშინ დაწმუნებული უნდა ვიყო, რომ მე თქვენი მეფე აღარ ვიქნები და იმულებული შევიქნები საზიზღარ ქურუმების მონა გავსდე.

— შენი თსოვნა საფუძვლიანია; შენ დაგიბრუნებთ წერილს, თუ...

— ნულაწაფერი თუ ნუ იქნება! შენი თსოვნა, რომ კამბიზს ვთსოვო გიგესის დასჯა, უგუნურებად მიმაჩნია და ამისათვის ვერ შეგისრულებ ამ თსოვნას. ესლა თავი დამანებე და იქამდის ნულარ მოსვალ, სინამ მე თვითონ არ დაგიძახო. გუშინ

მოვიპოვე შვილი იმისთვის, რომ დღეს ისევე დაგვარგო. ადგილ! მე არ მინდა გუგურო შენს ცრუ ერთგულებას და სიყვარულს, რომელნიც შენ თავის დღეში არა გქონია. თუ რომ ნუგეშის ტემა და დარიგება დაგჭირდეს, ქურუმებს მიმართე და მამინ გაიგებ მამის ოდნობას როგორ გაგიწივენ. უთხარ ნეიტოტუსს, რომელას სელშიც შენ წმინდა სანთელი ხარ, რომ მან იპოვა ნამდვილი საშუალება დამიყაბულოს იმისთანა საქმეებსად, რომლებსუდაც სსვა დროს უარს ვეტყოდი. დღეანდლამდის მზად ვიყავ ეგვიპტის დიდების დასაცეკლად ყოველისთვის რომ მსხვერპლად შემეწირა, მაგრამ ესლა ვი ვხედავ, რომ ქურუმება სამშობლოს დალატსაც დამწამებუნ თავიანთი განზრახვის შესასრულებლად; მე დარწმუნებული ვარ, რომ ქურუმები და მათი თანამგრძნობნი უფრო საშიშარნი მტერნი არიან სემეფოსათვის, სინამ სპარსელები. გაფრთხილდით, გაფრთხილდით! ამ ხნობით დაყუკები ჩემს მტერს, ამისთვის, რომ მე თვითონ, ჩემის მამობრავის სისუსტით, ეგვიპტე განსაცდელში ჩავაგდე; შემდეგ ვი გეფიცები დიდს ნეიტოს! — დავამტვიცნებ, რომ მე მეფე ვარ და მზად ვარ მთლად ქურუმების წოდება მსხვერპლად შევიწირო, სინამ ჩემის გულის მტერიკოდენი სურვილი დავთმო. გახუმიდი — და თავი დამანებე!

ტასტის მემკვიდრე წავიდა, მეფე ვი დიდ ხანს იყო შინ, რომ დამშვიდებულიყო და მხიარულის სახით გასულიყო სტუმრებთან.

ფსამეტიანი მამინევე წავიდა ადგილობრივი ჯარების უფროსთან და უბრძანა მას გაედევნა ქვების სამტვრეკად ეგვიპტის ასის თავი ტეზაიდი, რომელმაც მისი განზრახვა ვერ შეასრულა; ეჭიოხელი ჯარები ვი თავის სამშობლოში გაეგზავნა. შემდეგ იგი ქურუმების უფროსთან ნეიტოსთან წავიდა, რომ შე-

ეტყობანებინა მასთვის, თუ რაში დაიყოლია თვისი შამა.

ნეიტოტმა ჩაფიქრებით გაიჭნია გონიერი თავი ამანძისის დამუჭრების გამო; მერე გაუშვა ფსამეტისი, რომელსაც წასვლის დროს ჩვეულებისა მებრ ჩამდენიმე დაჭიგება მასცა.

ფსამეტისი თავის სახლში წავიდა.

ძანესის ჯანჯარის ამოწყურებლობა, მამასთან უთანხმოება, უცხოელებისაგან სასაცილოდ აკდება, ქურუმების ნებაზედ სიარული, მოძაკაღში უბედურების მოლოდინი, რომელიც დასაძებდაძვე უჭენჯნადა გუფს, — უოკელეკე ეს სტანჯავდა და უბნელებდა გონებას.

მისი მშვენიერი ცოლი მოკვდა და სუთი საღ-საღამათი შვილისაგან მხოლოდ ერთი ქალი და ერთი ვაჟი და დარჩენიდა; ვაჟი ძალიან უყვარდა და ესლა იმასთან წავიდა; იმედი ჰქონდა, რომ მის დასასვლელად ნუგეშს მოიციმდა და გამსწევდებოდა. მხოლოდ შვილის ლურჯი თვალები და მომღიძარი ტუჩები უთბობდენ ამ კაცს გაყინულს გუფს.

— სად არის ჩემი შვილი? ჰკითხა მოსამსახურეს.

— ეს არის ესლა ბრძანა მეფემ მიუყვანათ მას თავადი ნესო და მისი მიძა, მიუგო მოსამსახურემ.

ამ დროს, ტახტის შემკვიდრის სასახლის გამგებელი მივიდა მასთან და მანათა დაბეჭდილი, პაპირუსზედ დაწერილი წერილი, თავი დაბლად დაუკრა და უთხრა: — მამი-შენისაგან არის, მეფემ.

ფსამეტისმა გაბრაზებით აგლიჯა ყვირული წმინდა სასილის ბეჭედი და წავიკითხა:

«მე კუბრძანე ჩემთან მოყვანათ შენი შვილი იმასთვის, რომ იგი, როცა გაიზდება, ქურუმების მონა არ გახდეს და არ დაივიწყოს თავის მოკვალეობა თავის-თავისა და სამშობლო-

სადმი. მე თვითონ ვაზრუნებ მის აღზრდასად, რადგანაც სი-
ყმაწვილეში შეთვისებულთ შთახეტილებათ დიდი გავლენა აქვთ
გაყრის ცხოვრებასად. თუ შენ მოისურვებ ნესოს ნახვას, ამის
წინააღმდეგ არაფერი მქვს; მაგრამ წინ-და-წინვე კი უნდა შე-
მატყობინო ნახვის სურვილი.»

ფსამეტისმა ტუნებზედ ივინა, რომ სიბრძნე მოსამსა-
სურეთ არ შეემჩნიათ. ეკვიპტის ჩვეულებისამებრ მეფის სურ-
ვილს იგივე ძალა ჰქონდა, რაც სასტიკს ბრძანებას. რამდენსა-
მე წამს იგი ჩაფიქრებული იყო; შემდეგ უბრძანა მოეგროვე-
ბინათ მწევარ მძებრები და აუღოთ ისარ-შეილდი, თვითონაც
ჩაჯდა ერთს ჩასაჯდომელში და უბრძანა წაეყვანათ ჭაობიანს
ადგილებში, რომ იქ სამეფო ტახტზედ მჯდომარე მტრის ჯავ-
რი ნადირზედ ამოეყარა.

კრესის ამაზისთან ლაზარაკის შემდეგ გიგესი მალე გან-
თავისუფლეს და მეგობრებმა დიდის აღტაცებით მიიღეს. ფა-
რანს უნდოდა დაეკიწებინა თავის მეგობრისათვის შეილის
დატუსალების ამბავი, რისათვისაც იმავე დღეს აჩუქა მას ძვირ-
ფასი ეტილი, რომელშიაც რძი საუფსოვო ცხენი იყო შებმუ-
ლი.

ამაზისმა თავის სტუმრებით ბევრი იცინა გიგესის მო-
სურსებულს ქვეყანად, ნება მისცა ახალ-გაზდა გმირებს მის
სახლში თამამად მოქცეულიყვნენ და თვითონაც ისე ექვემდებარა,
როგორც შეილებს, მხალად სადილისა და საუხმის ჭამის
დროს იგი ისე იქცეოდა, როგორც ნამდვილი ეკვიპტელი:
სხარსელებს ცალკე სუფრა უნდა ჰქონოდათ გაშლილი. მამა-
ზავათ ჩაგონებინათ მისთვის, რომ იგი წააბილწებოდა, თუ
რომ უცხო ქვეყნელებთან ერთად დაჯდებოდა სუფრასზედ.

ამაზისმა, გიგესის განთავისუფლების სამის დღის შემ-

დეგ, გამოაცხადა, რომ მისი ქალი ნიტეტისი ორის კვარის შემდეგ მზად იქნება აზიაში წასასვლელად და ყველა სპარსელები ნანობდნენ, რომ დარჩენა ეგვიპტეში მეტი აღარ შეიძლებოდა.

კრეზი სიამოვნებით ატარებდა დროს სამოსელს ჰოეტთან და მოქანდაკესთან. გიგესიც თავის მამისავით თანაუგრძნობდა ელინელს მხატვრებს. დარი, რომელიც ჯერ ისევ ბაბილონში ასტრონომიას სწავლობდა, ერთხელ ცაზედ კარსკვლავების თვალის სადგენებლად უმაღლესმა ქურუმმა მიიწვია და აიყვანა ასტრონომიის ობსერვატორიაში. ამის შემდეგ დარი ქურუმის დაუკითხავად დაიარებოდა ობსერვატორიაში და სწავლობდა ასტრონომიას ქურუმის სუდამხედველობით.

ერთხელ ფსამეტისმა დარი თავის მასწავლებელთან ნახა და, როდესაც სპარსელი წავიდა, ჭკითსა ნეიტოტეპს, თუ რად ასწავლა მან უცხო ქვეყნელს ეგვიპტის საიდუმლოებანი.

— მე მას ვასწავლი, მიუგო უმაღლესმა ქურუმმა: — იმას, რაც ყველა ნასწავლმა ქალდეველმა ბაბილონიაში ისევე კარგად იცის, როგორც ჩვენ; ამით იგი სრულიად სსვა კაცი ხდება და მისი ბედის ვარსკვლავი სიბრწყინვალით გამოიზის ბედის ვარსკვლავს ისე სჯობია, როგორც მზე მთვარეს. დარი თავის დროზედ ძრეელს შეიქმნება; მე ვხედავ, რომ მისი ძლანეტები ეგვიპტის თავზედ ბრწყინავენ. ბრძენმა უნდა მომავალიც განსჭვრიტოს და გასინჯოს არამც თუ მარტო თავის გზა, არამედ გარე შემორტყმული მიდამოც. რომელიმე სასლის ახლავს რომ გაიარო, შენ კერ იტყვი, რომ იმ სასლში მომავალი შენი კეთილის მყოფელი არ აღიზრდება. უუურადღებოდ ნურაფერს ნუ დაგდება, რაც კი გზაზედ შეგხვდება; ყველაზე უწინარეს კი იუურე ძაღლა, ჩაუგვირდი ვარსკვლავებს. როგორც

ძალეს დამე არა სძინავს და ქერდს ჭყარაულობს, ისე მე
 ორმოც და ათი წელიწადია თვალს კადევენებ ციურს მოძრავთ
 მნათობთ, რომელნიც არიან წინასწარ მოქმედნი ბედისა: ბგინი
 აუწყებენ კაცს დილას და საღამოს, ზაფხულს და ზამთარს,
 აგრეთვე ბედნიერებას და უბედურებას, დიდებას და დამცირებას.
 იმათ მაუწყეს მე, რომ დარი თავის დროზედ დიდებული გა-
 ცი იქნება.

ბარტია კი ამ ხანებში სისხამ დილით ნაუკრატისში მი-
 დიოდ-მიდოდ და თან ყოველთვის ზოპირი მიჭყავდა, რომ-
 ელიც თავის მესაიდუმლედ გაიხადა. როდესაც ბარტია საძიარს
 ელანაწაკებოდა, მისი მეგობარი და საძიარს მოსამსახურე პე-
 ლიკანებზედ და ტურებზედ ნადირობდენ. როდესაც საიში
 ბრუნდებოდნენ კრესს ეუბნებოდნენ, რომ სახადიროთ ვიყავითო.

არავინ არ შეატყო ბარტიას ცუდილება, რომელიც მოხ-
 და მის არსებაში პირველის სიყვარულის გამო, მსოფლიდ ამა-
 ზისის ქალმა ტახოტმა კი შეატყო. ტახოტს პირველი-
 ლანაწაკის უმაღლე ალეგზნო ბარტიას სიყვარული. შემდეგ კი
 მისვდა, რომ მათ შორის ვიღაც უნხო პირი ჩადგა. წინად
 ბარტია ცდილობდა მასთან შესვედრას, ესლა კი ყოველს ღო-
 ნისძიებას სმარობდა არ შესვედროდა. ბარტიას ეგონა, რომ
 საძიარს წინაშე დამნაშავე იქნებოდა ტახოტისათვის რომ ალერ-
 სიანის თვალთ შეეხედა.

საწყალი ტახოტი ჯავრობდა ბარტიას გულ-გრილობაზედ
 და თავის მესაიდუმლედ გაიხადა. ნიტეტისი ამხსნეებდა მას
 და ორივენი ერთად სშირად ოცნებობდენ. ორივე ახალგაზდა
 ქალები ფიქრობდენ, თუ რა ვარგი იქნებოდა, რომ იგიინა
 ორს ძმასზედ გათხოვილიყვნენ და განუყრელად ერთად ეცხოვ-
 რათ. მაგრამ დღე-ღღესზედ გადიოდა და მშვენიერი ბარტია

იშვიათად მიდიოდა მათთან და როდესაც მიდიოდა, მაშინაც ციკანდ ეჭვოდა ტასოტს.

ამასთანავე საწყალი ტასოტი გრძნობდა, რომ ბარტის ეგვიპტეში ყოფნის დროს უფრო დაკავადა და დამშვენდა. ბარტის თვალეში ესაა ამპარტავნება და თავის თავის დირსების ცოდნა ისტებოდა. მისმა კარდის-ფერმა ლოყებმა ცოტა ან იყო ფერი დაჭკარგეს, მაგრამ ეს უფრო უხდებოდა მას, სინამ ტასოტს, რომელიც ბარტისსავით დღე-ღღეზედ ფერსა ჭკარგავდა.

მელიტა, როდოპისის ძველი მონა, შეყვარებულითა მიჯრველი შეიქმნა. მან, ერთსულ დილით, ბარტის და სძიო ბაღში ჩასა, მაგრამ ბარტისსავან ისეთი ძვირფასი საჩუქარი მიიღო, ისე დატყუვდა მისის სილამაზით, რომ საიდუმლოების შენახვის პირობა მასცა და თვითონვე ცდილობდა სოღმე ორეკეს ერთად შეერას.

მელიტა, როდესაც მარტო რჩებოდა, საძიო ბატონი შვილის ცოლს ეძახდა და თავის თავს სშირად წარმოიდგენდა სოღმე მდიდრულად მოართულს სხარსეთის სასახლეში.

XI

სამი დღის წინად ნიტეტისის წასვლამდის, როდოპისთან ბევრი სტუმრები შეიკრიბნენ, რომელთა შორის იყვნენ კრეჩი და გიგასი, მიწვეულნი ჩაუერთისში.

მოტრფილენი, ბნელა დამეში მელიტას ყარულაობით, ბაღში უნდა შეერილიყვნენ, როდესაც სახლში ვახშიმი გაიშლე-ბოდა. როდესაც მელიტა დაწმუნდა, რომ სუფრასედ მსხდომ-

ნი ლაზარკის კუსში შევიდნენ, მან გააღო ზადის კარები, შემოუშვა ბარტია და წაიყვანა საყვარელს ქალთან. ამის შემდეგ იგი წავიდა და დაჯბირდა შეყვარებულთ ტაშის დაკვრით შეტყობინებას, თუ ვინმე მათგენ წაიღოდა.

— მსოფლოდ სამი დღელა დამშთომია შენ ჩემს გვერდით გიფოლოო, უთხრა ჩუმად საძომ. იტი, სანდისხან ასე მგონია, რომ მე შენ გუშინ გნახე ჰიჩკულად; ჩვეულებრივ კი მე ვგვძნობ, თითქოს საუგუნოებს გვოცნიდე და შევარებოდე დასაწყისიდაძვე ჩემის სიტოცხლესა.

— მეც ასე მგონია, რომ ვეოცნია სიტოცხლეს, როდესაც ჩუმად გიგულებ; მე ვერ წამომიდეგენია, რომ როდისმე უშინოდ მიცხოვრია.

— ნეტავი ძალე განვლოს განშორების დრომ! უთხრა საძომ აღტაცებით.

— დამეწმუნე, იმაზე ადრე გაგა, რამდენსაც თეჩრობ. რასაკვირველია, მოლოდანი დიდ-სხად გვეჩქენება, დიდ-სხად; მაგრამ როდესაც კვალად ერთად შეგვიყრებით, ასე გვეჩქენება თითქოს გუშინ გამავთხოვებოდეთ ერთმანეთს. მე ამას უთკვლ-დე ვგვძნობ. რა მოუთმენულად მოკვლოდი განთიადს და შენს ნასვას; მაგრამ როდესაც განთიადი მოვიდა და შენ ჩემს გვერდით ივექა, მე მეგონა, რომ შენ გვერდიდამ ან მომშორებისარ და შენი ხელი გუშინდელს აქეთ ჩემს თავსედ სდეკს. ხანდისხან რალაც გაუგებარე შიში შემთხურობს ხოლმე, როდესაც განშორების დროს მოვიგონებ ხოლმე.

— მე აგრე არ მეშინიან განშორებისა. რასაკვირველია ჩემი გული სისხლით დაიწურება, როდესაც მეღყვი: მშვიდობითოო; მაგრამ მე ვიტი, რომ შენ ჩემთან დაბრუნდება და არ დამივიწყებ. მელიტამ ჰკითხა ორაგულს: ერთგული იქნები შენ ჩე-

მი თუ არა; მას უნდა ეკითხვიანებინა ერთი მკითხველისათვის
სადა, რომელიც ძრვივიდამ მოვიდა და ძაფზედ კითხულაბს,
მაგრამ მე ამის ნება არ მაქვს, რადგანაც ჩემმა გულმა პიტიონ-
სა და მკითხველს უკეთ იცის, რომ შენ ჩემი ერთგული იქ-
ნები და არ დამტოვებ უსიყვარულოდ.

— შენი გრძნობა არ გატყუებს!

— მე მანც ცოტა არ იყო მეშინოდა. სხვა ქალებისავით
მეც ასჯერ მეტად შეგუბერე საშხაშის ფოთოლს და ხელსა
ვცემდი მას; როდესაც მას ტკაცანი განჯონდა, მე მისაწოდა,
რადგანაც ეს იმას ნიშნავდა, რომ შენ მე არ დამივიწყებდი;
როდესაც ფოთოლი გაუტკაცუნებლად ისეოდა, მაშინ კი შიშო
მოიცვამდა ხოლმე ჩემს გულს. მაგრამ ფოთოლი თითქმის
ყოველთვის ტკაცუნებოდა და უიერო სშირად ვსაწობდი, სი-
ნამ ვწუხდი.

— ეგრეც უნდა იყოს.

— დიად! მაგრამ ჩემად ილახაწაკე, ჩემო ტურფაკე, რომ
ვნავიასმა არ შეგვნიშნოს, რომელიც ატურ ნილოსსედ მიდის
წყლის ასაკსებად.

— კარგი, ჩემად ვილახაწაკე. აი ასე! მე გადაგიწევ აბრე-
შუმის მსგავს თმებს და გიხურნიულებ: «მე შენ მიყვარხარ!»
გაიგე?

— ჩვენ ადვილად გვესმის ის, რისიც გაგება გვესამოგნე-
ბათ, იტყვის ხოლმე დიდება-ჩემი. მაგრამ შენ ურთიანც რომ
მიხურნიულო: «მე შენ მეჯავრებიო!» შენი თვალები ათასჯერ
მეტყოდენ, რომ მე გიყვარვარ. ბაკენი მდუმარებენ, თვალები
კი მტკერ-მეტყუელურად ლახაწაკობენ—მეც რომ ისე კარგად
ვლახაწაკობდე მშვენიერს ეწინურს ენაზე, როგორც შენ...

— მე მისაწიან, რომ კარგად არ ლახაწაკობ. შენ რომ

შეგეძლოს უოკელეუ იმის თქმა, რასაც ვაძინებ, მაშინ აგრე
ნახად აღარ დამიწყებდი თვალებში ტქერას. რა აწის სიტყვე-
ბი? გესმის აქით ბუღბუღის გალობა? იგი მოკლებულია სი-
ტყას, მაგრამ მაინც მეყურება მისი გალობის აზრი.

— არ შეიძლება ჩემად მითხრა, რას ამბობს იგი? მე ძა-
ლიან მინდა გაგიგო, რას ეუბნება ბუღბუღი თავის სატრფოს
ამ ვარდის ბუჩქებში. შეგიძლიან ჩიტის საადრუმლოება გმა-
გებინო?

— მე მაგას ჩემად ვეტყვი. ბუღბუღი უმღერის თავის სა-
ტრფოს: «მე შენ მიყვარხარო!»

— მე სინაწულით ჩაიბეჭდავ გულში მაგ სიტყვებს დღეს,
ზვალ, საუკუნოდ.

— რა ღამეა, რა ნაირ მღერძარებს და განისვენებს უოკელის-
თქარი თითქმის ბუღბუღის გალობაც აღარ მესმის. ის ესლა
ავაციის ტოტების ჭკემა ზის, რამდის ყვავილებიც ასეთს
მშვენებებს სუნს ჭებენ მიდამოს. ბზის სის ვენწერობი ნი-
ჯლოსში მოხანან და მათ შორის მოვარის შეჭი კრთის.

— მთვარისავე შექს შეუზერია მთლად არე მარე. ამისათვის
მთელი ჭკუყანა, ვატამარსავით, მღერძარებით არის მოცრული და
არ იძვრის. თუძცა გული ნეტარებითა მაქვს სავსე, მაგრამ არც
ხადილი და არც ღაზარავი მაინც არ შემიძლიან.

— მაშ მინურსულე ან იმღერე!

— მართლეს ამბობ. მომეცი ჩემი ჩანგი. გმადლობ. ნება
მიბოძე თავი შენს მკერდზედ დავაყრდნო და ლექსი გიმღერო.
ეს ლექსი შეუთხზავს ღიდიელს ალემანს, რომელიც სპარტაში
ხტსოვრობდა. მაშ ყური დაუგდე ამ მშვენებებს ლექსს. ნუ მა-
ჭოტებ, გთხვოვ ნუ შავოტებ, სინამ სიმღერა არ გაუთავო; მე-
რე მე თითონ ვიღვდოდ ვოცნას მოუთხოვ.

სძინავთ მალაღს მთისა წვერებს,
 ბნელი მეფობს სეობაში;
 სძინავთ უფსკრულში ზღვის ტალღებს
 და ჭინჭკელას ცივს მაწაში.
 ნადირთა უტებს ტყეშია
 ბუნაგი მოუძებნათ;
 თევზთა და კეშანთ ზღვაშია
 მცირე ხანს დაუძინათ.
 არ ისმის ფუტკართ ბზუდილი,
 ფოთოლი აღარ შროაღებს;
 ჩიტიც, ეს ცუდეჭი ქმნილება,
 თვის ბუდეში განისვენებს.

- ახლა კი მაცოცე, ჩემო მშვენებო!
- უფრის გდებაში კაცნა სრულიად დამაკვიწყდა.
- განა მშვენებოა ჩემი სიმღერა?
- მშვენებოა, როგორც ყოველისფერი, წასაც შენ მღერო.
- ხედავ, როგორ ლექსებსა სთხზავს ელინელი მგოსანნი.
- სწორედ რომ კარგებს.
- თქვენს სხარსეთში კი არ არიან მგოსანნი?
- მაგას როგორა მეითსა? განა რომელიმე სალხი თავს
 მოიწონებს კეთილ-შობილურის გრძნობებით, თუ რომ მას
 მგოსნები არა ჰყავს?
- თქვენ ერთი ცუდი ჩვეულება გაქვსთ.
- ახა რომელი?
- ბევრს ცოლებს ირთავთ!
- საყვარელო საქო...
- უფრო დამიგდე, ხომ მხედავ, შენ ისე ძვირად მიღირ-
 ხარ, რომ იმის მეტი არა მინდა-რა, განხლო შენ ბედნიერი და

ამ ბედნიერებას შუა გიყოფდე. თუ რომ მარტო ჩემის შერთვით შენის სამშობლოს ჩვეულების წინააღმდეგი შეიქმნები, თუ რომ ერთგულებისათვის შეგვიძგებენ და გაცვიცსავენ, მაშინ სხვა ცოლებიც შეირთე; მაგრამ ორს-სამს წელაწადს კინება მომეცი მხოლოდ მე მეკუთვნოდე. თანხმა ხარ ამხედ, ბარტია?

— თანხმა ვარ.

— შემდეგ, როდესაც დრონი ჩემნი წავლენ და შენ იძულებული შეიქმნები შენ სამშობლოს ჩვეულებათ დაემორჩილო, — რადგანაც შენ სიყვარულით აჩაპის შეირთავ, — ნება მომეცი მე შევიქმნა შენი პირველი მონა. რა მშენივრად ავასრულებ ჩემს მოვალეობას! როდესაც ომში წასვალ—მე დაგხურავ შევნიერს თავზედ ქუდს, შემოგაკრავ სმალს და ხელში შეუბს მოგტემ. როდესაც გამარჯვებული დაბრუნდები, მე პირველი დაგადგამ გვირგვინს. თუ რომ სანადიროდ წასვალ—მე გაცვიცთებ დეხებს; თუ რომ სტუმრად წასვალ—მოგერთავ, მოგკაზმავ და შეუბს და მსრებს ყვავილებით დაგიმშვენებ; თუ ბედნიერი იქნები, მოგშორდები და შორიდან დაეკრები შენის დიდებით და ბედნიერებით. იქნება მაშინ დამიძსო და შენმა კოცნამ გამაგებინოს, რომ შენ კმაყოფილი ხარ შენის საძოთი და კვალად გიყვარვარ.

— ოხ, საძო! შენ რომ ესლა ჩემი ცოლი იყუე! კისაც უზყრია ხელთ ისეთი საუნჯე, როგორიც ესლა მე, იგი მას შეინასავს და სხვას აღარ მიმართავს, რომელიც მასთან შედარებით აჩაფერია! მართლაც, ჩემს სამშობლოში მწაყალ ცოლობა იციან, მაგრამ ეს მხოლოდ ყოველი კაცის ნებაა და არა კალღებულობა. მამა ჩემსაც ჭყავდა ასი ცოლი, მაგრამ ნამდვილი ცოლი კი ერთი იყო, დედა ჩემი კასანდანა.

— მამ მეც შენი გასაღანა ვიქნება?

— არა, ჩემო საძიო, არც ერთი ცოლი არა უფიქლა თავის ჭმრისათვის ისა, რაც შენ ჩემთვის იქნები!

— ჩემთან კიდევ რადის მოხვალ?

— რაღა კი შევიძლებ.

— მოთმინებით მოგულადები.

— და მე შენს აზრს მივიღებ?

— მე მოგწერ შენ გრძელს, გრძელს წერილებს, და უკვლავ ჩაწერ ჩემს საღამს გამოკატან...

— კარგი, ჩემო ძვირფასო, რაც შეეხება წერილებს, იგინი გადაეცემა შენთვის, რომელიც დრო და დრო მოუტანს. ნიტუტისს ეგვიპტიდამ აზბებს.

— მერე სად ვნახავ ჩიკრივს?

— მე დავსტოვებ ნაუგარტისში კაცს, რომელიც უფიქლის-ფერს შეასრულებს, რასაც უბრძანებ. დაწერილებით მედიტას მოველაზარაკები.

— ჩვენ შეგვიძლიან მას მივინდოთ, რადგანაც იგი გონიერია და ერთგული; მაგრამ მე მყავს კიდევ ერთი მეგობარი, რომელსაც შენს შემდეგ უკვლავად ძალიან ვუყვარვარ და რომელიც მეც ძალიან მიყვარს შენს შემდეგ.

— შენ დიდუდა-შენს რომდობისზედ აზბობ?

— დიალ მაზედ, ჩემს ყურის მტლებს და აღმწრდელზედ.

— ძალიან კარგი დედა-კაცია. კრეზი მას ქალთა შორის საუკეთესო ადამიანად სთვლის, — და იგი ისე სცნობს საღსს, რომელიც ექიმი ბაღასებს და ფესებს. მან იცის, რომელს მცენარეშიაღ შესამია და რომელში გამკურნელი წებია; რომდობისზედ, რომელიც სშირად აზბობს სოღმე კრეზი, ჭკავს ვარდს, რომელიც სასიამოვნო სურნელებს ჭფენს სნეულთათვის მამი-

ნაც, როდესაც იგი დასჭვნა, ფოთოლი ფოთოლზედ სტვიკა და ელის ქაჩს, რომელიც მათ სრულიად გაჭთანტავს.

— სანკრძლივი აეოს მისი სიტოცხლე! ჩემო კარგო, ერთი ჩემი დიდი თხოვნა კიდეკ შეასრულე.

— შეკასრულებ, თუმიცა ჯერ არ ვიცი რასა მთხოვ.

— როდესაც მე შენს სამშობლოში წამიყვან, როდობისს ეკვიპტეში ნუ გაუშვებ. იგი ჩვენ უნდა გამოგვეყვას. ის ისე გულკეთილია და ისე ვუყვარვარ, რომ ჩემი ბედნიერება — მისი ბედნიერებაა, და ფოველივე რაც მე ძვირად მიღირს მის თვისაც ძვირფასია.

— იგი უბირველესი სტუმარი იქნება ჩვენის სახლისა.

— რა გულკეთილი ხარ! ესლას სრულიად კმაყოფილი და დამშვიდებული ვარ. დიად, კეთილი როდობისი მე ვერ მომშორდება. მას უჩემოდ სიტოცხლე არ შეუძლიან. მე მას ჩემის კასკასით დარდებს ვუფანტავ და როდესაც იგი ჩემს გვერდითა ზის, წერა-ვითხვას და სიმღერას მასწავლის, მაშინ სახე უბრწყინდება სოლმე, თვალები უცინის და ივიწყებს ჩემგან გამოვლილს სამწუხარო დღეებს და სტკბება აწყოთა.

— სინამ ჩვენ ერთმანეთს გავშორდებოდეთ, მე ვკითხვავ როდობისს— წამოგვეყვება თუ არა ჩემს სამშობლოში.

— რა მისხარინ! იცი რა: ჩვენის გაყრის პირველი დრო მე არ მაშინებს. შენ, როგორც ჩემს ქმარს და ბატონს, შემოძლიან შეგატყობინო ფოველისფერი, რაც ვი მე მაწუხებს ან მისხარებს, მაგრამ სსკებთან ვი გაჩუმებული უნდა ვიყო. იცოდე, ჩემო კარგო, რომ იმ დროს, როდესაც თქვენ თქვენს სამშობლოში წახვალთ, ჩვენს სახლში ორს ჰატარას სტუმარს მოველით. ესენი არიან შვილები იმ კეთილის ძანესისა, რომლისათვისაც შენი მეგობარი, ვრეზის შვილი, ისე მამაცად მო-

იჭტა. მე იმ ჰატარა სტუმრებს ისე მოკუვლი, როგორც დედა და როდესაც გონებაში ჩატვივიან, მე ვუმღერებ მათ სიმღერას მეთვის შეიღსედ, ძლიერს გმირზედ, რომელმაც უბრალო ქალი შეიერთა, და როდესაც იმ მეთვის შეიღას სასკას აგუწერ მათ, მაშინ შენ წარმოგიდგენ თვალ-წინ და თავით-თვებსამდის აგუწერ, ჩემი ჰატრები ვი რას მისვდებიან, თუ ვიზედ კელაჰა-რაგება მათ. ჩემი გმირი შენსავით მაღალის ტანისაა, შენის-თანა თვალები აქვს; შენი კეთილ-შობილური გული, შენი გულ-წრთეული სასიათი, შენსავით ღმერთების ჰატრების-ტემა, შენი სიმამაცე, ერთის სიტყვით ყოველისთერი, რატ ვა მე მიეყარს და ძვირად ვათასებ, ჩემის სიმღერის გმირსაც ექნება. უსაწვილები ყურს დამიგდებენ, და როდესაც იგინი იტყვიან: «რა ნაირ გვიყვარს მეთვის შეილი, რა მშვენიერი და გულ-კეთილია იგი; ას, ნეტავი შეგვიძლოს მისი ნახვა!» — მე სიყვარულით ჩავი-კრავ მათ გულში და დავკოცნი ისე, როგორც შენ კოცნიდი და მაშინ ბავშვებსაც შეუსრულდებათ სურვილი, რადგანაც შენ ჩემს გულში იქნები და მაშასადამე მათ სიანსლოკეს და რო-დესაც იგინი მე მომესვევიან, ჩემთან ერთად შენც მო-გესვევიან!

— მე ვი წავალ ჩემს და ატოლთან და ვუამობ ყოველმს-თერს, რატ ამ შოგზაურობის დროს ვნახე. და როდესაც და-ვიწეებ ბერძნების ქებას, მათი საქმეების და ქალების სიბრწყინ-ვალეს, მაშინ მე დავხატავ შენს მომხიბლავს სურათს, როგორც სურათს აფროდიტისას. მე ჩემს დას ბევრჯულ ვუამობ შენს გულ-კეთილობას, სიმშვენიერეს, კრძალულებას, შენს სიმღე-რას, რომელსაც ბულებულებიც ვი ყურს უგდებენ; შენს სიყვარ-ულს და სულის სიმშვიდეს. ამ შენს თვისებებზედ ლაჰარაკის დროს მე დავუწეებ კოცნას ჩემს დას, როდესაც იგი იტყვის:

«ას, აფროდიტაკ, ნეტავი შენი ნასკა შემქმდოს!»

— შიიტა, ეს რა არის? მელიტა ტაშს უგრავს! მშვიდობით, უნდა გავშორდეთ ერთმანეთს. ნასკამდის.

— ერთი კიდევ მაგონებინე!

— მშვიდობით!

მელიტას, მოხუცებულობისაგან დაღლილს, ჩასძინებოდა. უეცრად სმაურობა მოესმა და გაიღვიძა. მან მაშინვე ტაში შემოაჭრა, რომ მოტრფივალეთათვის შეეტყობინებინა და საძიო შინისკენ წასუფიყა, რადგანაც ვარსკვლავებზედ შეატყო, რომ მადლე გათენდებოდა.

როდესაც მელიტა და საძიო სასლს მიუახლოვდნენ, პირველმა შენიშნა, რომ სტუმრები ამდგარიყვნენ და წვლან მათი ფეხის სმაურობა შესმოდა.

შეშინებული საძიო მელიტამ უკანა კარებიდამ შეიყვანა საწოლს ათახში, და როგორც კი ტანისამოსის განდა დაუპირა, როდობისიც შემოვიდა.

— ჯერ არ დაწოლილხარ, საძიო? ჰკითხა მან. ეს რას ნიშნავს, შვილო ჩემო?

მელიტა დაკანკალდა და უნდოდა რამე სიცრუეე ეთქვა, მაგრამ საძიო თავის დიდუდას გულში ჩაეკრა, ნაზად მოხვია სული, აკრტა და დაწვრილებით უამბო თავის სიუყვარულის ისტორიას.

როდობისი გაფითრდა.

— თავი დაგვანებე! უთხრა მან მელიტას. შემდეგ თავის შვილის-შვილის წინ დადგა, ხელები მხრებზედ დაწყო და უთხრა: თვალებში შემომსედე, საძიო! შეგომდოან ისევე მხიარუ-

ლად მიეუბრა, რომ გორც ამ სპარსელის მოსკლამდის მიეუბრებდი
სოლმე.

ქალმა მსიარულად გაიღიმა და დიდიხუდას შესუდა; მა-
შინ რომღაშასმა ჩაიკრა იგი გულში და უთხრა:

— იმ დღიდან, რომდესაც შენ ბავშური ბავშვები გაიხადე,
მე ვცდილობდი შენ კარგი ქალი გამოსულიყავ და სიყვარული-
საგან დასეფარე- მე მიხდოდა მალე მესოკრა შენთვის რიგანი
ქმარი და ელინურის წესათ მიმეთხოვებანი; მაგრამ ღმერთებმა
სხვა ნაიხად მოახდინეს. ეროსმა სასაცილოდ აიგდო ჩემი გან-
ზრახვანი. ელინურმა სისხლმა, რომელიც შენს ძარღვებში
სჩქეფს, სიყვარული მოითხოვა. შენც ისევე ძლიერად გიტყმს
გული, რომ გორც შენ წინაპართ. რაც მოხდა მისი შეცვლა
აღარ შეიძლება. გულში დაიმარხე წამება ამ შენი ზირველის
წმინდა სიყვარულისა, რომ გორც ძვირფასი საუნჯე, რადგანაც
აწმყო ყოველის კაცისა გვიან თუ აღრე უგემურდება და საჭი-
როა მოიგონოს სასიამოვნო წამნი თავის ემწვილობისა, რომ
გული ჭმუნვამ სრულიად არ დაუჩაგროს. იფიქრე მშენიერს
ახალ-გაზდა სპარსელზედ, გამოეთხოვე მას, რომდესაც სამშობ-
ლოში წავიდეს, მაგრამ მეორედ ნახვის დრო აღარ დაუნიშნო.
სპარსელები სუბუქნი და დაუდგრომელნი არიან, ყოველივე ახა-
ლი იზიდავს მათ, ყოველივე უცხო ქვეყნელისათვის გული
ღია აქვთ. შენი სიტურთუ ძლიან მოეწონა მეთვის შეიღეს. იგი
აღტაცებულა შენის სიყვარულით, მაგრამ იგი ემწვილია და
ლამაზი, მასზედ ბევრს სხვასაც უჭირავს თვალი, ამასთანავე
სპარსელია. შენ ჭყავ უარი მასზედ, სინამ მას არ დაუსწვრია
უარის თქმა.

— რომ გორც ვინამ მაგას, დიდდა! განა მე მას საუგუნოდ
ერთგულობა არ შევიფიცე?

— თქვენ, ბავშვები, საუკუნოს კთამაშებით, თითქოს იგი ერთი წამი იყო. რაც შეეხება შენს ფიცს, მე შენ არ გაგვიტყავ, ზიარქით მისაწიან, რამ ფიცი მტკიცედ გიჭირავს, წადგანაც ძაღვიან შეჯავრება თქმულება, ვითომც სევესი შეყვარებულთ ფიცს არ ისმენდეს. როგორ იქნება რამ ფიცი, მიტეულს უწმინდეს კაცის გრძნობასკედ, ღმერთებმა უფრო საკლება ყურადღება მიაქციონ, სინამ უბრალო რამეზედ ფიცს? შეინახე შენი აღთქმა, შენს სიყვარულს ნუწას დროს ნუ დაიგაწეებ, მაგრამ იმ აწიასაც შეეხვიე, რომ შენ უარი უნდა განაცხადო შენს სატრფოზედ.

— არას დროს, დიდება! განა ბარტაა ჩემი მეგობარი შეიქნებოდა, მე რომ მის ერთგულებაში დარწმუნებული არ ვიყო? იმისთვის, რომ იგი სწავსება, რომ იგი სიმართლეს თავის საუკეთესო თვისებად სთვლის, შემოიღიან დარწმუნებული ვიყო, რომ იგი შეასრულებს თავის ფიცს და, აზიებების ჩვეულების წინააღმდეგ, მე ვიქმნები მისი ერთადერთი ცალი.

— მერე იმან რომ თავის ფიცი დაიგაწეოს, შენ ხომ დაიტოვებ შენს სიყვარულს და დაშსამულის გულისით...

— კეთილო, საყვარელო დიდება! მაგისტრისა საწარვლს სიტყვებს ნუ მეუბნები. შენ რომ მას ისე იტნობდე, როგორც მე, შენც ჩემთან ერთად იმსიარულნობდი და დარწმუნდებოდი, რომ უფრო ძაღუ დაშრება ნილოსი, დაიკვავიან პარამიდები და ბარტაა ვი მე არ დამივიწყებს!

საძო ამბობდა ამ სიტყვებს ისეთის მსიარულის დაბეჭვით და სიმტკიცით; მისი შავი, ცრემლით სავსე თვალები, ისეთის ნეტარებით ბრწყინავდენ, რომ როდოპისიც ვი აღეკოსიანო შეიქმნა.

საძო ერთხელ ვიდევ მოესვია უღრედ თავის დიდებას

და სიტყვა-სიტყვით უახლო ყოველისფერი, რაც ბატონას მის-
თვის ეთქვა და ამით კანთაგა თავის დაზარალები: — ახ, დიდუდა,
მე ასე ბედნიერი ვარ! და თუ შენც ჩვენთან ერთად სპარსეთ-
ში წამოხვალ, მასინ ღმერთებსაც სთხოვარი აღარა შეგნე-
ბა-რა.

— შენ მალე მოგინდება ღმერთებისადმი სკლის განხერობა,
— ამოიხვეწით უთხრა როდოპისმა. იგინი შენით უფურცენ
მომაკვდავთა ბედნიერებს და უსვად იმეტებენ უბედურებს, ბედ-
ნიერებსაც კი ხელ-მოტყერილნი აწიან. წადი ახლა დაუქეპი,
ჩემო შვილო, და ჩემთან ერთად იფარე, რომ ღმერთებსა ბოლო
კეთილად მოაქვანონ. როგორც ბავშვს მე დღეს დიდის საღამო
მოუტანე, როგორც შეღებულნი ქაღისათვის მშვიდობიანს დამეს
ვისურვებ. ოხ, შენ რომ გათხოვების შემდეგაც ასე მიშვერდე
ტუჩებს საგონებლად, როგორც ესლა! სვალ კრებს მოკვლავა-
რებები შენს შესახებ. იგი გვეტყვის — შეიმდება ნება მოკვლე მო-
უტადო სპარსელის დაბრუნებას, თუ უნდა დაგაფიცო დაივიწყო
მეფის შვილი და შეიქმნა ცოლი რომელიმე ეფინელისა, რომ
მელსაც მე ამოვიჩქეე. მშვიდობიანად დაიძინე, ჩემო ვაჟო;
შენი მოსურვებელი დიდუდა ფსიზლობს შენთვის!

საძიამ ტებილის იმედით დაიძინა, როდოპისს კი თვა-
ლი არ მოუსუწია, ისე დაათუნდა ზედ და სულ საძიას ბედ-
ნიედ ფიქრობდა.

მეორე დღეს როდოპისმა შეუთვალა კრებს ერთს საათს
მისუღიყო მასთან.

როდოპისმა უახლო კრებს ყოველისფერი, რაც მოუსდა
მის შვილას-შვილს და ასე დაბოლოვა თავის საუბარი:

— მე არ ვიცი, რა თვისებებს თხოულობენ სპარსელები
ცოლებსაგან, მაგრამ შემიძლიან დაგაჩქმუნოთ, რომ საძიო

ღირსია სანუკეთესო მკთვის ცოლობისა. მისი მამა თავისუფალი კეთილშობილი კაცი იყო, და მე გამიგია, რომ თქვენი კანონებით, ყმაწვილის ჩამომავლობა მამით ისინჯება. ევანტეშინჯ ერთნაირი უფლება აქვთ მონა ქალის და მეთვის ქალსგან დაბადებულთ ბავშვებს, თუ რომ იგინი ერთი და იმავე მამისაგან არიან.

— მე მოკისმინე, უთხრა კრესმა, და უნდა გითხრა, რომ ესლა ამ წამში მეც ის ვიცი, რაც შენ—ამ სიყვარულის გამო უნდა ვიმსიარულო, თუ უნდა ვიწუხო. გამბაის და გასანდანას, დედას ბარტიისას და მეფისას, ჩვენს აქ წამოსვლამდის უნდოდით ბარტიასთვის ცოლი შეერთოთ. დღევანდლამდის თვითონ მეფეს შემკვიდრე არა ჰყავს, ის რომ უშვილოდ მოკვდეს, ერთად-ერთი იმედი კირის ჩამომავლობის გასაცემობად ბარტიას იქნება, რადგანაც დიდს დამაარსებელს სპარსეთის ძლიერი სამეფოისას მსოფლოდ ორი შვილი ჰყავდა: გამბიზი და შენი შვილის-შვილის მეგობარი. ბარტიით ამხარტანობენ სპარსელები, იგი საყვარელია მთელის სასახლისა და სამეფოისა, იმედი ყველა დიდებულთა და ქვეშევრდომთა. სპარსეთში უნდათ, რომ მათის შვილები ასმენილების გარის ქალებს თხოულობდენ ცოლად; მაგრამ სპარსელებს ყოველივე უცხო ქუენიური მოსწონთ და შენის შვილის-შვილის სილამისით მოსიბჭულნი სპარსელები ბარტიას სიყვარულს აღარ გაჰკიცხვენ და მიუტყეებენ დანაშაულს უფრო იმისთვის, რომ რაც მეფეს მოსწონება ქვეშევრდომთ ნება არა აქვთ დაიწუნონ, ამასთანავე ირანის ისტორიაში ბევრი მაგალითია, რომ მეფეები მონა ქალებისაგან შობილან. დედა სპარსეთის მეფისა გასანდანაც არ დაუშლის თავის საყვარელს შვილს ბედნიერებას. როდესაც იგი დაინახავს, რომ ბარტიას საქმეს თავს არ ანე-

ბებს, როდესაც იგი შენიშნავს, რომ თავის მომღიმიარე შვილს სასუ მოკლურებას, მაშინ იგი თუნდა სკვირული ქალის შერთვის ნებას მასტემს, ოღონდ კი გამოსიარულოს თავის შვილი. გაშინიცი უარს ან იტყვის, თუ რომ დედა სთხოვს.

— მაშასადამე საქმე გარიგდება? სისარულით უთხრა როდღისმა.

— მე შერთვა კი არა, იმის შემდეგ მეფიქრება.

— იქნება იმის თქმა გინდა, რომ ბარტია...

— მისის მხრით არაფრისა მეშინიან. იგი გულით წმინდა და იმდენს ხანს ან იტოვდა სიყვარული, რომ ერთსეულ მასგან შეწყობილი სამუდამოდ ერთგული იქნება.

— მაგრამ...

— მაგრამ ისიც უნდა მიიღო მსედველობაში, რომ თუ გინდევკლა გაცემას სისარულით მიიღონ მომსიბლელი სიღამაზის ცოლი თავუთის საყვარელის გაცისა, სპარსეთის დიდებულთა სასლებში ბეჭი უქმი ქალები არიან, რომელნიც ყოველს ღონისძიებას იმარებენ ანონ ასალ-გაზდა, არა დიდებული გვარის ქალს, ამ ქალებისათვის დიდი სიამოვნება იქნება გამოუცდელი ბავშვის დაღუპვა.

— შენ ცუდი არი გქონია სპარსელს ქალებზედ.

— ივინი სომ ქალები არიან, და შუროთ დაუწყებენ ცქერას ქალს, რომელიც მოიწონა იმ გაცმა, რომელთაც ან თავუთ ქმარად უნდათ და ან თავუთის ქალებისათვის. გიმეორებ, რომ რამდენიც უფრო ღამაზი იქნება საძო, იმდენს უფრო ბევრს მტრებს შეიძენს და თუ გინდ რომ ბარტიასაც ძალიან უყვარდეს და იმის მეტი სსვა ცოლი აღარ შეპროთოს, იგი მანც იმდენს მწუნარებას გამოივლის, რომ არ ვიცი, მოგილოცოს საფოს ბედნიერება თუ არა.

— მეც მაგასა ვგრძნობ, უოსრს როდოპისმა. უბრალყოლინელი ჩემთვის უფრო ძვირ-ფასი იქნებოდა, სინამ ეს შვილი დიდის ძევისა.

ამ დროს ოთახში ბარტია შემოვიდა, რომელიც კნაკიასმა შემოიყვანა. იგი ესვეწებოდა როდოპისს მიეთხოვებინა მისთვის თავის შვილის-შვილი და აწმუნებდა, რომ როდოპისმა გააოგნებდა მათს ბედნიერებას თუ სპარსეთში გაჭყებოდა. შემდეგ მან დაუჭირა კრკის სული, ბოდიში მოიხადა მის წინაშე, რომ ასე დიდ ხანს უძლავდა მას თავის სიყვარულს და სთხოვდა ამ საქმეში დახმარებას.

მოხუცმა ღმილით მოისმინა მსურველ სიტყვები ბარტიასი და უთხრა:

— რა ნაირ გარიდებდი სიყვარულს, ჩემო ბარტია! სიყვარული — ყოველის შემდგომი ცუცხლია.

— მაგრამ მისი ალი გი ნათელია და ბრწინვალე.

— იგი მწუნარებას უმატებს.

— მაგრამ ეს მწუნარება სასიამოვნოა.

— იგი გონებას აძნელებს!

— მაგრამ გულს გი ამაგრებს.

— ოს, ეს სიყვარული! შესძახა როდოპისმა. განა ეროსისაგან გაწვრთნილი უმაწვილი არა დაზარავებს ისე, თითქოს მთელი თავის ცხოვრება მჭერ-მეტყველების სკოლაში გაეტარებინოს.

— შეყვარებულნი, განაგრძო კრკმა, — ურნი მოწაფენი არიან. რაც უნდა საფუძვლიანად დაუმტკიცოთ, რომ სიყვარული შხამია, ცუცხლი, სისულელე, სიკვდილი, ივინი მაინც იტყვიან: «მაგრამ ტბილია», და წინანდებულად განაგრძობენ სიყვარულს.

ამ დროს ოთახში საძიო შემოვიდა. განიერ სახლებიანი თელი კახა, მორთული წითელის ნაკერის გუწუბებით, ამშვენებდა მის ნაწს ტანს, კახის ნაოჭი წელში ჭქანდა მოგონილი და ზევიდამ ღქრის ქამარი ეკრა. მის თმებში ასალი კარდები ბწწინავდენ და გული დამშვენებული ჭქანდა ძვირფასის ვარსკვლავით, რომელიც მისთვის ბარტისას ეხუჭებანა.

მოსდენილის მარცხლობით მან თავი დაუგრა მოხუცს კრეს, რომელმაც მას დიდ ხანს თვალი ვერ მოაშორა. რამდენსაც უფრო დიდ ხანს უფრება მის ქალწულებრივს მომსიბლავს სახეს, იმდენი უფრო სიამოვნება ეტყობოდა კრეს სახესედ. მას მოაგონდნენ წარსულნი დრონი; ერთს წამს სიუმწვილე დაუბრუნდა; იგი თავის უნებურად მიუახლოვდა ქალს, სიყვარულით დაუგონა შუბლი, მოჭვიდა სული, მიიყვანა ბარტისათან და უთხრა: წაიყვას ეს, თუ გინდ რომ მთლად ახემენიდები წინაღმდეგნი გაგვიხდნენ!

— მას მე აღარა მეთქმას-რა? ჭკითსა როდღობისმა დიმილით და თვალბში ცრემლები ერეოდა.

ბარტამ მარჯვენა და საძიომ მარცხენა ხელები დაუჭირეს როდღობისს და ვედრებით შეჭყურებდენ თვალბში. ბოლოს იგი წელში გაიძარტა და წინასწარმეტყველისავით წამოხატკვა:

— დაგიფართო ეროსმა, რომელმაც თქვენ შეუერთათ, ზეგისი და აზოლანი ძივარკულინი იყენენ თქვენნი. მე მიმანინისაწით თქვენ ერთს ტოტსედ მობმულ ორს ვარდად, რომელნიც გაზავსულსედ სიყვარულით და ბედნიერებით აჩიან დამჭენარნი; რას მოგიტანთ თქვენ ზავსული, შემოდგომა და ზამთარი— ეს დაფარულია წიადსა შინა ღმერთებისათა. დაე აღერსიანად გაიღიმონ აჩრდილთა შინის მშობლებისათა, ჩემო საძიო, რომელსაც ეს ამბავი მათს საუგუნო სადგურამდის მიადწევს.

ამ ამბის სამი დღის შემდეგ საისის ნავთ-სადგურის ნა-
პირები კვლად ხალხით იყო სავსე. ხალხი შეიკრიბა, რომ
ჟვანასკნელად გამომშვიდობებოდნენ მეფის ქაფს, უცხო ქვეყ-
ნაში მიმავალს. ამ დროს ისე სჩანდა, თითქმის ეგვიპტელთ
მართლად წრფელის გულისთ უყვარდათ თავითი მეფე.

როდესაც ამასისა და ლადისა ნიტეტისი თვალ-ცრემლიან-
ნი ჟვანასკნელად ერთმანეთს მოეხვედნენ; როდესაც ტახტი,
მთელი სასულები თვალ-წინ, ნილოსზედ ჩამავალს კიბეზედ,
ტირილით გადაეხედა თავის დას; როდესაც გემი, რომელშიაც
სპარსეთის მეფის საცოლო იჯდა, დაიძრა და მოშორდა ნა-
პირებს, თითქმის ყველს მოცქერალოთ თვალები ცრემლებით
აღუქსართ.

მხოლოდ ქურუმები, როგორც ყოველთვის, მოკმეხენი-
ლის სახით და ცივის გულით უყურებდნენ ამ ამბავს.

ბოლოს, როდესაც ეგვიპტელების გემებიც წავიდნენ, ბეარმა
წვეკლა-შეხვეწება გაატანა მათ თან; ტახტი კი ისეუ დიდ ხანს
უჭინვდა წამსვლელებს თავის მოსასვენეს. იგი გაუწვევლად
სტიროდა. ვისთვის იღვრებოდა ეს ცრემლები; ნიტეტისათვის,
რომელთანაც თავის სიუმაწვილეუ გაატარა, თუ მშვენიერის და
საყვარელის ბარტიასათვის.

ამასისი, მთელი ხალხის თვალ-წინ, მოეხედა თავის ცოლს
და ქაფს. მან მძღვა აიყვანა თავის შვილის-შვილი პატარა ნე-
ხონ, რომლის დანახვასზედ ეგვიპტელთ აღტაცებით შეხვიდრეს.
ნეხონს მამა ფსამეტისი მდუმარედ იდგა მეფის გვერდით, რომ-
ელიც მას თითქმის ყურადღებას არ აქცევდა. ბოლოს მასთან
უძაღლესი ქურუმი ნეატრატემა მივიდა. მან მიიყვანა ფსამე-
ტი მამასთან, მისი ხელი მეფის ხელს დააჭერინა და მალაღის
ხმით სთხოვა ღმერთებს გუწითხევა მთლად მეფის სახლობისა.

ამ ღოცვის დროს ეგვიპტელნი დახოჭილნი იყვნენ და სკლები მალლა ჭქონდათ გაზურობიანი. ამასისმა ჩაიკრა გულში თავის შვილი ფსამეტისი და ჩუმად უთხრა უმაღლეს ქურუმს, როდესაც მან ღოცვა გაააჟავა:

— ვიცსოყროთ მშვიდად ჩვენის და ეგვიპტის გულისათვის.

— შენ ნებენსარის წერილი მიიღე?

— სამოსელი გემი ზღვის უჩალებსა სდგენის ძანესის ნავს.

— ესლა შორს მასტურავს შენი წინა-მოადგილისა ქაჯი, რომელიც ეგვიპტის ტასტის ნამდვილი მემკვიდრე იყო.

— მემძისში ელინების ტაძრის აშენება შეუენებული იქნება.

— მოგვანიჭოს ჩვენ იზიდავ მშვიდობა, ბედნიერება და კეთილ-დღეობა იყოს მთელს ეგვიპტეში!

ნაუერატისში მცხოვრებმა ბერძნებმა ღვინი გამართეს უცხო ქვეყანაში გამგზავრებულის ამასისის ქალის შატავის საცემლად.

ბერძნების ღმერთების საკურთხეველში მსხვერპლად ბერძნი საქონელი დაკლეს და როდესაც ნილოსის ნაკები ნავთ-სადგურში მივიდნენ, მოისმა სმაურობა: «ელინელებისგან»!

მართულმა ქალებმა მიაჩთვეს ნიტეტისს ოქროს თავ-საკრავი, რომელსაც გარშემო სურნელაანი ია ჭქონდა შემოკლებული.

ეს თავ-საკრავი უნდა მიერთმია საძოს, როგორც ყველაზედ ღამისს ქალს ნაუერატისში.

როდესაც საჩუჭარი მიიღო ნიტეტისმა შუბლზედ აგოცა მის. შემდეგ თავის გემში ჩაჯდა.

მეგესებმა მოუსვეს და დაიწყეს სიძლერა. სამხრეთის ქარმა

დაჭბურა და გაათრიალა იაფქნები. ზარტიაშ გემიდაშ უკანასკნელად ანიშნა თავის სატრფოს სალაში. საძო იდუმალად კვედრებოდა ათროდიტა კვზლოას, მეგემეების მიფარკელს. ღაწკებზედ ცრემლები ჩამოსდიოდა, მაგრამ ტუჩებზედ კი იმედისა და სიყვარულის ღიმილი ეთამაშებოდა. ამ დროს მოხუცი მელოდიტა, რომელსაც საძოს ქოჯგა ეწერა, სმა მალა ტირიდა. როდესაც ყვავილების გვირგვინიდაშ, რომელიც საძოს თავზედ ედგა, წამდენიშე ფურცელი ჩამოვარდა, მან მცირე ხანს დაჯიწვა თვისი მწუნარება და ჩუმად უთხრა საძოს.

— დიად, ჩემო კარგო, სჩანს რომ გიყვარს: ყველა ქალები, რომელნიც თავიანთის გვირგვინების ფურცლებს ჭკარგავს, კროსის ისრისაგან არიან დაკოდილნი.

დასასრული პირველის ნაწილისა.

პედაგოგიური მოსაზრებანი.

ქართულის ენის სწავლების შესახებ.

სწორედ ამ სათაურით დაიბეჭდა წარსულ წელს «მწეპ-სის» მე-22 ნომერში წერილი ბ-ნი ქ. უ—სა. ეს წერილი იყო ფრიად შესანიშნავი, მხოლოდ, რასაკვირველია, არა თავისთავად ლიტერატურული ღირსებით, არამედ იმ კითხვებით, რომელნიც მასში იყვნენ განსილულნი. ჩვენი «დროებას» მი-სჯდა, რომ აქ რაღაც არსებითს საგანზეა ლაშაჩაკი, თანა უგრძნო წერილის ავტორს, მაგრამ მხოლოდ იმით, რომ თავის ფურცლებზედ გადებულა ზოგიერთი ადგილები ქ. უ—ს წერილისა. შემდეგ—სინუმი. ჩვენმა ნათესავმა პედაგოგებმაც კი არ ამოიღეს ხმა. ძალიან საჭიროა, თუ ვიღაც უ—მ რაღაცა მოჰფლახნა, ახლა მაგანედ გავიტყულებთ სწორედ თავსაო.

ჩვენ წინა სდეკს პროგრამა ქართული ენისა, შედგენილი ერთის ჩვენის სასწავლებლის პედაგოგიური რჩევის მიერ ყველა საჭადაჭო სასწავლებელთათვის. ავტორიტეტი თუ გინდათ—ამ ეს არის. გავსინჯოთ.

პროგრამა ქართული ენისა.

პირველი წელიწადი.

წერა კითხვის სწავლა. განმარტებითი კითხვა. სახელ-მძღვანელო წიგნი ამ წელს არის «დედა-ენა», ი. გოგებაშვი-ლისა.

მეორე წელიწადი.

მეორე წლის სწავლა შეადგენს მხოლოდ გაგრძელებას პირველისას. სასულემძვანელოდ აქ წიხება ისეკ «დედა ენა», რომელიც ამ წელს უნდა გათავდეს.

მესამე წელიწადი.

მესამე წელს ქართული ენის მასწავლებელმა უნდა შეასწავლოს შავიწლებს აბუნების კარბადამა შემდეგი განყოფილებანი: განყოფილება I-ი გვერდი 1—103, განყოფ. II-ე გვერ. 1—36, განყოფ. III-ე გვერდი 123—138.

მეოთხე წელიწადი.

იმავე წიგნიდამ (აბა რა!) განყოფ. I-ი გვერ. 103—188, განყოფ. II-ე გვერ. 36—122, განყოფ. III-ე გვერ. 138—150. ამავე კლასში უნდა დაიწყოს პრაქტიკული შესწავლა ქართული ენის გრამატიკისა.

მეხუთე წელიწადი.

აბუნების კარბადამეა. განყოფ. I-ლი გვერ. 188—208; განყოფ. II-ე გვერ. 187—208; განყოფ. III-ე გვერ. 156—186. გაგრძელება გრამატიკის პრაქტიკულად შესწავლისა.

მეექვსე წელიწადი.

აქ მასწავლებელმა უნდა გააცნოს მოწაფეთ ძველი ლიტერატურული ენა (ასალი?) იმ საუკეთესო ნიმუშებით, რომელნიც მოიპოვებინ ჩუბინოვის ქართულ ქრისტომატიასში. გამეორება ქართული გრამატიკისა სისტემატიურად. სასულემძვანელონი: ქართული გრამატიკა ჩუბინოვისა (რომელიც არსად არ დმოკება!). მასწავლებელს შეუძლიან ისულემძვანელოს აგრეთვე პლ. ილსელიანის გრამატიკითაც.

რეგორც ქხედავთ, სამშობლო ენის შესწავლის საფუძველი აბუნების კარბა ყოფილას. მას სკალე კიდევ უნდა მოკე-

ლოდო, რომ ქართულის ენის სასულემღვანელოდ ბ. ყიფიანის ანთიმეტეას შემოვიღებთ. ზეგ—მოსე ჯანაშვილის ისტორიას. რატომაც. თუ გი წიგნი, რომელიც თვით შემდგენელმა დანიშნა «ბუნების» და არა ენის შესასწავლებლად ჩვენ ვაჭციეთ იარაღად სამშობლო ენის სწავლებისათვის, ვინ იცის, რომ ესლაც ზოგიერთგან ენას შესწავლა დიდებულძეების და ტურკეების წიგნებით არ სწარმოებს. დიად, ბატონებო! ეს მოკლენა ძალის სასაცილო იქნებოდა, რომ ერთობ გულ-საკლავი არ იყოს. იმ დროს, როდესაც ჩვენ «ბუნების კარიდამ» სირაქლემას ცხორებებს, ყავის მოყვანას და «ბელურა ჩიტს» ვკითხულობთ ენის შესასწავლელად, იმ დროს, მოგასსენებთ, მეორე ოთახში რუსის ბავშვები და ჩვენებიც რუსულს სწავლობენ პუშკინის, ლერმონტოვის, მაიკოვის, ტურგენევის, ტოლსტოის და სხვა სამშობლო წარჩინებულთა მწერალთა საუკეთესო ნაწერებით.

აი სად იმალება მთავარი მიზეზი იმ სამწუხარო მოკლენისა, რომ დღეს ჩვენმა ახალ-თაობამ არ იცის სამშობლო ენა, აქვე უნდა მოკებნოთ საჩხული საზოგადოდ იმ ინდეფერენტობისა—ყოველივე მშობლიურისადმი, რომელითაც არის გარე-მოცული ჩვენი ახალ-გაზდობა. ნუ დავიწყებთ, რომ საუკეთესო მწერალთა თხზულებანი არა მარტო ენას შესწავლიან მოზარდ თაობას, არამედ უღვიძებენ ათას გვარ კეთილ მისწრაფებსაც და ჭზრდიან სხეობით.

აი რას მოგვითხრობს ბ.ნი ქ. უ—ე:

«ზოგი შესწავლებელი დასჯდომია «ვეფხვის-ტყაოსანს», როგორც კრუნი გამოსაჩევ კვერცხებს (??) და არ შორდება, გაუგონია და კოფიქრობს, რომ რუსთაველი გამოჩენილი მწერალი იყო მე-XII-ტე საუკუნეში და მაშასადამე სულ მისი თხზულება უნდა ვისწავლოთო. ეგ

მართალია, რომ შოთა რუსთაველი დიდი და გამოჩენილი მწერალი იყო, მაგრამ პირველ ოთხ კლასის მოსწავლეობისას ეს სწორედ მკვდარია. შოთას ღრმა ენა და პოეზია სწორედ ძნელი (შეუძლებელია, უნდა ითქვას) გასაგებია.»

ზოგი მასწავლებელი კიდევაც, მოგვითხრობს სამართლიანად იგივე ბ-ნი ქ. უ—ე, დასწოლად საქართველოს ისტორიის შესწავლას. ის მოკლედ, მშრალად (უნდა შევნიშნათ აქ, რომ სხვათერე შეუძლებელიც არის, ვიდრე ჩვენი ისტორია შემუშავდება), სხოლასტიურად ჩაჭყვირის ყმაწვილებს საქართველოს წარსულ ამბებს.

აი ესეც ისტორიით ენის შესწავლა. ამ გვარ რატატებს გულ-დამწვარი ქ. უ—ე ჭკითხავს: თქვენ ქართულის ენის მასწავლებლებნი ბრძანდებით თუ ისტორიისა? მისდა განსაცვიფრებლად ეუბნებიან—ქართულის ენისაო. ვინ იცის ზოგი რატატის ფანტაზია კიდევ სადამდის მიდის და ყოველი ესე ამიტომ, რომ «ჩვენ არც გამოკვლეული პროგრამა გვაქვს და არც განსაზღვრული სახელმძღვანელონი», რაგორც ამბობს ქ. უ—ე. «ბუნების კარი» და «კუნწულა», უ—ს სიტყვით, სრულიად ვერ აკმაყოფილებენ პროგრამის მოთხოვნილებას, თუმიცა საკითხავ წიგნებად ძალიან გამყარდებენი არიან. შემდეგ ამისა, ბ-ნი უ—ეს თავისი მოსაზრებანი მოჭყავს. შესახებ ქართულის ენის სწავლებისა ერთი უნდასილვაც კი ამ მოსაზრებანთა სამწუხარად გრძნობას უშლის ყოველ ქართულის ენის მოყვარეს და მის წარმატების მსურველს. აქ თქვენ თვალწინ წარმოგიდგებათ მასწავლებელი, რომელსაც სკლს უშლის თავისი მოკვლეობის აღსრულებაში, ქართული ენის სწავლებაში არა მარტო უჭონლობა სახელმძღვანელოთა, არამედ ბნელი წარმოდგენა თვით პროგრამისკენ. თქვენ ამეარად ატყობთ, რომ ბ.

წერილის ავტორს არა აქვს ნათელი წარმოდგენა საზოგადოდ-
უნის სწავლებასად. ის აქ გრამატიკასაც ახსენებს, იგაგებსაც,
თეორიასაც, პრაქტიკასაც, золотая середина-საც, ელე-
მენტსაც და გარკვევით ვი ვერა წარმოუთქვამს-რა. რამდენ-
ჯერაც უნდა ჩაიკითხოთ ამ რესტატის წერილი, თქვენ ვერ
გაიგებთ, რა პლანს, რა პროგრამას, რა სახელმძღვანელოებს
თხოულობებს. მთელს წერილში მხოლოდ ერთ ალბას და ისიც
ერთი აზრია გამოთქმული, ცოტით თუ ბევრად ნათლად. ეს
იქ, სადაც ავტორი ქსაზღვრავს, თუ ახლა მომაკალში რა
გვარი სახელმძღვანელო უნდა შესდგეს, რომელიც უნდა ჩქარა
მიეშველოს ქართულს ენას, თორემ მისი საქმე დიდ გაჭირვე-
ბაშია.

«ძლიერ საჭირო არის, ამბობს ქ. უ—ე, რომ ამ მოკლე ხანში
შესდგეს ერთი სახელმძღვანელო წიგნი (ორი რომ შესდგეს, იმის
წინააღმდეგ რას იტყვიან). ეს წიგნი უნდა იქმნეს ან «ქრისტომატიკა»
და ან «საქართველოს ლიტერატურის მიმოხილვა», სადაც უნდა იქ-
მნეს განხილული შესანიშნავი სასულიერო და სახორციელო მწერლე-
ბი, ძველი და ახალი დროისა. თავისი ობ(უ)ზულებებით, (ეს ბაეობ
რალა უბედურება!) რასაკვირველია, რომლებიც უფრო საყურადღებოა.
«ქრისტომატიკის» შემადგენელმა არას გზით არ უნდა დაივიწყოს სა-
ეკლესიო გრამატიკა, თორემ მის ქრისტომატიკას არც ფასი ექმნება და
არც მსვლელობა.»

ქვევით ამ სიტყვებს უნიშვნა აქვს ამ გვარი:

«საუბედუროთ, საეკლესიო გრამატიკა სულ არ არის შემუშავებუ-
ლი. ცოტაოდენ ცნობასაც ვერ ვუპოვიან ჩვენ გრამატიკოსებს ამის შე-
სახებ.»

სამწუხაროდ ამ ლექსთა-ხროვასში, რამდენიც სიტყვაა,
იმდენი მიუტყვებელი შეცდომაა. ჩვენ აქ მართლაც რამოდენ-
და-ათს გაკვირვებთს ნიშნის დასჯამდით და გაყანებდით

თავს, რომ თვით საგანი არა თხოულობდეს აუნცილებელ განმარტებას.

უპირველესად დააკვირდით ამას: «ან ქრისტომატია, ან საქართველოს (აღზად ქართული უნდა ეთქვას) ლიტერატურის მიმოხილვა.» როგორ შეიძლება აქ ითქვას: ან ის, ან ისაო. განა ეს ორი საგანი ერთი და იგივეა? განა შეიძლება ითქვას: ან არითმეტიკა მასწავლებელთ ან აღგებრა? აღგებრა არის თეორეტიული კურსი იმავე არითმეტიკისა. აღგებრის შესწავლა უარითმეტიკოდ ისევე შეუძლებელია როგორც ისე, რომ დასაკვანთ რამე არაფრადამ. ქრისტომატის საგანი სხვა არის, ლიტერატურის მიმოხილვა სულ სხვა. ქრისტომატია მხოლოდ გაძლეეთ რჩეულ ნაწილებს წარჩინებულ მწერალთა ნაწერებდამ, «მიმოხილვა» — კრიტიკა, დაფასება მწერალთა ღ მათ ღვაწლისა. ვიდრე რაიმეს დაფასებას შეუდგებით, ჯერ უნდა შეისწავლოთ და დაფასებელი საგანი. რა გვარად მოკახერსებდით ბ.ნი უ — ის მსჯელობის დაფასებას, თუ მას არ ამოვივითხავდით «მწეების» ფურცლებზედ, არ გავინობდით, არ დავაკვირდებოდით. «მწეების» ფურცლების მიგვიჩინებს «ლიტერატურის მიმოხილვას» ქრისტომატია უსრულებს. მაშასადამე ერთი არის წინამკალი შრომა, მეორე მისი შედეგი. ერთი იძლევა ფაგტებს, მეორე დასკვნას. ახირებულა, თქვენმა მხემ, აქ ვსთქვათ: ან ერთი ან მეორეო.

ერთიც უნდა შევნიშნოთ ბ. ქ. უ — ს. ჩვენ დროში, როცა არც ერთი ხეირიანი კრიტიკული წერილი არ მოიპოვება, როცა ისეთნი ჩვენნი მწერალნი, როგორც ნ. ბარათაშვილი, გრ. ორბელიანი, ილ. ჭავჭავაძე, აკ. წერეთელი, ჯერ ლიტერატურული კრიტიკის მიერ ხელ-უხლებულნი არიან, უოვლად შეუძლებელია, კინზე იქამდის გაკადნიერდეს, რომ «ლიტერატურ-

რის მიმოხილვა დაწეროს». დღეს თუ რუსულ ენაზედ საუ-
ცხოვრო «ლიტერატურის ისტორიები» მოიპოვება, ამის მი-
ზეზნი არიან ისეთი «კალძის გლდანქლები», როგორც ბელინ-
სკი და დობროლიუბოვი და არა კიდეც რაღაც (ერთი შემ-
დგენელთაგანი «ლიტერატურის მიმოხილვისა»).

რითი უნდა ავსსნათ, ბ. ქ. უ—ევ, ასეთი არეკ-დარეკა
ელემენტარულ პედაგოგიურ ცნებათა?

«ქრისტომატიის შემადგენელმა არას დროს არ უნდა დაივიწყოს
საეკლესიო გრამატიკა.»

ასეა, რას ეძახით, ბ-ო, ქრისტომატიას? ქრისტომატიას
და გრამატიკა ვის გაუგონია ერთად, რომ გაიძახით: არას
დროს არ უნდა დაავიწყდეს. თუ ქართულს ენაზედ არა გვაქვს,
რუსულზედ სომ ბევრია ქრისტომატიები, გადასინჯეთ და ნა-
ხეთ, დაფიქრდით, რას ამბობთ. თორემ, თქვენ საეკლესიო
გრამატიკა მოგწონთ, ივანეს—სამოქალაქო, პეტრეს—ართ-
მეტიკა, გიორგის—ფიზიკა და ყველამ რომ სთქვას, ქრისტო-
მატიას ეს და ეს არ უნდა დააკლდესო, თორემ მას არც ფა-
სი, არც გასაკალი ექნებაო—სად წავა. მაშინ გამოვა ქრის-
ტომატია კი არა—ენციკლოპედიის ყოველთა სასარგებლო სწავ-
ლათა და მეცნიერებათა. მაგრამ ეს კი სასაცილოა, მეტი სწ-
სელი რომ არ ვუწოდოთ. თვითონვე ამბობს ქართული ქრის-
ტომატიის უსაეკლესიო გრამატიკოთ არ იქნებაო და თითონვე
შენიშნავს ქვემოთ—საეკლესიო გრამატიკის შედგენს ესეა ყოვ-
ლად შეუძლებელია, რადგან მის შესახებ კერავითარ ცნობას
ვერ ვუპოვით ვერც ჩვენს ძველს, ვერც ახალს გრამატიკოსი-
საო.

გარდა ყველა ამისა, ჩვენ ეს ცნება—«საეკლესიო გრამა-
ტიკა» ვერ მოგვიჩვენებს. ჩვენ რაღაც განსაკუთრებული სა-

ველესიო ენა არა გვაქვს. მასსადაც არც გრამატიკა უნდა გვქონდეს. ჩვენი ენა ერთია — ქართული და გრამატიკაც ერთი. თუ ძალიან გსურთ ორი გრამატიკა, მასშინ შეგიძლიანთ მოითხოვოთ — გრამატიკა ძველის ქართულის ენისა და ახლისა. განა რუსების საველესიო ენას შეა რომ გაუკლული კლდე სდევს, უთუოდ ქართულშიაც უნდა ისე იყოს!? რუსებს შეუძლიანთ ისაიძვნონ თავიანთი ЦЕРКОВНО-СЛАВЯНСКІЙ — გრამატიკით, ხოლო ჩვენთვის კი ეს საჭირო არ არის. მით უმეტეს, გაგამეორებთ, ბ. უ—ევ, რომ ამ გრამატიკის შესახებ არსად და არავითარც ცნობა არ მოიპოვება.

მაგრამ დავანებოთ თავი ქ. უ—ეს. აქ ის დამნაშავე არაფერშია. უიარაღოდ ჩვენ დროში პირველი მეომარიც კი გამომიჭეკვა ბრძოლის ველიდან. პირიქით თვით მისი წერილის გაჩენა ამტკიცებს, რომ მას აქვს სურვილი შემუშავდეს ქართულის ენის სწავლების მეთოდი. სხვები ამასაც მოკლებულნი არიან.

დასასრულ ვგრძნობთ, რომ ჩვენი წერილი დაუმთავრებელი იქნება და მკითხველიც საუკედურს შამოგვიოვლის, უკეთუ აქვე არ დავასახელებთ ჩვენს პლანსაც. რას ვთხოვლობთ? რა გვარი მეთოდა უნდა ჩაითვალოს რაციონალურ მეთოდათ და რაფერი სახელმძღვანელოები გვაკლია?

რა აქვს აზრად სამშობლო ენის სწავლებას საშუალო სასწავლებელში? ამ კითხვასზედ ბ. ნი ქ. უ—ე გუუბნებათ: ყოველ მხრები შესწავლა სამშობლო ენისაო. ამ გვარი პასუხი, უეჭველია, ვერავის დააკმაყოფილებს; სწორედ რომ გაისინჯოს, იგი პასუხი არც კი არის. იგი არის უმნიშვნელო ფრაზა, იმიტომ რომ მასშინვე გებადებათ ახალი საკითხავი საგანი: კვ «ყოველ-მხრები» შესწავლა რომელი წაღკოტის უკავილი-

დააო. გრძობის ფილოლოგიური აღმოჩენანიც ერთი მხარეთაგანია ენის შესწავლისა და ნუ თუ ესეებიც შეადგენს საშუალო სასწავლებლებში სამშობლო ენის შესწავლის საგანს?!

დასასულებულ, ამ საკითხავთა გრცელი პასუხი არ შეადგენს ჩვენის წერილის საგანს. ამას დროც მეტი უნდა და აღვილსაც ერთობ მეტს დაიჭერს. მოკლედ კი ამ სახით გვეჩვენება საგანი:

საშუალო სასწავლებლებში სამშობლო ენის შესწავლას აქვს, გარდა, რასაკვირველია, სულიერის აღზრდისა და ზნეობრივი განვითარებისა, შემდეგი დანიშნულება:

1) მან (ენის სწავლამ) უნდა გაამდიდროს, გაავსოს მოწაფის სიტყვიერება, მისი ლექსიკონი.

2) მის მეხსებით მოწაფეს უნდა შეეძლოს ყოველივე წაკითხულის გაგება სწორედ ისე, როგორც ესმის თვით დამწერს, ავტორს. ეს არ ვმარა, იგი უნდა კითხვის დროს ალელდეს იმ გრძნობით, რა გრძნობაც ალელვებდა დამწერს (მაგალითებ, ღირიკული ლექსების კითხვით).

3) მოწაფემ უნდა შეიძლოს თავისუფლად, ენის ეტიმოლოგიისა და სინტაქსისის კანონების დაურღვეველად, გამოთქმა ქალაღზე, წერით თავისი აზრებისა.

4) შესწავლა სრულის გრამატიკისა.

5) სიტყვიერების (СЛОВЕСНОСТЬ) და სამშობლო ლიტერატურის ისტორიის ცოდნა.

აქედამ შეიძლება გამოიტოვოს სიტყვიერება (СЛОВЕСНОСТЬ), რადგან ეს საგანი, რომელ ენაზედაც უნდა ისწავლოს, შექნილი ცოდნა ცოდნად დარჩება, ხოლო რუსულ ენაზე კიდევ ისწავლების. უდანარჩენოდ კი ქართული ენის ცოდნა უოკლად შეუძლებელია. ან რა ნაირად იტყვის კაცი, წინააღმდეგ შემ-

თხვევაში, ქართული ვიციო. ესლა მე და ბ. უ — ემაც ვიციო
 ვითომ ქართული, მაგრამ რა გამოვა ასეთი ცოდნით.

სათუქველნი, რაზედაც სამშობლო ენის შესწავლა შენ-
 დება, აჩიან წარჩინებულნი ღვიძლნი მწერალნი, ავტორები,
 როგორც პოეტნი, ისე პროზაიკნი. ღმერთმა დაგვიფაროს
 «სირაქლეძის» ვითხვით დედა-ენის სწავლებისაგან.

თანასმად ამისა, სწავლა ღვიძლის ენისა მიმდინარეობს
 ორ გვარად — პრაქტიკულად და თეორიულად. ჯერ შეისწავლე-
 ბის ენა ისე, როგორც იხმარების იგი ჩვენის ავტორებისაგან,
 ВЪ СЫРОМЪ ВИДѢ, როგორც რუსები იტყუადენ ამ შემთხვევაში
 და შემდეგ დაიდგინება მისი კანონები.

აუცილებელ საჭიროებას შეანდენენ ამ უამად შემდეგი სა-
 ხელმძღვანელონი: ქრისტომატიები სხვა და სხვა კლასთათვის
 დანიშნულნი, როგორც კრებულნი ჩვენ საუკეთესო მწერალთა
 ნაწერების საუკეთესო ადგილებისა, გრამატიკა ქართული ენისა
 და ისტორია ქართული მწერლობისა, ლიტერატურისა.

როგორც გვიჩვენებენ უკულ ამისა — გრძელი მეთოდისა
 ქართულის ენისა მასწავლებელთათვის...

მიხ. ნასიძე.

Handwritten notes in purple ink at the top of the page, including the date "1917-18" and a signature.

გულჯავარი.

(ეპიზოდი ირაკლი მეორის დროიდან. *)

ვ. კ-ნა ნ. ბ—სას.

გადმოცემის წესი

კვლად უელვა საქართველოს ცამ,
 კვლავ მოიწუნენ მასზედ ღრუბენი;
 მოჭქუსდენ, მოსკდნენ სისხლისა ღვაწნი,
 მისა დამცემნი და დამღუბკენი.
 შემოესია ვახუთს წადირ-შაჭ,
 მას დაუჭირეს ლეკებმატ მხარნი;
 გადმოიუნეს მთლად ქართველები,
 მთელი ქიზიუი და გაღმა-მხარნი.
 მძებს აუღუტინეს მათივე ძმები,
 მამათ არ ჭრიდეს შვილებს ლახვარნი,
 მანინტ კერ გაძლა ქართველთა სისხლით
 ერი ურჯულთ, ერი მზაკვარნი.
 ცეტხლითა და სმლით მუსრეს სოფლები,
 ბეკრი უმანკო სისხლი ადინეს;

*) აზრი უცხო ენიდამ.

მას არ დასჯერდნენ, მთელის კახეთის
ფეხით გათელვა მოიწადინეს...

ესმა ირაკლის სმა საზარელი
და აუღუღდა ძმათათვის გულა:
მას ვალი ედვა მტრისგან დაესნა
ერი მაშურალი და წამებული.

ფიცხლავ აფრინა მან შიკრიკები,
მსწრაფელ ერთ-გულ კასთა ჯარნი შეჭყარა;
მტრეს გაულაშქრდა ნეიშინს-მინდვრად
და შავნი დღენი იმას შეჭყარა.

შემოუბრუნდა გაღმა-მხარს, ჭიზიყს
და გადადგომილთ ბედ-შაკ ქართველთა
გადგომისათვის დასჯას ლამოდა,
მაგრამ გული არ მისდევდა ხელთა:

გული აღეძრა, რა დანახა,
ვინც აჯანუბას ეჭადებოდენ,—
დიდი, პატარა მის წინ დაემხენენ
და პატიებას ეკედრებოდენ...

რა რომ შენდობა ერთ-ხმად შებლაგულეს,
(მეტად ჩვილია გული მეფისა) —
ბატონიშვილმა ვერ მოასურსა
დასჯა გადგომილ თავის ძმებისა,

მხალოდ სასტიკად ტუქსვა დაუწყო...
და ამოუჯდა მას გული ჩვილი;
მათ მუხლ-მოდრეკით ერთ-ხმად შეჭფიტეს,
რომ მას შესწირონ ცოლი და შვილი.

მაშინ დაღისტანს გამოეშურა,
 ავარი *) იყო აჯანყებული;
 მანამდე მეფის კეთილ-მსურველი,
 აწ სპარსებისგან აღელვებული.

მათ აღისკანტი—ბელადი ჭევიანდათ
 სახელ-განთქმული, დიდად ქებული;
 მთა-ბარში ქართველთ მუსრსა აულებდა
 თავის სიმარჯვით წაქეზებული...

ღამით დაეცა იმას ირაკლი
 თავის მამაცის კახელებითა;
 იწუეს ორსაჲ მხრით ფიცხელი ბრძოლა,
 ვინ თოფით, დაშნით და ვინ სმელებითა,

ავარელები, რაგორც ლომები,
 ბრძოდენ, ომობდენ მეტად მამაცად;
 მაგრამ ირაკლიმ მაინც აჯობა,
 თუმიცა დაუჭდა ომი ას კაცად.

განრისხებულმა ქართველმა ჯარმა
 მტრისა ბანაკი გაანადგურა;
 შორსა განდევნა ლეკნი სოფლებით,
 მათსაკე სახლში არ ასადგურა.

თვით აღისკანტი—ის ამირანი
 ტყვედ ქმნილი იყო, იგლეჯდა თმასა....

---

*) ავარი შესდგება რამდენიმე ლეკის სოფლისაგან.

გვერდთ მოუყენეს მას სსკა ბელადნიც
და გოუყენეს კახეთის გზასა.

მოვიდნენ თელავს, ბატონი-შვილმა
გამოიკვლია მათ შეთქმულება,
ღირსი სასჯელი ყველას მიაგო
და მოისურვა მსწრაფელ შესრულება:

ზოგი შორს მხარეს გადასახლეს,
ზოგი მონებად შინ დაიტოვეს;
ზოგს რა შეუტყეს უცოდველობა
მეისვე უვნებლად შინ დაითხოვეს.

ბევრიც მოუბეს ცხენებს კუდებზედ,
მინდვრად გარეკეს და ათრეკინეს;
ზოლო აღისკანტს და სსკა ბელადებს
იქვე თაკები დააურეკინეს.

ამისა მომჭმედს ბატონის-შვილსა
ყველა უჭებდა ვაჟ-კაცობასა,
მისი სიკეთე, ომი და რაზმი
სახელად ჭჭონდა კახელობასა.

მაშინ მოეცათ კახელებს ღზენა,
მოჭყენენ მეჯლიშებს და ნადიმობას;
აჭებენ მეფეს, მის ძეს—ირაკლის,
და შეჭფიცვიდნენ კვლავც ერთგულობას.

II.

ბატონი-შვილის რაზმის ამშვენებდენ
 რძი უმაწვილი-გატი კახელი;
 ირაკლისათვის ისინი იუვნენ
 თვალის სინათლე, მარჯვენა ხელი.

ორივე იუვნენ კარგის გუარისაჲ
 და ძირუელად თავადიშვილნი;
 ერთგულნი უძანი, ირაკლის ტოლნი,
 მის სახელში მასთან ერთად აღზრდილნი.

პატარობიდან ორივეს ჰქონდათ
 ერთმანეთისა ძმა-მეგობრობა,
 ირაკლი ორთავ დიდად უყვარდათ,
 ბევრჯერ უჩვენეს მას ერთგულობა.

ვირველს იმათგანს ერქვა რამაზი,
 ხოლო მეორე იყო ლევანი;
 ორივე ტანადნი, მხარ-ბეჭიანი,
 შეგრულნი, რაგორც სავსე მტევანი;

მეფლიში კარგნი, ბრძოლაში მარდნი,
 ჭირსა და ღებანში მუდამ ვირველნი,
 ზრდილობიანი, თავაზიანი,
 მტრის შემმუსვრელნი, მამაცნი, ჭკელნი.

ბრძოლისა შეძდეგ მუჯლისების დროს
 ლეკანს დაეტოო რაღაც ცვლილება;
 უკვლა ამცნეკდა, გულს ურუეკს რაღაც
 სულის აღმშოეთი გულის-თქმა, ვნება:

მარად მოლხანე და მხიარული
 ეხლა თიქრით და დარდით დნებოდა,
 აღარც ღხანი და აღარც შექცევა,
 ამის გულს აღარ ეკარებოდა.

სან მთელის დღითა გულ-სეკდიანი
 მეფის სახლიდგან უცბად ჰქრებოდა,
 და უფრო მეტი ნაღველი აჩნდა,
 როცა დაჩბაზში დაბრუნდებოდა.

უკვლას მოწუენის მიზეზის ჩნობა
 სურდა, მაგრამ ის არვის ანდობდა;
 ვითხვას ვერავინ ვერ უბედავდა,
 და თითონ ხომ სულ არას ამბობდა.

უკვლარედ ძლიერ რამაზი სწუნდა,
 თვის მეგობარს რა ესრედ სედავდა!
 ბეკრჯულ მიზეზი ხვეწნით უკითხავს,
 მაგრამ იგი თქმას ვერა ჰბედავდა.

III

იყო საღამო ტბილის მასისა,
 სიციცხლდით უკვლა არსი სტებებოდა;

უკვლავ იღვწენდა... მთელს ბუნებაში
სიამოვნება გამოგონებოდა,

სულს ატკობდნენ: ნელი ნიაკი,
ფავილთ სუნნელნი, ხეთა რხევანი...
და ამ მშვენიერს ტურფა საღამოს
მინდვრად მწვანეზედ მარტო ლევანი

ერთის ცაცხვის ქვეშ იჯდა მოწყენით,
გატაცებულ იფიქრებით სრულად.
ამ დროს რამაზი თავს წამოადგა
და შეუძახა მას მხიარულად:

— «შენ, ეი, ვაჟ-კაცო, რომ მოღრუბლულხარ
და შენს კაემანს გულშია ჰმაღავ,
მე უკვლავ ვიცი რაიც შენ გტანჯავს,
შენს მზეს გაფიცებ, ნულარ მიძაღავ.»

— აბა რა იცი?! განრისხებულმა
რამაზს შესძახა მოუთმენელად.
ნუ თუ ჩემ ტანჯვათ და საიდუმლოთ
შენ შეექმენი ჩუმად მსმენელად?!

გფიცავ, რამაზო, ჩემს მარჯვენასა,
ჩემს სიუმაწვილეს და ამა ჩემს ხმაღს,
რომ ეგ ვაჟ-კაცის წესი არ არის,
ჩემს უოკვლს ნაბიჯს რომ ადევნებ თუაღს!

— «ნუ ცხარობ, ძმაო! შენის ერთგულის
ნუ თუ მეგობრის არა გაქვს რწმენა?»

უური მათხოვე, ნუ აღეღვდები,
გთხოვ იქონიო მცირე მოთმენა.

აბა დათვიქრდი, რამდენჯერ ერთად
სათურსე, ხიფათი გამოგვივლია;
რამდენჯერ ჩვენი გულს-ტვივილი
ერთმანეთისთვის შეგვიჩვილია;

რამდენს ომშია ერთად ვუფილავართ,
ერთი გეჭონია ჭირი და ლხენა,—
უოკლავის ერთგული შენი ვუფილავარ,
აწ რად დაჭვარე ჩემდამი რწმენა?!

მე შენს სევდაზედ ბევრჯერ ვფიქრობდი,
მაგრამ სულ ერთსა მითხრობდა გული,
ბევრი რომ არ ვსთქვა, გეტყვი მოკლეთა,
გულს ჩავპარვია შენ სიუვარული.»

— გვრეც რომ იყოს, რა იქნებოდა?
— «სულათ და გულათ შეესთხოვიდი ღმერთსა
საქმის წაწმინათვას, ბედნიერებას
და მეც დაუდებდი შენთვის თავს ჩემსა.»
— და რომ, ძმობილო, ეს სიუვარული
მეჭადდეს დიდსა უბედურებას?»
— «რათ? ხარ შესმის! გამოცანებით
ნუ ცდილობ, ძმაო, გზა-კვლის არეკას!»
— ვფიცავ, ძმობილო, გულს გაგიგმიარავს
ჩემი ტანჯვა და ჩემი წვალება,
რატა შეიტყო, რა სასარკელი
საიდუმლოცა აქ იმალება»...

— «აჩა, გაფიცებ შენსა სახელსა
შენს ვაჟ-ვატობას, მამაცობასა
ჩვენს სიყვარულსა ერთმანეთისას,
ჩვენს განუტეხელს მეგობრობასა
რომ მიპასუხო, ჩასაცა გკითხავ:
ერთი მითხარი ასე ხშირათა

რისთვისა ჭლახავ დაღისტნის გზასა
ვისთან დასდინარ და ანუ რადა?»

— «როგორ შეიტყე? მითხარი, რაძაწი!
ჭკითხავდა ლეკან აღელვებულად.

— «მე მინასკვირად, შენ ვერ მხედავდი,
შენის ფიქრებით გატაცებულად...»

— «მაშ გამომიტყედი, რატომ გაწუხებს
და დაიმშვიდე იმითი გული.

არ მესმის, რატომ მე არ მენდობი,
თუ მართლად გულს გწულებს შენ სიყვარული.
იქნება იმას არ უყვარხარ შენ
და დაგკარგვია სრულად იმედო?

— «აჰ, როგორ არა!.. რაღაც სკლთა მანქანს:
მის სიყვარული და ჩემი ბედი...»

«რა ვქნა, არ მესმის მე შენი საქმე!
რაღა გაწუხებს მაშ, მეგობარო?»

— «ის, რომ იმასთან დაახლოებას
უფსკრული უძევს საშიშ-საზარო!»

«მითხარ, აქა ვარ შენი ერთგული
შეფიცებული ძმა-მეგობარი;

ვფიცავ, მე შენთვის თავს არ დავხრებავ,
სრულად შევარყევ მთხა თუ ბარი!

წაღ უნდა ჭირი ჩვენ შეგვემთხვიოს,
 თუნდ მთელს სიკაცსტყურ იგი დაგვიფლდეს,
 თუნდ ყველა მიწის და ცისა ძალნი
 ჩისსვით შთამთქმელად წინა აღვიდგეს;
 თუნდ უფსკრულებში ქვე-წაჩმავლებთან
 მოგვინდეს ძროძა, მიწაში რბენა;
 თუნდ თვალ-უწვდენელ ზღვათა სიღრმეში
 მოგვინდეს წელისა უფსკრულს ჩაძვრენა;
 თუნდ ათ-თავიან მდეგებს შევებათ,
 როგორც ტარიელ და ავთანდილი—
 მე სიტყვას გაძლეე, ყველას დაგსთრგუნავთ,
 რომ ავისრულდეს გულის წაღილი. •
 — ოჲ, ჩემო ჩამაზ, რა უმაწვილი ხარ!
 რა მესუმრება—რას მეუბნები?!
 რომ წაჩმავიდგენ, რა დღე მომელის
 ღმერთს გეპიტები, შიშითა ვდნები!... •
 ბეგრ-გეგრ ესევეა ჩამაზი ლეკანს,
 თავის ნაღველი მისთვის გაენდო,
 მაგრამ მას ღრღნიდა ისეთი სენი,
 რომ მისი გული ჩამაზს არ ენდო... •
 დიდ ხანს ორივე ფიქრებს მხეცნენ,
 რასაც ჭფიქრობდენ, ესმის სუყველას:
 ერთი ჭფიქრობდა გულ-მქეჯნ ტანჯვებზედ,
 ხოლო მეორე—მეგობრის შევლას.
 ბოლოს ჩამაზმა ვერ მოითმინა
 და მოუბრუნდა ლეკანსა კვალად:
 — რომ უთურდ ვცნა შენი ნაღველი,
 როგორც მეგობარს, ეგ მე მძევს ვალად.

შენ არჩას ამბობ, მე ვერ მიმხვდარვარ
 რა გაწუხებს და რა ატყენია!..
 ვინც მოძმეს მტაცებს, თუნდ ქალი იყოს,
 ჩემი მოსისხლე, ჩემი მტერია, —
 და ამისათვის უნდა შევიტყო,
 თუ გინდ დამატუდეს თავზედა ზეცა,
 რომ იმ გრძნეულსა შენსა მტანჯველსა
 მე დაუბნელო მთვარეც და მზეცა!...
 ამას გულისთ გთხოვ და გვეკიდრები,
 რომ შენის დახსნის მე მომცე ნება,
 რომ ჭრილობანი შენნი გაკურნო
 და შენს წულულს გულისა ძაღვსა შეკება...
 — რა ვქნა, ჩემო ძმა, ამოდ იღვი
 ჩემს წულულს, ჩემს ჭირსა არა აჭვს შეველა.
 — რაც კი რამა მწამს, რასაც ვადიდებ
 შემომიფიცავს მე შენთვის უველა,
 ნუ გამიმეტებ, მომე შემთხვევა
 მე თავი დაკდვა ჩემს მეგობრისთვის.
 — მას ვარგი, რამაზ, შენ მაიმელებ
 და გეტყვი, რაც ჯერ არ მითქვამს სხვისთვის;
 მხოლოდ რომ არსად და არავისთან
 არ გამამხილებ, მომეცი ფიცო;
 გენდობი, როგორც საგულისგულა
 ჩემს მეგობარსა... ხალა შენ იცი.
 მასაც კი ვშიშობ, რომ ხის ფოთოლთაგ
 ზედ არა ესხდნენ უურნი სისმენლად
 არვის გადაჭსტენ ჩემი ამბავი
 ჩემს საღალატოდ, ჩემ დასასმენად.

მასინ რამაზი მუხღზედ დაქმრა
 და მოიწოდა ღვთისა სახელი;
 რამ მკობრობას არ უღალატოს,
 არ გაიფუტოს ამით სახელი.

IV

— გახსოვს, დაღისტანს ერთად ვიყავით,
 როს დაკამშიდეთ აჯანყებულნი?
 ისიც ხომ გახსოვს, ჩვენგნით შეიქმნენ
 მხნე ბელადები გაწამებულნი?...

როდესაც ტყვენი თელავს მოვრეკეთ
 და გადუწვიტეთ ყველას სასჯელი,
 მასინ ამათში ერთი მოხუცი

ტყვედ შეზურობილი და დასასჯელი

ლეკი კრია. მან მიმიწვია

და მუდარებით მითხრა შემდეგი:

— აუმაწვილო: სედავ, მომიასლოვდა

ფუტის სიცოცხლის ფუტი შედეგი—

ერთს რამეს გეტყვი, ვით მამა შეიღსა,

გთხროვ შემისრულო ეს სახვეწარი.

წარმოდგინე მშობელი მამა

ჩემებრ მოხუცი... ამ დღეში მდგარი...

აკრიაში მყავს ერთი ქალი,

ჩემის სიცოცხლის ერთი ნუგეში;

ხატარობიდან ის აღმიზრდია

ამ ჩემს გულ-მკერდზედ, ამ ჩემს უბეში—

მხოლოდ იმასა ვხივი და ვტირო
 სხვაფერად... შენ ფიქრიც არ გაიტარო,
 რომ ეს მოხუცი სიკვდილს შეუდრკეს!
 სხვებში შენ ვპოვე მე საიმედო,
 შენზედ როგორღაც გული მენდობა,
 აი შენ განდობ ამ ამანათსა—
 ჩვენის საჭურჭლის გასადებია—
 ეს გარდაეცი ჩემგან ჩემს ქალსა
 ავარიაში არის იგიო,
 გულჯავარ *) ჭკვიან ჭპოვე მის ბინა...
 მითხრა ეს ჩუმად... და ამის მერმედ
 ჯალათმა თავი გააგდებინა.

დაუყოვნებლივ მეორე დღესვე
 წაკელ მის ქალის საპოვნელად
 ერთის მხედარის მეტი თან არვი
 წამიყვანია მე მსჯებელად.

ბუკრი ვეძებეთ, ვერაფერს გავხდით.
 ბოლოს რამდენის ვითხვა-ძიებით
 ძლივს მივაგენით: გულჯავარ სტროგოვებს
 თავის მამულში განმარტოებით;
 ერთს სოფლის ახლო მცირე ალაგზედ
 გადაუჭიმავეს გოში-სასახლე...
 თან ახლავს მხოლოდ ერთი გაღია,
 ერთი მსახური, ორიც მოახლე.
 მიველ და ვნახე და ამ საბჭალო
 გულს მოხვდა მისი ტიური სხივი!!

*) გულჯავარს ლეკები ძალიან ლამაზ ქალს უძახიან.

წარმოდგინე თვალის წარმტაცა
 ცხრამეტის წლისა ლამაზი ქვრივი!...

ის არის ქვრივი ალისკანტისა—

მარჯვე ბელადის და გულადისა...

შავს ბნელს ძაძუბში სტირის და იგლოვს
 სიკვდილს მამისას, ქმრისას და ძმისას.

ხომ გახსოვს, რომ მათ აჯანყებისთვის
 ერთ დღეს მოკვეთეთ სამთავეს თავი?
 მისთვის საშინლად ქალს სძულს ირაკლი,
 მაგრამ არც არის გასაკიცხავი!...

— დაილაც არა! რაღა თქმა უნდა!

ერთს დღეს მოუგლა ქმარი, ძმა, ძამა.

— მას აქეთა ტყვედ დამიჭირა

იმ მშვენიერმა ლამაზმა ქალმა!..

— იმანაც იცის ეგ სიუკარული?..

— იცის! არც არის უარის შთქმელი,

მხოლოდ საზარელ შირობას მიდებს,

რომ მე მეღირსოს იმისი ხელი...

— ის უთუოთ გთხოვს, რომ აღარ ახლდე,

არ მსახურებდე ბატონის-შვილსა?..

— ნუ!... ნულარ მეითხავ!... ლამის აჭაკე

მე ჩემი თავი მივცე სიკვდილსა...

ამ დროს ანთო უცბად ლეკანი

და რამაზს სტატა მკლავშია ხელი;

თვალის ბრიალით მიმოიხედა,

როგორც რომ მხეცა მოსისხლე, ხელი:

— გულჯავარსა ჭკლავს შურის-ძიება!

სისხლი სწყურთან! ეძიებს სისხლსა,

და სისხლით უნდა გადაუხადოს
 სამაგიერო ბატონის-შვილსა.
 იგი თანხმდება ცოლად გამომეყოს,
 ჩემი ერთგული იყოს აწც და კვლავ,
 თუ შევასრულებ იმის ჰიწობას
 და იჩაკლისა რეგორმე მოკვლავ!!

თავ-ზარც დასცა ჩამაზს ამ სიტყვამ,
 თვალთ დაუბნელდა ამას გამგონსა!...
 ბოლოს გულ-მტკივნად ლევანს მიმართა,
 როცა მოვიდნენ ორივე გონსა;
 — აჩა, აჩ იზამ, შენ, ჩემო ლევან,
 ამ ცოდვით საესეს საქმეს საზარკელს!
 იჩაკლის სისხლით ნუ თუ იყიდი
 მისს მტრად ანთებულს შენსა საყვარელს.
 აჩა! ჩვენ უნდა გადავარჩინოთ
 ბატონი-შვილი ამ შხამიან გველს,
 იმ მშენიერ ქაჯს, სულის ჯაღათსა,
 ეშმაკს ხორციელს, კაცთ მანთუნებელს!•
 — ჩამაზ! გახსოვდეს, მე იგი მიყვარს
 იგია ესლა ჩემი ცხოვრება
 და ჯავარს წაბსა ვერვინ შეუხრის,
 ვიდრე ლევანი ცოცხალ იქნება.
 ჩემი ვაება და ჯოჯოხეთი,
 ჩემო ჩამაზო, იმაში აჩი,
 რომ ორში ერთი უნდა ვიღწიო,
 ანუ იჩაკლი, ანუ ჯავარი.

შეჭერთა რამაში ამის გამგონი
 გული მოუკვდა და შეეზარა
 და ბოლოს უთხრა: მანკენე ქალი,
 მე მოგიხერხებ სანამ სხვა გვარა.
 — თუ მაგას მიზამ, ახლად დამბადებ
 და აღმადგინებ მკვდრეთიდა მკვდარსა.
 სვალეუ წავიდეთ ავარიაში
 და იქ გაგატნობ ჩემს გულჯაეარსა.

ა. ცაგარელი.

(დასასრული იქნება).

~~Handwritten notes in purple ink, including the name 'მანკენე ქალი' and other illegible scribbles.~~

მართული თეატრი

ჩვენი წერილების საგანი თეატრის არსებობაა. «დროების» გამოლაპარაკება ჩვენთან წერილმანობაზე. ძილი დრამატული-ლის საზოგადოებისა. მას თვისი გაუქმება სწადიან. მისი ვალდებულება. საჭიროა გამოღვიძება.

ყოველს საგანს, რასაც კი რადენიმე მნიშვნელობა აქვს ცხოვრებაში, მწერლობა თავს დასტრიალებს მოუცდილებლად. თუ საგანი მომატებულად მნიშვნელობიანია, მწერლობა უმეტესად ყურადღებას აქცევს, თუმცა კი ესეც უნდა გსთქვიათ, ზოგჯერ იქნება იმისთანა უბედური, შემთხვევითი ანუ მუდმივი, მიზნები და გარემოებაც მოსდევდეს, რომ ყოველად უსაჭიროესს საგანზედაც ხმა არ ამოიღოს. ათასს გვარ საჭიროებათა შორის ერთი ფრად დიდ მნიშვნელობიანი საჭიროებაც თეატრია. ამიტომ ყოველ ეკროპიულ და რუსულ ყურნალ-გაზეთის ფურცლებზე დღე მუდამ ვხვდავთ მრთელს ტრაქტატებს, რეტენზიებს, კრიტიკას და ბეკ-გვარ წერილებს თეატრის შესახებ. მასმასადაც სტენას დიდი, ძლიერი მნიშვნელობა ქქონია, რომ მწერლობა ასეთის გაფაციცებით მუდმივად თავს ადევნებს.

ჩვენში არავინა ცილობს თეატრის მნიშვნელობაზე, მაგრამ გუფგრილობა კი ყოველის მხრითა სჩანს, თუ მწერლობის და თუ საზოგადოების მხრით. ჩვენის წინა წერილების

საგანი იყო, რადუნადმე უურადლება მიგვეჭია თეატრის საქმეზედ. ვეცადეთ სცენის ისეთ მსარეებსე გველანჯანა, რომელსაც ეჭირება გამორკვევა და მოსაზრება ლიტერატურის მხრით. ვთქვით, რომ მწერლობას მოეთხოვება შეესოს უფრო ცნობიერად და განსაზღვრით ამ საქმესა, აწონოს და მოაზროს ყოველი ღონე მისის განმტკიცებისათვის, დასმარებისათვის, მისის უზირველესის საჭიროებისათვის, — ერთის სიტყვით, ჩვენია აზრი შეესებოდა თეატრის ბედსა და არსებობასა.

ჩვენ ყველანი ვსედავთ ქართულის თეატრის სუსტს მდგომარეობასა. ამას დასმარება და შემწეობა ეჭირება. დასმარება და შემწეობა შეიძლება, რადესაც სცენის საჭიროება გამორკვეული გვექნება, აწონილი და დაფასებული. ვისი ვადადებულებაა ეს დაფასება და გამორკვევა, თუ არ მწერლობისა? აი ამას ვადადადებით და ვიწვევდით მწერლობას მოესედნა ამ საგნისათვის.

ჩვენი ხმა, ჩვენი აზრი ვერ გაიგეს. ანტრეპრიზაზე სიტყვა ვთქვით და მხოლოდ ამ ერთს საგანს ჩააფიქვდა «დროების» წერილები და გამორკველანჯანა გაკერით, რაოდენ სიტყვით, მარტო ანტრეპრიზაზე. და რა სახით გამორკველანჯანა? ყოველს დედა აზრს ვირი მოარადა და წერილმანს შენიშვნებს მოანდომა თავისი მსჯელობა. ჩვენ ვადაჯანკობთ თეატრის არსებობას საგანზე, — «დროების» წერილები ჩვენის ენის აღნაქვსზე ლანჯანკობს, ნიმუშები მოჭყავს ჩვენის ულოლიკობისა, ერთ თვეში ვერ ისწავლიდით ასე წერასაო, სხვის ნაწერაოთუ შადაშინ გაკრულიო; ჩვენ ვამბობდით, მწერლობა კარგის განსჯით, მოსაზრებით უნდა ეპურობოდეს სათეატრო საგანსა და არ აჭყვეს არტისტების ანუ საზოგადოების ყაყანსა მეთქი, — «დროების» წერილები ამას დაბახანურ ჭორიჯანაობას

და ზნეობითს უფაქიზობას უწოდებს. ეს რასა ჭკავს? გაუგებრობას, თუ განზრახს სიტყვის ბანზე აგდებას? ნუ თუ მართლაც ჭკონებს ჩვენც აგვიყოლიოს ამ წვრილმან ლაპარაკითა, იმედი აქვს გავაზათ საუბარი ამ წვრილმან, ყოვლად უმნიშვნელო საგნებზე იმიტომ, რომ დავანახვით «დროების» მეფეელტონეს მისი მედიდურობის სიფუფე? ნუ თუ მკითხველებს იმედიანად სიფხიზლე დაკარგულებად უნდა ვთვლიდეთ, რომ ჩვენს წვრილებში ნათქვამის აზრები თეატრის შესახებ, გავიმეორებთ და დავიცვათ მათი ზნეობითი სიფაქიზე; დავანახვით დაწვრილებით, რომ აჩავის პირფონებს და კერძო ცხოვრებას არ შეესაბამებოდა? ჭეშმარიტად სათაკილოა ამასე ლაპარაკი. მასუგან, «დროების» მეფეელტონი დიდს გამომიებაშია, ვისი ნაწარმოებია «ივერიის» მეორე ჩვენი წერილი, და ისე გამომჩუვს, ვითომც 3—ისა ვი არ იყოს, რედაქტორის ილია ჭავჭავაძისა იყოს, თითქოს ქართულ აზრის 39 ასოში გაჭირდა სხვა ასოს მოძებნა; ნუ თუ მართლაც ესეც რისამე აზრის დასამტკიცებელ საბუთად საჭირო იყო? კიდევ წვრილმანობა, საბრალო წვრილმანობა! ჯერ პირველად, რომ თუნდაც რედაქტორის ნაწერი ყოფილიყო, ამით არც არა მოემატებოდა და არც არა დააკლდებოდა გამოთქმულ აზრებს. მაგრამ მეფეელტონის გულის დასამშვიდებლად დაჭეშმარიტებით ვიტყვი, რომ არას დროს არ დაუთმობდით ჩვენს ხელ-მოწერილობას სხვის წერილსა, თუნდა შექსპირი ყოფილიყო მისი დამწერი, თუნდა ლესინგი. *) ჩვენ იქნება ჩვენი ნაკლულებსება გვიანკენოდეს. წერილს

*) «დროების» რედაქციას მოვაგონებ, რომ ამ ახლო ხანებში ერთი ლექსი ხელ მოწერილი ასო 3—ით ჩვენი არ იყო და მიიღოს მხედველობაში, მეტადრე იმიტომ, რომ განსვენებულის ს. მესხის რედაქტორობის დროს «დროებაში» ამ ასოს ხელ-მოწერით ჩვენი წერილები იპეჭლებოდა.

რად ეჭირებოდა სხსელის გადაბრუნება, არ გვესმის? იგი და-
 მშვიდებულის კილოთი იყო ნაწერი და საფუძვლად მხოლოდ
 ერთის ჭეშმარიტის აზრების გამოთქმა ჰქონდა. თუ «დროებას»
 შეეხებოდა, ეს შეხება იყო ზრდილობიანის და მართებულის წესით,
 როგორც კი შეშვენიერდა ყოველ მართებულს მწერალს და მწერ-
 ლობას. ამ მართებულობას თავით ბოლომდის ნაწერში ყო-
 ველთვის დამყარებია ამ სტრიქონების დამწერი და ვადადაც
 მიაჩნია ყოველ პატიოსან მწერლისათვის. ამას გარდა მხედვე-
 ლობაში უნდა ვიქონიოთ ის გარემოება, რომ ჩვენი ორიოდ
 დროგამომშვებითი ყურნალ-გაზეთები იმისთანა ურთიერთობით
 არიან გადაბრუნნი ერთმანერთთან და იმისთანა გარემოებაში
 არიან, რომ ყოველად უსამსოდ მიაჩნია ამ სტრიქონების დაშ-
 წერს მათი ერთმანეთთან მკაცრის, თავ-გასუფის პოლემიკუ-
 რის კილოთი ლაპარაკი და ცილობა. პოლემიკა შეიძლება,
 მაგრამ თავ-დატყევილი, მშვიდობიანი და გულ-დაწყნარებულად.
 ვიცით, რომ მომატებული ნაწილი მწერლებისა ყველა ჩვენს
 ყურნალ-გაზეთებში თითქმის ერთნი და იგივენი არიან. მასა-
 სიდანე მკაცრი პოლემიკის კილო წიწლივანობად გარდიჭრება
 ორს დღეშივე. სხვათა სხვა იქნება, როდესაც ჩვენი ყურნალ-
 გაზეთები ერთა წარმატებაში შევლენ თვისის შინაარსით და
 რიცხვით, მწერლების გამრავლებით და ძალით. რა ამ მიზეზებით
 ჩვენს თავს ნებას არ ვაძლევდით და არც მივსცემთ, რომ წე-
 რის კილოს მკაცრი ფერი მივსცეთ.

მაგრამ გმარა ამ წერილმანობაზე შეხება.

უმთავრესი დედა აზრი ჩვენის წერილისა, როგორც
 ვსთქვით, თეატრის ბედს, მისს გამტკიცებას ეკუთვნის; ანტრე-
 პრიზაზე ლაპარაკიც მას ეკუთვნის და სხვა მოსაზრებაცა.
 ტყუილი მეტადინეობა «დროების» წერილისა, როდესაც იმე-

ოძრებს, რომ ვითომც ანტრეპრენიორის ბ. ნებეიერიძის მომსრულობით გვეწეროს ჩვენს წერილებს. ამასე ჩვენ სათქმელი ვთქვით და იმისი გამესამება ამაო ლაპარაკი იქნება. გავიმეორებთ მხოლოდ იმ აზრსა, რომ ჩვენს მწერლობას დიად კარგა მუცადინეობა ჰქონდა, კარგი სიფხინი, რომ თუატირის საქმე არ მიუყენდეს, არ მიეძინოს და ბოლოს სრულებით არ შესწყდეს.

ამისათვის მას თვალ-ყურის მიდევნება ჰქონდა, გამოკვლევა სტენის საქმეების საჭიროებისა და თვისის ურთიერთობის განსაზღვრა ამ საჭიროების დაკმაყოფილებისათვის; ესე იგი კარგად უნდა განსაზღვროს, რა რიგით მოეპყრას სათუატირო საგანს, გამოკვლეოს მისი ყოფნის, არსებობის უზიარებელი საჭიროებანი და ღონე გამოძებნოს მის დახმარებისათვის.

ეს დახმარება და ხელის შეწყობა მარტო მწერლობის ვალდებულება არ არის. ჩვენ ავტო მთხი წელიწადია ერთი დაწესებული საზოგადოება გვაქვს, რომლის განსაკუთრებული საგანი თუატირია; ერთი განსაზღვრული საქმე აქვს აჩენილი და სამუშაო. წინათ წერილებში შევესეთ ამ ჩვენს დრამატიულს საზოგადოებას გავკრით, და იმედი გვქონდა რამე შენიშნავს ათქმეუნიებდა ან «დროებას» ან საზოგადოების თავსმჯდომარეს. მაგრამ აი ერთმა თვემ გაიარა და სიჩუმე, საკვდავი სიჩუმე მძრძანებლობს. ნუ თუ ბოლო აღარ ექნება ამ გულ-გრილობას? დრამატიულს საზოგადოების მმართველობა ყურს არ იბერტყავს, თავსმჯდომარეს, როგორც ნამდვილად შევიტყუთ, მარტამდე თურმე არ უცოდინებია მმართველობის წევრებისათვის ქრისტიანობის 30 დადგენილი გადაწყვეტილება; საზოგადოების წევრები მმართველობას შესჩერებანი და საქმეს ელიან, მოქმედებას მისგან ელიან. ყოველივე ესე რასა ჰგავს? დანინ-

ვას საზოგადო საქმისა, თუ საზოგადოების გაუქმება სწავლიან?

ესეთი იმედი არ გვქონდა საზოგადოების პირველ დაფუძნების დროს: ყველას ეგონა რომ იგი სიცოცხლეს გამოიჩინოს, ხელს შეუწყობს სტენის საქმესაო, წარმატებაში შეიყვანოს და დაამკვიდრებს კარგს მაგარ საფუძველსედაო. წესდება კარგი მოსაზრებული შეადგინეს, მმართველობამ დაამტკიცა, ახლა მუშაობა უნდოდა. მაგრამ საზოგადოებამ თავის მმართველობაში ამოაჩნია ისეთი კაცები, რომელნიც სხვა საქმეებით იყვნენ დატვირთულნი და იმდენი ღონე ვერ იქონიეს, უარი ეთქვათ, ზნუ იმედი ჰქონდათ საქმეს იოლად წავიდებოთ; ამიტომ აჩანიალეს სამი წელიწადი. მათი აზგარში ვერ ჩამოდგე დაბეჭდილი არ გვინახავს, თუმცა ეს წინანდელის, ან მის შემდეგის, ეხლანდელის მმართველობის ვალდებულება იყო.

სამწუხარო იყო ეს გარემოება რომ პირველსავე ხანში საზოგადოებას უსაქმობა და უღონობა თან დაჰყვა. მას ცოტა რდე ფული გარდაეცა წინათ ყოფილ თეატრის კომიტეტისაგან; გარდაეცა ბიბლიოთეკა და გარდერობი. მან პირველს ხანში ანტრეპრინს გამართა, მაგრამ რაკი ფული გამოეცა, ანტრეპრინს, რასაკვირველია, მოიშლებოდა. მმართველობამ აღარ იზრუნა რამე წარმოდგენა ან სალიტერატურო სადამოგუამართა და ღონე ეპონა ცოტადენის ფულის შეკრებისათვის, რომ ნახევარ წლებით ზამთრის სეზონში მანც ანტრეპრინს დაენიშა და მეორე ნახევარს წელს რამე შემწობა მიეცა არტისტებისათვის სხვა ქალაქებში წარმოდგენების გამართავათ. ამ უზრუნველობის გამო აგერ რარი წელიწადი გავიდა და მისი დასმარება, გარდერობს გარდა, არასფრთხ არა სჩანს. თვით ეს გარდერობიც და ბიბლიოთეკაც ისეთს მდგომარეობაშია.

მარობაშია, რომ მალე არაზად უნდა შეირაცხოს, რადგანაც არც მოკლა აქვს, არც შეკეთება, და შემატებას ხომ ვილა სჩივის.

შარშან ზატუსულს «დროებაში» წერილების გამოწვევამ ბოლოს შეაკრებინა მმართველობას საზოგადოების ყრილობა და ამ ყრილობაში მოხსენებულ იქმნა შემოკლებული ანგარიში. მასინვე იქმნენ ახალი წევრები და საზოგადოების მმართველობა ამოწმდა. სამწუხაროდ ეს მმართველობა წინანდელზე უფრო უღონო და უსაქმო გამოდგა. მას აქამომდე ვერ შეუკრებია მმართველობის წევრები. წინა წერილში მოვისსენეთ მისი ამბავი და დღევანდლამდე თავსმჯდომარე მანც სიჩუმეს არჩევს. მას ადვილად შეეძლო თავისი კალდებულების აღსრულება, საჭირო იყო «დროებაში» რამდენჯერმე გამოეცხადებინა თავისი მოწვევა მმართველობის წევრებისა, და იმისათვის, რომ დიდი ხანი არ მოსდომებოდა მოცდასა, გადაწყვეტილი გადა დაენიშნა, თუ ვინიცოდა ამა და ამ ვადაზე ზასუნა არ მივიღო, წევრის უარ-ყოფად ჩათვლება მმართველობაში მისგან მონაწილეობის მიღებასყო. ამ საზოგადო გასეთში გამოცხადებისათან ადვილი იყო წერილებით ცნობა საკუთრად ყველას სახელობაზედ.

ბოლოს ამასაც დავსძენთ, რომ საზოგადოების მმართველობის გარეშე წევრებსაც ზრუნვა ჰქონებოდა. წევრებს უფლება აქვს მოსთხოვონ მმართველობას საზოგადო ყრილობა მოახდინოს, და უარის მიქმულ მმართველობის წევრების ნაცვლად ახლები ამოაჩიონ. ბოლო უნდა ჰქონდეს საზოგადოების ძილსა, თუ არა?

განახლება მმართველობის მოქმედებისა ყოვლად უსაჭიროესი საგანია ამ უამად. ენკენისთვე ძალიან შოწის არ არის.

მართლაც მომავალ ღვინობისთვის ანტიკრეპროზა, რომელმაც ამ ნაადგილომეკს ერთ თვეს დაიწყო უკვე შრომა, მაგრამ გვითქვას წინათ, რომ რაც უნდა ფუფუნობა ანტიკრეპროზა იყოს, მას დახმარება ეჭირება. ყოველთვის ანტიკრეპროზას მეტი ხარჯი ეჭება შემოსავალზე და თუ ამას დრამატულმა საზოგადოებამ ხელი არ შეუწყო, მაღე გაუქმდება და ბოლოს აღარავინ იკისრებს ამ შრომასა და ხარჯსა.

ეს ზრუნვა საზოგადოებას არას დროს არ ასცდება. მასთანადე მმართველობისთვის კარგი მშრომელი თაოსანი, ინდივიდუალური წევრების ამორჩევა ეჭირება საზოგადოებასა. ყოველივე ბრალი და უღონობა მმართველობისა თვით საზოგადოების ბრალია. წევრების ძალად ამორჩევა უანგარიშობაა, როდესაც მათ ან ნებით, ან უნებურად არა სურსთ მონაწილეობის მიღება; აგრეთვე უზრობაა კაცის დაუგითხველად ამორჩევა, როგორც მოხდა წარსულ ზაფხულს. ამორჩიეს კაცები და დაკითხვით ჯერ ეხლაც კი ვერ მოუხერხებია თავმჯდომარეს, რომ ვასუხი მიიღოს მათგან, სურთ თუ არა სურთ მონაწილეობის მიღება? უგუნურობაა ქალაქ გარეთა მცხოვრებელთა მმართველობის წევრებად ამორჩევა, როდესაც ამ მმართველობის ბინა თბილისში აქვს და მუდამ საქმეს აქვე თავს უნდა დასტრიალებდეს. ამ ყველა საანბანო ჭეშმარიტების საკვირველი მიუხვედრებლობა საზოგადოების მხრით და ყოველივე უსაქმობა აქედამ წარმოსდგა; მასთანადე ბრალი როგორც მმართველობის წევრებს ედებათ, იმდენადვე საზოგადოების ყველა წევრებს. სამწუხარო და სანაღვლო ის არის, რომ ამოდენა წევრებში ორიოდ ხალისიანი კაცი როგორ ვერ გამოჩენილა აქამომდე, რომ შეაგულდიანოს სხვები და გამოაღვიძოს ღრმა ძილისაგან! თუ კი კაცი რომელსამე საქმეში მონაწილეობას, წევ-

რობას ვისრულებს, მოსაზრებაც უნდა იქონიოს, რითიმე და-
ვეხმარო ამ საქმესათ. თუ სახელი წევრისა აქვს, ვალდებულე-
ბაც უნდა თავს იღვას. ჩვენში თურმე ეს ასე არ ყოფილა.
უბრალო საწევრო ფულის შეტანა და მისი მიღებაც, მოკრე-
ფაც ვა გაძნელებულა. — დრამატიული საზოგადოების არსებობა
ჩვენ მეტის მეტად თვალნათლად გვაჩვენებს, რა ზარმაცი სა-
ზოგადოებაა და რა გვარი მოთაგებები ჰყავს ამოჩხეული თვის
საქმის გაძძოლად. მისი არსებობა და ღვაწლი გვაჩვენებს,
რომ თურმე საქმე ვი არ გვდომებია, მარტო სახელი გვდომე-
ბია; სახელი ზრის არსებობისა და სასრავი ვი არა; სახელით
საზოგადოება არსებობს და მისი მოქმედება ვი არა სჩანს.

რა გვეჭირება ახლა, რომ ამ საზოგადოებამ სიცოცხლე
გამოინიხოს, როგორ და რითა დავეხმარეთ მისს გამო-
ფხინვლებასა? სხვა ღონისძიება მწერლობას არა აქვს, უნდა
მოუხშიროს მასზე ლაპარაკს და მისის მოღვაწეობის ვრცლად
გაჩივასა. აქამომდე მხოლოდ შარშან, საზოგადო ვრების ამო-
ჩხევის მოახლოების დროს «დროებაში» ილაპარაკა. ეს ლაპარაკი
რომ არა ყოფილიყო, ვინ იცის სრულებით დავიწყებო-
და მმართველობას თვისი ვალდებულება ანგარიშის წარმოდგე-
ნისა, საზოგადო ვრების მოხდენისა და ახლის მმართველობის
ამოჩხევისა? ძალიან შეცდომა მოუხდა «დროებასაც» და «ივე-
რასაც» რომ მაშინდელს ამოჩხევაზე ვრცელი ანგარიში არ
დაბეჭდა და მას შემდეგ მუდამ ჩინინი მოაკლო: რა იყო სა-
ჭირო და როგორი დახმარებაც ეჭირებოდა საქმის უკეთესად
მართვისათვის. აქამომდე მწერლობას ბრალი ადევს სიჩუმეზე
და ახლა ვალი უნდა გადისადოს.

ნამდვილად ყოველს საქმეში ასეა; რომელსაც მწერლობა
თვალ-ყურს არ აჩვენებს და არ ჩასჩინებს საზოგადოებას.

მაგალითად თვალ წინ წერა-კითხვის საზოგადოების მოქმედება გვიღვეს: მწერლობის მედამ ლაპარაკმა, საზოგადოებასაც დაინახვა მოქმედება, ანგარიშების ბეჭდვამ მისი ღვაწლი და მალე მასზე ლაპარაკმა მოუზოვა სახალსო შემწეობა და დასმარება. უკანასკნელს ხანებში ვნასეთ, რა პატიოსნური, რა საზოგადო მოკენიერი თანაგრძნობა აღმოუჩინა ხალხმა ამ საზოგადოებასა.

მართალია, ჩვენ გვიხასუსებენ რომ ამ თანაგრძნობის გამოწვევისათვის თვით მმართველობის გამჭრიახობამ და საქმიანობამ სული შეუწოვო. დიდაც, ქება და პატივი გუთუნის მას, მაგრამ მწერლობამ, «ღრობის» წერილებმაც რომ სული შეუწოვო, ამაზე ვერავინ იტყვის უარსა. სწორედ ამ გვარივე მუშაობა მოეთხოვება როგორც დრამატიულის საზოგადოების მმართველობას, აგრეთვე მწერლობასაც. მაგრამ რადგანაც მმართველობას სძინავს, მწერლობას სიფსისზე ჭმარებს და ვამოღვიძებს მძინარეთა.

რა უძევს წინა ამ ხსლობელს ხანებში საზოგადოების მმართველობას გასაკეთებელი, ეს გაკვრით მოვისსენეთ. უპირველესი სათქმელებელი ფულით დასმარებაა სამის საგნისა: მომავლის შემოდგომის ანტრეპრინისა, თვისას გარდერობის და ბიბლიოთეკის მოწყოობისათვის; ამას მომზადება ეჭირება და მომზადებას მოთქმება და მუშაობა. ეს სამი საგანი აქვს და სხვა საგნები, მაგალითად ახალი წარმოსადგენის პიესების მოზოება, დრამატიული თხზულებებისთვის პრემიების ძლევა, ან დასის მართვა და გამკებლობის დანიშნვა ჟურ-ჟურობით მას არ შეუძლია, დონე არ ექნება სული გააწვდინოს. თუ მოსსენებელი სამი საგანი რადენადმე დააკმაყოფილა, მაღლობელი ვიქნებით ამ პირველს ხანებში.

დრამატული საზოგადოების მმართველობას დიდ დანაშაულობად ჩაეთვლება, თუ იმით დაკმაყოფილდება, რომ ხალხი თავის გატყვევება გვეჭირება, რაკი ანტრეპრინსა გამორჩეულად ასწავლავს და მოძივალს შემოდგომისაგ გვეზივდება წარმოდგენების გამართვისათ. შეცდომა იქნება ესეთი მოუხსარებლობა.

აი რათა: ჯერ ვიხველად, ანტრეპრინსს გარდა, მას ბიბლიოთეკას და მეტადრე გარდერობის მოწყობა დიდად ეჭირება.

ჩვენ წინა წერილებში გავერით მოვისხენეთ, რომ ბიბლიოთეკა, ეს ყოვლად საჭირო კუთვნილება დრამატული საზოგადოებისა, ცუდს მდგომარეობაშია. წინათ შეკრებილი წიგნები რუსულსა და ქართულ ენაზე გაფანტულია და დაკარგული; საჭიროა მისი შეკრება და შევსება. ესლანდელს ანტრეპრინსს უჭირთ, მართლა თითო კაცისათვის ძნელია, რომ ყოველივე პიესები რუსულად ან სსკა ენებზედ დაბეჭდილები შეიძინონ. ეს წიგნები საზოგადოების ბიბლიოთეკაში შეკრებილი, მათ დონის ძიებას მისცემს გადმოსთანგმნონ და არტისტებს აკითხვინონ ვასაცნობად დრამატული მწერლობისა. ამავე ბიბლიოთეკაში არც ერთი სასცენო ყურნალ-გაზეთი არ მოიპოვება, რომ ანტრეპრინსს და აქტიორებს შეეძლოს თვალ-ყური ადევნონ სასცენო საქმესა. შემდეგ მასში არ იკრებიება ქართული სელ-ნაწერი რეპერტუარი; რომელიც უეჭველად უნდა ინახებოდეს სამუდამოდ. აი რა მდგომარეობაშია საზოგადოების წიგნთ-საცავი. გარდერობიც ისეთს მდგომარეობაშია, რომ ორიოდ წელს შემდეგ აღარაფრის გამოსადგომი არ იქნება. ვიხველ მოზრების აქეთ ტანისამოსი დაძველდა, მატელეული წახდა და აბრეშუმეული დაჩუღდა; გამხვევება დიდი ხანია არ ჰქონია, მრთელი თვეები მტვერში და ნოტიოში ჰყრია,

სამასი თუმნის ქონება სანაგვეზე გადასაყრელსავეთ მოუვლე-
ლია. აბა იფიქრეთ, რა წვალებით და ვაი-ვაგლასით შექნი-
ლი ასეთს ყოფაში უნდა დარჩეს? თუ პირველს ხანებში ადვი-
ლი იყო მისი მოხობა, როდესაც თეატრის კომიტეტს თა-
ვად-აზნაურობის ბანკისაგან შეწირული თუელი ჰქონდა, განა-
ხლებული სცენა სალს ისიდავდა და შემოსავალს იძლეოდა, —
ასლა ამ ქონების შოვნა ძნელია და თუ შექნილი არ შევიდა-
სეთ, ანტრეპრისა ან დრამატიული დასის ამხანაგობა, რომე-
ლიც ამ უმად უამისოდაც გაჭირებაშია, ტანისამოსის ქირასაც
ველარ აუვა. მასსადაცე მმართველობას ეჭირება ზრუნვა ამ
ოცნს სავანზე.

მერე თვით მომავლის ანტრეპრისის შესახებ. რა მო-
საზრება ეჭირება დრამატიულს საზოგადოებას?

ჟერ უელსზედ უპირველესად სათეატრო განცხადებიდამ,
რომელიც «დროებაში» იბეჭდებოდა, გარკვევით არა სჩანს ამ
აზრისში და მომავალ წამთრის სეზონში ანტრეპრისაა თუ
აქტიორების ამხანაგობა? განცხადებაში მოხსენებულია, რომ
«ქართული დრამატიული დასი დაიწყებს წარმოდგენების გა-
მართვასაო» და იწვევს დასში შემოსულის «მსურველთ წარუ-
დგინონ თავიანთი პირობანი დასის საქმეთა გამკეა» (ვ. აბა-
შიძეს). აქ შეიძლება ვიგულისხმოთ ანტრეპრისაც და აქტიორ-
ების ამხანაგობაც, ანუ ორთა შუა მსგავსი რამ. ყოველსავე
შემთხვევაში ცხადად სჩანს, რომ ეს ნამდვილი ანტრეპრისა
არ არის, რადგანაც მასზე განცხადება არას გვეუბნება. ვისურ-
ვოთ გულითადი ამ დასის სიკეთე, ვისურვოთ რომ მასში
ჩვენი უკეთესი არტისტები შევრებილ იყვნენ, საქმე კარგა წარ-
მართოდესთ. მაგრამ ამხანაგობის თავი იქნება, თუ ანტრეპრე-
ნიორი, აბაშიძე იქნება თუ სხვა ვინმე, ჩვენ სომ კარგა ვიციით

ჩვენი თუფლიანობა და უთუფლობა. რას იზამს ან დასა, ან ანტრეპრენიორი თუ ვი სსჭირდება ღონეს გამოუფლევს და წელს აჩაფერი არ გაუმაგრებს? ჟერ ეს კარგა ვიცით, რომ ევროპაში და რუსეთში ყოველ თეატრს უეჭველად გარდაამ სუბსიდიას სუფს უბრუნებს და თუნდაც რომ კარგი სრული შემოსავალი ჰქონდეს წარმოდგენებიდან, თავს ვერ იტყოს. მერე ჩვენს თვალთვ ვსედავთ ქართულ თეატრში მოსიარულე ხალხის ჩაოდნობასა. ყოველთვის სრული შემოსავალი რომ ჰქონოდა თეატრის დასის მოთავეს ან ანტრეპრენიორს, ვიდევ ზოგორც იყო გაუძღვებოდა დასს; მაგრამ რა უნდა ჰქნას, როდესაც ეს ასე არ არის? ტყუილი იქნება ჩამოთვლა სხვადასხვა მიზეზებისა, ვითომც ხალხს ამიტომ არ იარება თეატრში, რომ ხალხში უთუფლობაა, შიესები ახლები და კარგები არ არის, დასა სუსტიაო და სხვა და სხვა. რასაკვირველია, ამებეს დიდა ზედმოქმედება აქვს ხალხის მიზიდვაზე და შემოსავალზე. მაგრამ დრამატითული საზოგადოება თავის მოვალეობის ასრულებაზე რა პასუხის მომცემა იქნება? საზოგადოების უპირველესი მოვალეობის ასრულება ის იქნება, უეჭველად საქმეები ასე მოაწყოს, რომ ნამდვილი ანტრეპრენიორს გაანინოს, დაეხმაროს დასს ანუ ამხანაგობას რომ მისი მოთავე, რომელიც ახლა ნება-ყოფლობით ვისრულობს სტენის ვაგლასსა, ნამდვილ ანტრეპრენიორად აქციოს; ამისთვის მისცეს შემწეობა და სული გაუმატოს. რაც გვითქვამს წინათ, უკვე ისევე ის უნდა გავიმოტოთ: საზოგადოებამ ანტრეპრენიორს უნდა შეჭჭმნას.

დალ, დრამატითულს საზოგადოებას და მისს მმართველობას დანაშაულობა აქვს თვის ვალდებულების აუსრულებლობისათვის. ჩვენში ადრე და ადრე მომატებულა სამდურჩავი მოსიარულე ჩვენს მწერლებზე, მწერლობაში მშრომელ მოთავეებზე,

რომ კარგა ვერ ასრულებენ საქმეებში ვალდებულებასაო. ეს დღესაც გვესმის და ვეველა რჩევას იძლევა, ვეველა ბუზდუნებს, რა არის ვეველგან თქვენი ლიტერატორები ეჩხირებისან საქმეშიაო და სსკებს გზას უგრავენო, ადგილს არ უთმობენო; განა საზოგადოებაში, ჩვენს საღსში კაცები აღარ არიან საქმეს გაუძღვენენო?—აი ჩამოეცალნენ შარშან ამ საზოგადოების მმართველობას. მაგრამ ძალის ძალათ ამოიჩიეს ვიდევ მწერლები, რომელნიც ქალაქ გარეთა სცხოვრებენ. დანარჩენ წევრებში ვინც ამოიჩიეს, არაფერს არ აკეთებენ, ბარემ ჩაჭკლან ეს საზოგადოება, რომელსაც წესდების ძალით ძვირფასი უფლება აქვს. სად არიან ის ვაუ-ბატონები, რომელნიც ჭყვირიან მწერლების ნაკლულებანებაზე, მათ მოქმედების შეცდომებზე, და როდესაც გუდმოდგინებით საქმეს შეუღა ეჭირება, იმალების კლუბების მწიგანე სტოლებთან, ყავახანებში და თავის ოთხ-კედელში? სად ბძანდებიან ის მაღალ მოაზრე, შრომის მწუფურვალე განათლებულნი, უმაღლესის სწავლით შემკულნი? სად არიან, რატო არ გამოვლენ, არ დაესმარებიან საქვეენო საქმეებს? აი ასპარეზი ცარიელა, რატო არა სჩანან, რატომ არ გამოვლენ; მწერლები გიწვევენ, მოდით მოგვეშეველენით ასპარეზი დიდიაო, დაცლილიაო,—სადა ხართ? განსოკოთ განა—თქვენი საკუთარი ჰიროვნობის ანგარიშები, ან იქნება თავი იმართლოთ თქვენის საოჯახო ვალდებულებით? თქვენ გგონიათ ამ მწერლებს არც თქვენსავით გუჭის მოთხოვნილება სჭირდესთ, არც ოჯახის და ცოლ-შვილის ვალდებულება ედვათ კისრადა, არც თავის ხელობის ვალდებულება? საზოგადო სამსახურს მამ თქვენ მაშინ გასწევთ, როცა გუჭიც მაძლარი გექნებათ, ხელობაც მუქთა ცხოვრებისა და ოჯახი ავსებულე ყოვლის სიკეთითა. ფარისეველნო, ვერ აუბამთ თვალს ვერავის. თქვენი ღაღადება,

თქვენი ქადაგება სსკის ნაკლულეკანებაზე, მწერლების ნაკლულეკანებაზე, თურქე იმიტომ მოისმის, რომ დაჭფარით თქვენი გულის და გონების სიფუყე და აწარაობა! საბწალონო! აწ გესმისთ, რომ საქმეთაგან თქვენთა გამოცხადდა თავი თქვენი. წამოდენი ასწარეზის სამუშაო და რა მცირეა მუშაჲ?!... ადგილი ვერ უზოვიათ, გზას უკვრენ!... აი თუ ღონე გაჭკოთ, გამოდით ამ დრამატოულს ასწარეზზე და ასახელებთ თავი საშედიშვილოდ სამადლობელ საქმეში. ხომ ბევრს იძახით, უკვლას მწერლობა აწ შეგვიძლიაო; აი ესეც საქმე. რატო აწ დაესძარებით თეატრს რჩევით, საქმეების ძარბვით, მომეტებულის უწინდლების გამოფხიწლებით საზოგადოებაში.

დიად, ცუდს მდგომარეობაშია დრამატოულის საზოგადოების საქმეები. მიუწუებუღია მის მოქმედებაზე ლაზარევი; საჭიროა მისი მძარბელობის განახლება, საჭიროა საზოგადოების გამოფხიწლება თეატრისათვის.

ჲ.

1885 წ., 2 აპრილს.

სახალხო ლექსები.

ლამაზმა სთქვა: ჩემი ქმარი
გულთ აწა მუკარებია —
აწც ლაშქარს წასვლა მწყენია,
აწც მოსვლა გამსარებია.

ზღვაში ვურდღელი შეტურდა,
თან შეჭევა მელა ტივითა;
გოგო, ეგ შენი სურვილი
მამბრუნებს ხარატივითა.

ბაღნაშია გადვიხედე,
ქალი ვნახე მწოლიარე, —
თავით ედგა თეთრი ვაშლი,
ფეხთით უფრო მსხმოარე.

დავბრუნდი და დაეტრიალდი,
როგორც წისქვილის ჯარა;
დედამ რომ შვილი გაზარდოს
ე მაგრე შენისთანა.

ნეტავი შენსა დედასა,
 შენ გაუზღინარ შვილათა:
 არც გინდა პირის დაბანა,
 არც წარბის ღება სშირათა.

ერთს ალაცს თუტავი დამეზნა,
 ვინ აჭკრეფს წიწილის მეტი,—
 მე და შენსა სიყვარულსა,
 ვინ გაჭყრის სიკვდილის მეტი?

იბრმისა ჟოგსა გადმოუეე,
 ნასტომისა ჟეირნისასა—
 ბეკრი ვიარე, ვერ შეესვდი
 მოყვარეს ჩემ ნებისასა.

შენ გენაცვალოს დედო,
 შობლო, თავ შეუდებარო,
 დაჭრილო და დაკუწულო,
 შე წამალ დაუდებარო?

ამომავალ მზეს გამგზავსებ,
 მინდოჩს რომ მოუფინება,
 ჭალო, შენს პატრონს შენთანა,
 რა ტკბილად დაემინება?...

წასვლა სჯობს წაუსვლელობას,
 არ დასანება სანისა;

კოცნა სჯობს თეთრის ქალისა
და შერთვა შავკვრემანისა.

—

ატენის სეობასედა
მე დაგერიფე ბეკრი თხილი —
ლამასის ცოლის პატრონსა
უნდა ჭყავდეს ძაღლი ფრთხილი:
ან უნდა ძაღლი ფრთხილობდეს,
ან ლამასის დედაძილი.

—

მუშა უნდა მუშაობდეს,
ჭარკანი ჭარკნობდეს;
შენისთანა კარგი ბიჭი
ქალაქს უნდა ფალანობდეს.

—

დაუკარ ჩემო ჩონგურო,
მიჭკარ-მოჭკარი ხელიო;
ხომ კარგად გაისაფხულე,
ჟერ კალო, მერე რთველიო.

—

აქედამა ვერა გხედავ
ნისლისა და ბურვისაგან,
შენ უჩემოდ როგორა სძლებ,
მივეირს შენის გულისაგან,
სელ-მანდილს გამოგიგზავნი,
ოქრო მკედით მოქარგულსა,

ჩემსა გულსა შიგ გავიხვევ,
 შენგან დამწეარ-დადაგულსა!...

აფრინდი შაკო მერცხალა,
 დაჭყევ აწაგვის პიჩსაო;
 ნეტავ რა გაუჭირდება
 შენის დედ-მამის შეილსაო!...

პოლიტიკური მიმოხილვა

ევროპა მშვიდობიანად დაუსვდა წლებს და წელსა, თუმცა ორს სასულემწიფოს ომი ჰქონდა, ინგლისს ეგვიპტის სამსლურებს, სუდანში და საფრანგეთს ჩინეთში, მაგრამ თვით ევროპაში არა ჩანდა რა მშვიდობის დამარღვეველი მიზეზი, რომ რომელსავე სასულემწიფოებში ამტყუდარიყო ომიანობა. ინგლისი თავის ძლიერების დასამტკიცებლად ეგვიპტეში, თავის ინდოეთის გზის, სუენის არხის, დასაცავლად ებრძოდა სუდანის ველურს ხალხებსა, რომ სრულად შეემუსრა ადგილობრივი ურჩობა; მას ევროპის სასულემწიფონი ცილობას არ უწევდნენ. საფრანგეთი აგრეთვე ჩინეთისაკენ ებრძოდა ანამის სამეფოს დამორჩილებისათვის, რომ ჩინეთში გზა გაესწნა თავის ვაჭრობისათვის და თვით ანამში თუბი გაემაგრებინა. მასაც არავინ აბრკოლებდა ამ ომიანობაში, პირიქით ბისმარკის პოლიტიკა მხარს აძლევდა, ოღონდ ვი საფრანგეთის ყურადღება მოეშორებინა გერმანიის სამსლურებისაკენ, ალზას-ლოტარინგიისაკენ. ამ ორთა სასულემწიფოთა სურვილმა, ევროპის გარეთა ქვეყნებში ადგილების დაპყრობამ, ცოტა არ იყო ყინი მოჭკვარა იტალიას და გერმანიას აგრეთვე პატარა ლუკმა ადგილები ჩაეგდოთ აფრიკაში ანუ ავსტრალიაში, და კიდევ დაიპყრეს პატარ-პატარა ადგილები, სავაჭრო სადგურებსავეთ, მაგრამ ამაში წინ ვინ ვინ დაუდგებოდა? თვით ინგლისს სუდანში,

ხართუმის ქალაქში, თებერვლის დამდეგს მარცხი მოუვიდა და შეცილებსთვის კვლავა მოახერხა რა გერმანიასთან და იტალიასთან. მისი ჯარები ხართუმს უნდა მოშორებოდა და ასწავლიათობიერი უნდა დაეწყო ხელმეორედ სუღანში ლაშქრობისათვის. ამ მარცხმა, გენერალ გორდონის სიკვდილმა დიდად შესძინა ინგლისელები და სამინისტრო კვადსტონისა დიდს კიტხვასა და სამდურავს მიეცა; ცოტადა აკლდა, კინაღამ სამინისტრო შეიცვალა.

ის იყო ცოტადანად დამშვიდდა აუღმაყალი ინგლისის საზოგადოებაში, რომ თებერვლის პირველ რიცხვებში სხვა საქმე მოესმა ჰარლემენტს და სამინული თავ-ზარი დასცა არამც თუ ინგლისის მმართველობას და ხალხს, არამედ მრთელის ეკროპის ძლიერი უურადლებაც მიიზიდა. ეს ამბავი იყო; რუსეთის ჯარი ავღანის სამზღვრებს, ქალაქ ჰერატს უახლოვდებოდა, დატყობა ჰსურს ამ ქალაქისაო, რომელიც უნდოეთში შესავალ ვაწად ითვლებოდა.

საქმე რაში მდგომარეობს? ავღანი ანუ ავღანისტანი მდებარეობს ინგლისის საბრძანებელ ინდოეთსა და რუსეთის სამზღვრებ შუა. ჩრდილოეთით სამზღვარი აქვს რუსეთის საბრძანებელ თურქმენების ჭკუენა და აღმოსავლეთ-სამხრეთით ინდოეთი. ინგლისი, როგორც თავისის მბრძანებლობით, ისე ვაჭრობით ძლიერია ინდოეთში და აქედამ ხმაცა აქვს და გზაცა მრთელს აზიაში. რუსეთი აზიის ძლიერი მოსამზღვრე სახელმწიფოა და აგრეთვე ცდილობს თავისი ბრძანებლობა და ვაჭრობა გააძლიეროს. ორივეს სახელმწიფოს ბინა ეკროპშია. ინგლისს ცხრა ზღვასა და ცხრა მთას იქით სამხრეთ აზიაში, ინდოეთში ორას ორმოც-და-ათი მილიონი ჭკუეკდრომი ჰყავს, თვითონ ინგლისის სახელმწიფოში კი ოც-და-თერთმეტ მი-

ლიონამდე ინგლისი ითვლება. რუსეთს ას სუთ მილიონამდე ქვეშევრდომი ჰყავს, რომელშიაც ოთხმოცი მილიონი რუსი ითვლება, დანარჩენები სსკა-და სსკა ხალხები არიან; მას აზიაში თხუთმეტ მილიონამდე ჰყავს ქვეშევრდომი; თუმცა კი ციმბერი ინდოეთზე დიდია, აქ ითვლება შვიდ-რვა მილიონამდე, ჰავაისისაში ექვს მილიონამდე. რუსეთი მოსამზღვრეს აზიისა და როგორც ძლიერს სახელმწიფოს ბუნებითი და ისტორიული მიდრეკილება მიიზიდავს აზიაში გააგრძელოს თვისი სამზღვრუბი და გაჭრობა. ამ მიდრეკილების ძალით იგი იწევს, როგორც აზიის აღმოსავლეთისაკენ, აგრეთვე სამხრეთისაკენ, ოსმალისაკენ, რომელიც მიფლობელობდა და ესლაც სავალოდ მიფლობელობს რუსთა მონათესავე ტომის ხალხებზე და რომელზედაც მიფლობელობა რუსეთის ამხერაის თვის ისტორიულ დანიშნულებად მიაჩნია. ეს მისი ძლიერების წინ წაწევა, რასაკვირველია ინგლისს ძილს უფრთხობს და დიდს წრენკაში აკლებს. აგი ჰგონობს, რომ მისს ვრცელს უფლებას აზიაში ძლიერი მოზიდდაზირე უნდება. ამასათვის იგი ყოველთვის ეწეოდა საქმეში ოსმალისთან ომიანობის დროს ამ მეცხრამეტე საუუუნეში; ეწეოდა ოსმალის ფუფით, ცარადით, რიეით ჭ ყარიმის ომების დროს 1853—1855 წლებში ხომ ცხადათ ბრძოლაც დაუწყო რუსეთს, საფრანკეთი და იტალიაც მიიმხრო. უკანასკნელ 1877—1878 წლებში, თუმცა ბრძოლაში ვერ გაერა, მაგრამ მაინც შემწეობა დიდი მისცა ოსმალისა მით, რომ ბოლგარიის სამხრეთი ნაწილი შეარჩენინა ოსმალის ბერლინის კონგრესის შემწეობითა. ერთის სიტყვით ინგლისს დიდ საფიქრებულად გაუნდა რუსეთი, რომელიც მიუსდგეულად ინგლისის წინააღმდეგობისა, მედამ წინ იწევს და თვის სამზღვრებს ნელ-ნელად განს უმატებს. რუსეთი კარგა სედავს ინგლისის წინა-

აღმდგომას და თვისის მხრით ცდილობს მიუახლოვდეს ინგლისის სამზღვრებს ინდოეთში, რომ ყოველ შემთხვევაში, როდესაც საჭიროება მოითხოვს, იმ სამზღვრების დაცვის შიშით ინგლისმა დაუთმოს რუსეთს თვისი მოწადინების ასრულება, რაც მას სწადიან აღმოასკვეთ აზიაში ანუ ოსმალეთში.

რუსეთის მოძრაობა კასპიის ზღვის იქით შუა აზიაში აგერ ოცი წელიწადი იქნება, რაც დაიწყო. ჯერ დაიპყრო რუსეთმა ტაშკენტი, მიუახლოვდა ახალთექვს; 1880 წ. გოჩათეჟუ აიღო და შარშან 1884 წ. მერვი, რომელიც 500 კერსის სიშორეზე იქნება ჭერატიდან, ავღანის სამზღვრებიდან. ამ რუსეთის მოძრაობის დროს ინგლისი თავის თავდაცვას შეუდგა და ამ თერთმეტის წლის წინათ 1873 წელს მოლაპარაკება იქონია მისს წინ წაწვეაზედ. ამ მოლაპარაკების ძალით პირობა შესდგა, რომლითაც რუსეთმა თავისთვის დაიტოვა თავისუფალი მოქმედება ავღანის სამზღვრებამდის და ინგლისს დაუთმო თვისი ზედ-მოქმედება იქონიოს ავღანში. უკანასკნელ ხანებში, მეტადრე მერვის დაპყრობის შემდეგ, საქმე უნდა გამოჩვეულყოფილ—მასედ თუ ავღანისა და რუსეთის შუა რა სამზღვრები დაიდვას? ამ განზრახვით ინგლისს ავღანის ამირთან მოლაპარაკება ეჭირებოდა უფრო წინათ, მაგრამ ისეთი დაკვირვება აუტყდა ავღანთან, რომ ომი უნდა დაეწყო მასთან. ომი ისე გათავდა, რომ ავღანი ძალა-უნებურად უნდა მიმხრობოდა; ინგლისმა გადმოაგდო ძველი ამირი, დასვა ახალი მთავარი და წარსულს წელს ზაფხულს მიჯნის გასაყვანათ გაისტუმრა თვისი კომისიის გენერალ ლემსდენის თავმჯდომარეობით. რუსეთის მხრით კომისიის თავმჯდომარედ დანიშნულ იქმნა გენერალი ზელენოი.

ლემსდენი თავისის კომისიით და ორი ათასის მცველის

ინგლისის ჯარით მივიდა ავღანის ჩრდილოეთს და უცდიდა რუსეთის კომისიას. მისას ჩავიხილოთ იყო, თუ ავღანელების საკუთარის ნებით, სანამ რუსეთის კომისია შეეწყობის მოთავეობით მივიდოდა, რუსეთის სამზღვრების ასლას ავღანელებს ჯარები წინ წამოვიწინ ჩრდილოეთისაკენ და მეჩვისა და ჭეჩევის შუა ადგილებში ჩაიგდეს ბანა. ეს ადგილები სადავო ადგილები იყო. ივინი ავღანსა და რუსეთს შუა მდებარებენ, ორ მდინარეთა შორის, რომელთაგან ჭეჩე-რუდი დასავლეთით უფლის და მეჩვიბი აღმოსავლეთით. ავღანების ჯარები მეჩვიბისკე გამოჩნდნენ და დაბინავდნენ სოფელ ფენჯღეში ანუ პენდში. რუსეთმა რაკი ნახა რომ სადავო ადგილები, რომელთა ადრე ავღანებს არა სჭერიათ, ასლას ავღანელებს ქსურთ დაიჭირონ, თვისი ჯარებიც წინ წასწია მეორე მდინარის ჭეჩე-რუდის დაყოფისაზე და დაიჭირა პუღი-ხათუნი და შუღ-ფიგარის სეობა.

ამ სადავო ადგილებზე ორსავე მხრის ჯარების დაყენებამ საზღვარ დამდების კომისიის საქმე დაბრკოლა. დაბრკოლამ იმით, რომ, რომორც ამბობენ, ავღანებმა დაიჭირეს ის ადგილები, რომელშიაც ადრე არაჟერი უფლებს არა ქჭრნათ. მეორედ აქ, მეჩვიბამ მოყოლებული ვიდრე ჭეჩევის ასლას ჩრდილოეთ მდებარე პარაპამისის მთებამდე, დასახლებული არიან მეჩვის სალსის მონათესავე თურქმენები; მეჩვის თურქმენები და ეს თურქმენები შავსულობით ჩრდილოეთ მდებარე მთებამდის პარაპამისამდე მეჩვიბის ნაპირ მთებზე აღიან, სამოგრად ბიუდისთ ცხვარი და აქვე მარღის მადნებით სარგებლობენ. ავღანების დაჭერა ამ მთებისა და მარღის მადნებისა თურქმენებს აღარ მოასვენებს და ამიტომ რუსეთი ვალად რაცხდა თავის მეჩვის თურქმენების მშვიდობიანობისათვის ეს ძუღთაგანვე.

შათი საქოვარი ადგილები თავის სამზღვრებში მოექცა. ავღანების ჯარის დაყენება ამ ადგილებში ფენჯუში ამ განზრახვას შეაღდა. ამიტომ გენერალ კომაროვის ჯარებმა დაიჭირეს მორე მდინარეს ჭერი-რუდის ნაპირები პულისათუნთან და პოდპოლკოვნიკის აღისანოვის მილიცია მივიდა ფენჯუდეს ასლას. მაგრამ რაკი ფენჯუში ავღანების მეცხოვნენი დასვდა, უგუოქცა. ამ აღისანოვის მისულის ამბავმა, რომელიც თებერვლის პირველ რიცხვებში მოხდა, დიდი აღიაქოთი ასტესა ინგლისის შარლამენტში, ააყყანა გასუთება და ბნგლისის და რუსეთის შმართველობათა შუა მიწერ-მოწერა გამართა.

პირველი მინისტრი გლადსტონი გამარხნილი სასულემწიფო გაცია მრთელს კვროპაში. მისი მეცადინეობა ინგლისის შინაგანის ძლიერების, წარმატების და გაუმჯობესების გზას ადგას და გარეშე, უცხო სასულემწიფოების საქმეებში გარეკას კრიდება. ამიტომაც დიდი მეცადინეობა გასწია ამ ყაყანას დროს, რომ დაუმოშმინებინა ინგლისის თავმფუვარეობა და დაარწმუნა რომ სამინისტრო დამსუფლად ადასრულებს თვის ვალდებულებას, როგორც მეფის წარმომადგენელი და როგორც შეშვენის სასულემწიფო ინტერესებსა. ის სცდილობს დაამშვიდოს აშოვოთეული პარტია, თვისი წინააღმდეგა, რომელიც ლმისათვის იწვევს მომზადებას, როდესაც კი სადმე რადენსაშე მიზუსსა სედავს ინგლისის ინტერესების დასარღვევლსა. ამავ დამოშმინების დროს გლადსტონის სამინისტრომ, რომ კორცა ვთქვი, მიწერ-მოწერა გამართა რუსეთის სამინისტროსთან. პასუსად მიიღო რუსეთიდან, რომ რუსის ჯარები წინ არ წაიწვენ, თუ ავღანები მიზუსს არ მასტემენ და სანამ ფენჯუდში მშვიდობიანობა იქნება. ეს პასუსა რუსეთისა მშვიდობიანობის სურვილს ნიშნავდა.

მაგრამ ინგლისი მოუსვენრობას მიეცა, მოიწვია ავღანის ამირი აბდუკაჰმან-სანი ინდოეთის სამზღვარზე, მეფის მოადგილეს დეფერინთან მოსალაპარაკებლად და თადარიგის დასატყუარად. მარტის ნახევარში ამირი მივიდა რაკულ-ზინდას, დეფერინს მოსთხოვა თუელი, იარაღი, მხოლოდ ინგლისის ჯარების გატარებაზედ ავღანში თქვა, რომ ხალხი აჯანყდებაო. ამასე დეფერინმა დააწმუნა, რომ ინგლისს არა სურს ავღანის დატყუარა და ჯარებს ინგლისი მხოლოდ ავღანის მოთხოვნით შეიყვანს ავღანისტანში, თუ საჭირო იქნება, რომ რუსეთის ჯარებს შეებრძოლოს.

ამასობაში ამბავი მოვიდა ადგილის დღეებში, რომ ჩვენი გენერალის კომაროვის ჯარებს მარტის 18 რმი ჰქონდა ავღანელებთან თენჯდეს ახლოს. საქმე იმაში მდგომარეობდა, რომ ავღანის ჯარები თურმე ინგლისების რჩევით წინ წამოსულიყვნენ და ახალ ადგილს გამაგრებულან და კომაროვის მოთხოვნით უკანვე თავიანთ ადგილს არამც თუ არ დაწეულან არამედ თოფი უსროლიათ ჩვენი ჯარისთვის; ამის გამო რუსის ჯარები დანიშნულ ვადაზე მისულან და რმი ატყენილა. რუსებს გაუძარჯვნიათ, ავღანელებს სუთასი კაცი დასოცვიათ, დამარცხებულან და გაქცეულან. კომაროვის ჯარები ისევე თავის ადგილს დაბრუნებულან და დაბინავებულან. ამას შემდეგ თვით თენჯდეში არეულობა მომსდარა და კომაროვს დროებითი მმართველობა დაუნიშნავს. ავღანების ჯარები დამარცხებისა და მეტადრე დიდის შიმშილის, სიცივის და ავღრებისაგან დაზარალებულნი ჰქრათისაკენ წასულან.

ამ ამბავმა რასაკვირველია უმეტესად ააყუანა ინგლისები და მმართველობას კეთისებოდნენ, ვინ ყოფილა პირველი მიზეზი თაუ-დასმისაო? გლადსტონის სამინისტრო მართლად დიდს გავრცელებაში ჩავარდა, მიწერ-მოწერა გააძლიერა რუსეთის სამინისტროსთან დაწერილებით საქმის დასასვენებლად. ორსა-

ვე მხრით რუსეთისა და ინგლისისა სჩანდა მშვიდობიანად საქმის გათავების სურვილი და გლადსტონმა რამდენჯერმე გამოაცხადა კიდევ, რომ რუსეთის მხრით სჩანს მშვიდობიანად საქმის დაბოლოების განზრახვა.

ამ მიწერ-მოწერის დროს ინგლისის და მრთელის კერძის საზოგადოება და გაზეთები დიდის აღშოშოებით და გულმოდგინებით თვალს ადევნებენ შუა აზიის საქმეებსა. რადგანაც ინგლისის და რუსეთის მიწერ-მოწერა საიდუმლოდ რჩება, გულის ფანტქალით აჩვევენ საქმეების მიმდინარეობასა და სწონენ ვითარებას საქმისას, ომი მოსდება რუსეთსა და ინგლისს შუა თუ არა? რასაკვირველია ყოველთვის ამ გვარ შემთხვევაში ორს მოპირდაპირე სახელმწიფოს როდესაც მოლაპარაკება აქვს, ომის მოსადებაც ეჭირება. ინგლისში ჯარების მოსადებასმა გავარდა, როდესაც დეფოფლის ბრძანება გარდაეცა პარლამენტს მასკელის ჯარის და მილიციის შეკრებაზე. ინგლისის გაზეთები იწვევენ მმართველობას საჩქაროდ ყოველსავე მოსადებას შეუდგეს თუ ჯარებისას და თუ საომარ ხომალდებისას. არის ღაპარაკი, რომ ვითომც ოსმალეთის მმართველობასთან მოლაპარაკება ქქონოდეს ინგლისს, რომ მხარი მისცეს ინგლისსა რუსებთან ომიანობის დროსა.

ძნელი მოსალოდნელია ამ უამად, რომ ინგლისმა ომიანობა ისურვოს. პირველი და თავი მიზეზი ამისა ის არის, რომ ჯარი ნაკლებათა ჰყავს. მართალია ინდოეთში ორას ორმოცდაათ მილიონ ქვეშევრდომზე მბრძანებლობს, მაგრამ ინდოეთის ხალხი ჯარად ვერ გამოუყვანია, შიშობს, რომ მისი დარბილებული თოფი, ხალხმა თვით ინგლისს არ შეუქციაოს და არ აჯანყდეს თავის გასანთავისუფლებლად. მართალია ინგლისს იმდენი ხომალდი აქვს, რომ დედა-მიწის ზურგზე

უკელა სასულემწიფოების სომეღების რიცხვს უდრის, მაგრამ საომარი სომეღი ნაკლებათა აქვს და თუნდაც სსკებზე მეტიც ჰქონდეს, უფრო სომეღი ვერას დააკლებს ხმელეთზე ძლიერს მდგომ ჯარსა. ამ გვარად ხმელეთის თუ ზღვის ჯარის ნაკლებობა მას ხელ-ფეხს უკრავს დიდის ომის გამართვისათვის, რომელიც მას რუსეთთან მოუხდება, თუ განიზრახს. მისი ჯარის რიცხვს ოთხას ათასამდე სთვლიან, მაშინ რადესაც რუსეთს მილიონამდე ჰყავს.

ამ გარემოებაში ინგლისს დაეხმარებოდნენ ზოგიერთი სხვა სასულემწიფოები, როგორც ყირიმის ომის დროს. მაგრამ ინგლისი უნდა ვერ მოიპოვებს ამ შემწიობასა.

ჟერ თვით ავღანის ჯარები, თუმცა, როგორც ამბობენ 50 ათასამდე არისო, კარგა გაწვრთნილი არ არის. ავღანის ხუთი მილიონი ხალხი, მეომარი, მსნე, გამბედავი ხალხია, მისი ჯარიც გამბედავი და მსნეა, როგორც გამაინდა ინგლისებთან ომის დროს, მაგრამ ევროპიულად გაწვრთნილ და ნასწავლ ჯარს ვერ გაუმავრდება დიდ ხანს, თუნდაც რომ ინგლისებმა კარგი იარაღი დაურიგონ. ოსმალთს იმედი სექსკოა ინგლისისათვის, ამიტომ რომ ყოველ ომის შემდეგ, რომელიც ინგლისის პირდაპირის ანუ ფარულის დახმარებით ოსმალეთს მოსუღია რუსეთთან, მას არა ვითარცა საჩუკებლობა არ უნახავს: ყირიმის ომების დროს, რადესაც საფრანგეთის ძლიერი ჯარი ინგლისის ჯარებით ეხმარებოდნენ ოსმალთს, გაიმარჯვეს კიდევ რუსეთზე, მაგრამ თითქმის არაფერი საჩუკებლობა არ ნახა. ამ უმად ოსმალთს ორი დიდი შიში აწუხებს თვით თავის ევროპის სამხედროებზე. მას ავსტრიამ სრულიად უომრად წაართვა ბოსნია და გერცოგოვინა, ყინი აქვს საფონიკის ზღვისაკენ ატეხილი, ოსმალთს მცირედენ ომის გადახდის

შემდეგ ავსტრიის უკუკლად ისევე მოიქცევა, როგორც უკანასკნელ ომის შემდეგ. ავსტრიას ამში მომხრეთ და წამქეზებლად ეყოლება გერმანიას. მეორეს მხრით თვით სლავიანების პატარა სახელმწიფოები, ბოლგარია, სერბია და ჩერნოგორია, უკუკლად ოსმალს დაესხმიან თავის მიჯნების გასაგანაურებლად. ავსტრიამ თუნდაც დაუშალოს, ხალხის მღელვარებას მხელად დააყენებს ამ სახელმწიფოებში და იქნება თვისის ჯარების შეყვანის მიზეზადაც გახადოს, როდესაც მარჯვე დროს იპოვის, ესე იგი როდესაც ქსელი არეულობისა გაგრძელდება და ომიანობის, დიდის ომიანობის შიში აღარ ექნება ვისთან. მე. ამასთანავე ნუ დაკვიწებით, რომ ოსმალთა გულ-ნაკლულად არის ინგლისსზე, რადგანაც ეკვიპტუში უკანასკნელ ხანებში მან სრულებით ძალა წაართვა. აგრეთვე მხედველობაში უნდა მივიღოთ, რომ ოსმალთს დიდ-ძალი ვალი აწევს და უფულობა წელს სწევებს. ეს უკლად მიზეზები ისეთი საყურადღებოა, რომ სრულებით უკანასკნელი განწირულება თუ მიუყვანს ინგლისთან დაკავშირებადის, რომ ან ჭო და ან არაო, თორემ სხვა ანგარიში მას სელს ვერ უმართავს. იქნება ამიტომაც მართლად იყოს გაზეთების ამბავი, რომ ხონთქრის მმართველობას ინგლისის კავშირზე უარე უთქვამსო.

რაც შეეხება სხვა სახელმწიფოებს, ინგლისს არც ერთი არ მიუდგება. ავსტრიას ამ უამად არც გარემოება და არც სურვილი ეტყობა რუსეთთან ომისა; ამასთან მას ჭლავკავს ბისმარკი, რომელმაც მსოფლოდ საპოლიტიკო ქსელის ძაფებსა სტარავს და ბურდნის და შოკიდაძე გერმანიას თამაშს აყურებინებს. საფრანგეთს მომავალში გერმანიასთან ანგარიშების გასწორებისთვის ეგულება რუსეთის მომხრეობა და არ მოსურრებს მასთან უკმაყოფილების ჩამოკლებასა.

ამ გვარად ინგლისს ევროპაში ძლიერ სასულიწიფოთაგან აჩვენებს არ მიემხრობა. თუ მანცა და მანცა ოსმალთა მიმხრობა, მისი ჯარები ინგლისის ჯარებთან ერთად რუსეთის ძალასთან გერას გასდებან; ამ შემთხვევაში ოსმალთა შეუძლია ბალტიის და შავი ზღვის ნაპირები შეჭრას, რუსეთის ვაჭრობა შეაყენოს; მაგრამ სრულად გზას ვერ შეუკრავს, რადგანაც გერმანიის და ავსტრიის სამხედვრები ღია ექნება. ეს ღონე ისეთი ძლიერი არ იქნება რუსეთისათვის, რომ იგი დაჭყვევს ინგლისის განზრახულს სურვილსა, მაშასადამე რუსეთს შეუძლია დიდ სანს გაუმჯობრდეს. ამ სანგრძლივს უომარ-ომიანობის დროს ინგლისის ჯარი რომ რომელსამე ზღვის პირას ან ოსმალთს სამხედვარზე ადგილებში შევიდეს და დაიჭიროს, მანცა და მანცა ბოლოს რუსეთის რიცხვ-მრავალი ჯარი დაიბრუნებს. ამ გვარად, რაც უნდა უფულობა და უვაჭრობა იყოს, რუსეთი შეუმჯობრდება ამას, მით უმეტეს, რომ ყოველ-გვარად მოსავალი თვით რუსეთისა საფსის უმრავლესობას დააკმაყოფილებს. სანგრძლივის ამ გვარ უომარ-ომიანობით ვერც ინგლისი იქნება მოგებაში და ბოლო ის მოჭყვევება, რომ რუსეთს უნდა დაუთმოს ის, რაც მას ახლა სწადიან.

ინგლისი ოსმალეთითურთ რომ შეებრძოლოს რუსეთსა, მანცა და მანცა რუსეთის მოპირდაპირეს უმეტესი ძალა და სარჯო დაადგება, ვიდრე რუსეთსა, რადგანაც რუსის ჯარი თავის სამხედვრებზე, თავის ბინაზე იდგება; ინგლისს კი შორიდაშ გამოლაშქრება დასჭირდება. ამის გამო რუსეთს ეს ისე დიდად და ძვირად არ დაუჯდება, როგორც უკანასკნელი ომი ოსმალეთში, როდესაც მას ჯარების შეყვანა მოუხდა სვანთქრის საბრძანებელში.

მაშასადამე, რომელის მხრიდანაც უნდა გაკანჯოთ რუ-

სეთის და ინგლისის ესტანდუდი ცილობა, ამ ჟამად არ შეიძლება ომის მოკვლადეთ. მართალია ინგლისს ფუელი აქვს, მაგრამ მისი გაქვარებული მდგომარეობა აშკარაა, ჯარი არა ჭყავს. რუსეთს ფული უჭირს, მაგრამ უფულობა კერ შეყუბნებს სახელმწიფოს ომიანობაზე, როდესაც მას რაცსკომრავალი მეომარი ჭყავს.

ბოლოს თვით საგანი ცილობისა ჯერ ისე დიდ-მნაშენელობიანი არ არის, რომ ორმავე სახელმწიფომ უოკელი თვისი ძაღ-ღონე მოანდომოს ფიცსელ ომს, და ამ ომს მიანდოს თვისი უოფნა. გლადსტონის პოლიტიკას ინგლისები ჭვიტსვენ მისთვის, რომ იგი გულ-დამშვიდებული უფურებს რუსეთის სამხლვრების განზე გაწყევას ავლანისავენ, ამ წარსინებულის სახელმწიფო კატის აზრით ინგლისი ძლიერა; აზიაში დიდი ვრცელი ადგილია ინგლისისათვისაც და რუსეთისთვისაც. დაე ორმავე სახელმწიფომ კაცობრიობის სასიკეთოდ, ეელურ ხალხებში შეიტანონ მოქალაქეობა, ეკროპის განათლება, უოფა-ცხოვრების უკეთესად მოწყობა, სიძირთლე და მშვიდობიანობა. გლადსტონს ჭვიტსვენ ინგლისის მოწინააღმდეგე პარტიები, რომ შორს-მხედველობა გაკლია, რუსეთი ინდოეთს უახლოვდება—უნდა აკვიჯანყოს ინდოეთის ხალხა, რომ ჩვენს ძლიერებს ბოლო მოუღოს აზიაში, ეკროპაში ოსმალეეთის სამულობელო ხელთ იგდოს, დასაკუთროს შავი ზღვა სრულებით და მცირე აზიაში გაძლიერდეს; რაღა იქნება ინგლისი უანდოეთით? პატარა ეკროპის სახელმწიფოთ უნდა აქციოვო?

ჩვენ ეს რაღა ვჭსთჭვით, ჩვენამდე მოხწყულ გაზეთების სიტყვითა ვსთჭვით. გაზეთების თვლია, თუმიცა ზოგჯერ შორსა ჭსწყდება ხოლმე, მაგრამ ხანჯისხან დიპლომატია მსოფ-

აიო საქმეებს ისეთს ფარდას ააფარებს ხოლმე, რომ გამ-
ჭრისა და გაფატიცებული თვალი გაზეთისაჲ ვერას დაინახავს.
ეს კია, რომ ჩვენს გვერდსა, რძი ინგლისსა და რუსეთს
შუა ამ ხსლო სანში არ ასტყდება.

ბ. ი.

განცხადებანი.

მიიღება ხელის-მოწერა გასეთს

„დროებაზედ“

1885 წლისათვის

თბილისში — «დროებას» რედაქციაში; ქუთაისში — მმ. ჭილაძეების წიგნის მაღაზიაში; ბათუმში — მოსკ ნათაძესთან; თელავში — ვანო რაჭტომაშვილთან; გორში — ალალო თუთაჯთან.

ფასი გასეთისა მთელის წლით — 9 მან., 6 თვით 5 მან.

იქვე და იმავე პირობებთან, რომელნიც ზემოთ არიან გამოცხადებულნი, მიიღება აგრეთვე ხელის-მოწერა ჟურნალს

„ივერიაზედ“

ვინც ცალკე დაიბარებს მთელის 1885 წლით ჟურნალს «ივერიას», უნდა გამოგზავნოს წლის ხუდრი ფული შვიდი მანათი (სოფლის მასწავლებელთათვის სუთი მანათი) «დროების» რედაქციაში ამ ადრესით: Въ Тифлисъ въ Редакцію «Дროება» ანუ Въ Редакцію журнала «Иверія».

ვისაც უფრო ემარჯვებოდეს, შეუძლიან «დროება» და «ივერია» ერთის წერილით დაიბაროს და ამისთვის ხუდრი ფული 16 მანათი გამოგზავნოს «დროებასკე» ადრესით.

რედაქცია «ივერიასა» ჭსოსოვს მათ, ვისაც წერილების და სტატიების გამო საჭმე ექმნება რედაქციასთან, მიჭმართონ თვითონ რედაქტორს ყოველ-დღე დილის რვა საათიდან დილისკე ათს საათამდე გარდა კვირა დღეებისა და უქმეებისა — ახალ ბებუთოვის ქუჩისკედ, სახლი № 1.

რედაქტორი «ივერიისა» ილია ჭავჭავაძე.

ქურნალი «ნობათი»-ს გამოცემა 1885 წელში.

(წელიწადი მეორე)

საყოველთაეო ურმათა საკითხავი სურათებანი ქურნალი

„ნობათი“

პედაგოგიურის ნაწილის დამატებით — მშობელთა და აღმზრდელთათვის — მომავალს 1885 წელში გამოვა იმავე პრეზრამით, მიმართულებითა და სივრცით, როგორცადაც 1884 წ.

ქურნალზე ხელის-მოწერა. წლიური ფასი ქურნალი «ნობათი»-სა — ქალაქში დარიგებით და გარეშე გავზავნით, დაჩხა იგივე, ე. ი. ოთხი მან. მარტო ნასეკარი წლის სელის-მოწერა არ მიიღება. ცალკე ნომერი დიას ათი შაური.

საოფლის მასწავლებელთ შეუძლიანთ გამოგზავნონ: თავდა-პირველად ორი მან. და დანარჩენი ორი მანათიც — მანაში; რომელთაც ამ რიგად ხელის-მოწერა ქსურთ, პირ-და-პირ რედაქციას უნდა მიმართონ.

ხელის-მოწერა მიიღება: თბილისში — ქურნალ «ნობათი»-ს რედაქციაში, აღექსანდროვის ბაღთან, ხაზინის გვერდით, თუმანიშვილების სახლში № 7. და შაკერდოვის წიგნის სააგენტოში. ქუთაისში — მმ. ჭილაძეების წიგნის მაღაზიაში. გორში — ეკ. ფურცელაძესთან და თელავში — ივ. როსტომაშვილთან.

ფოსტის აღრესი: Тифлисъ, въ редакцію грузинскаго педагогическаго журнала «Н о б а т и».

რედაქტორი-გამომცემელი ა. ს. დულაძე.

გაიხსნა ხელის-მოწერა 1885 წლისათვის ქართულ სასულიერო გაზეთის

„მწეემსი“

და «მწეემსი»-ს რუსულ თვიურ დაგეგმვაზე.

მიზანი და დანიშნულება გაზეთისა: 1) შეატეობინოს სამღვდლო და საერო წოდებას ყველა განკარგულება და მოქმედება უმაღლესთა სასულიერო და სასოციალურ მართებლობათა, კონსისტორიათა და მღვდელ-მთავართა, რომელთა გამოცხადება შესაძლო იქნება; 2) განავრცოლოს ქართველთა სასულიერო წოდებაში და საღმრთო საღიბტორატურა ცოდნა; 3) განავრცოლოს საქართველოს სამღვდლო და საერო წოდებაში სწავლა და მეცნიერება ქრისტიანობის კეთილი ზნეობისა და საღმრთოებისა და 4) აუხსნას და განუძარტოს სამღვდლო და საეკლესიო მოსამსახურე პირთა ზოგიერთი საეჭვო კითხვება, რომელთა ცოდნა მიუცილებელ საჭიროებას შეადგენს მათთვის მტკიცედ მათი მოკვლეობის ასრულებისათვის.

გაზეთი «მწეემსი» გამოვა წარსული წლებს მსგავსად, რც კვირისში ერთხელ, რც საბუკდავ ქალაქდის ფურცელზე.

რუსული დამატება «მწეემსი»-სავე პროგრამით და მიმართულებით გამოვა რც საბუკდავ ქალაქდის ფურცელზე — თვეში თითოჯერ.

«მწეემსი»-ს ფასი მოელი წლას გავზავნიოთ — ხეთი მანათი. ნასკვარი წლის — სამი მანათი. «მწეემსი»-ს ფასი რუსული თვიური დამატებით ერთი წლისა ექვსი მანათი, ნასკვარი წლისა ოთხი მანათი. ცალკე რუსული დამატების ფასი წლისა — სამი მანათი, ნასკვარი წლისა ორი მანათი.

წერილები და პირის-პირ მოლაპარაკება რედაქტორთან შეიძლება რედაქციაში, რომელიც იმყოფება დაბ: ყვირიაში, რედაქტორის საკუთარ სასლებში.

გაზეთის დაბარება შეიძლება ამ ადრესით: ВЪ КВИРИЛЫ, ВЪ РЕДАКЦІА «МЦКЕМСИ». (ყვირიაში, «მწეემსი»-ს რედაქციაში.)

„ЮРИДИЧЕСКОЕ ОБОЗРѢНІЕ“

(годъ пятый)

Журналь, какъ и прежде, будетъ выходить въ 1885 г. по четвергамъ, въ размѣрѣ отъ 1 до 2 печатныхъ листовъ, по прежней программѣ,

при содѣйствіи многихъ прежнихъ и нѣкоторыхъ новыхъ сотрудниковъ, въ томъ числѣ: К. Д. Анциферова, А. Я. Ашеберга, С. М. Арцруни, Ф. К. Бакало, Д. З. Бакрадзе, О. А. Быкова, Г. О. Вишневая, А. А. Гребенщикова, Я. И. Гурлянда, К. В. Долгова, И. Я. Долголенко, Г. А. Джаншиева, Д. И. Кипиани, Д. В. Квиркелія, П. М. Лебединскаго, А. Е. Носа, П. А. Опочинина, Я. И. Рапета, М. А. Селитренникова, Н. П. Смиттена, В. Д. Спасовича, А. Т. Тимаховскаго, Я. Г. Теръ-Юанпшяна, В. А. Хлѣбникова, Н. И. Чижевскаго и др.

Независимо статей общаго юридическаго характера по вопросамъ гражданскаго и уголовнаго права и судопроизводства, межевымъ, потаріальнымъ, судебно-военнымъ и пр., а также о внутренней жизни Кавказскихъ судовъ и о вопросахъ дня,—въ 1885 г. будутъ помѣщены: грузинскіе законы царя Вахтанга, съ необходимыми предисловіемъ и примѣчаніями, и продолжены изслѣдованія законовъ: армянскихъ—по Мхитару Гошу, еврейскихъ—по Маймониду, мусульманскихъ, собственно Кавказскихъ народностей; ихъ адаты и пр.—Кромѣ того, Ст. І. Гулишамбаровъ, Н. А. Шавровъ и др. обѣщали статьи по вопросамъ Финансовымъ и экономическимъ; П. И. Ковалевскій, З. А. Блюмъ, Г. И. Еджубовъ, А. А. Павловскій и др.—по судебно-медицинскимъ.

Пріемъ подписки, объявленій и розничная продажа: Тифлисъ Сололакская ул., д. кн. меликова и въ Центральной Книжной торговлѣ.

Подписная цѣна на журналъ съ доставкою и пересылкою: на годъ—10 р., на 6 мѣс.—6 р., на 3 мѣс.—3 р. 20 к., на мѣс.—1 р. 25 к.

Расзрочка въ платежѣ денегъ допускается—для годовыхъ и полугодовыхъ подписчиковъ.

Желающіе приобрѣсти журналъ за прежніе годы уплачиваютъ: за 1881 г.—8 р. 20 к. и за всѣ послѣдующіе по 10 руб.

Иногородные подписчики «Юрид. Обозр.» имѣютъ право на полученіе, чрезъ редакцію, свѣдѣній о положеніи ихъ дѣлъ въ Тиф. судеб. учрежд.—въ текстѣ журнала безвозмездно, письменныя и телеграфныя—по соглашенію съ редакціею журнала.

Редакторъ-издатель А. С. ФРЕНКЕЛЬ.

ი 383
1885

განცხადება.

ამა 1885 წელს ყუჩნალს «ივერიაზე» ხელის მოწერა მიიღება მხოლოდ მთელის წლით.

ფასი მთელის წლისა შვიდი მანათი.

ხელის-მოწერა მიიღება, როგორც «ივერიისა» ავრეთვე «დროების» რედაქციებში. ჰირველი იმყოფება მისეილთვის ქუჩაზედ, გ. ქართულიშვილის სახლებში, (მისაკალი უზოდამ), სოლო მეორე სასახლის ქუჩაზედ, სახლი დ. საჩაფიშვილისა.

ქუთაისში, ჭილაძის მღაზისაში.

ბათუმში, წერა-კითხვის საზოგადოების სკოლის მასწავლებელ მ. ხათამესთან.

თელავში ვანო როსტომიშვილთან.

ქალაქს გარეშე ხელის-მომწერთ წერილი და შედეგის ადრესით უნდა გამოგზავნონ:

Въ Тифлисѣ

Въ Редакцію журнала «ИВЕРІЯ» и въ «ДРОЭБА»

მსურველთ. შეუძლიან ერთის წერილით დაინაროს გასეთი «დროება» და ყურნალი «ივერია» «დროების» ადრესით.

ვისაც ყურნალი თავის დროზედ არ მიუვიდეს, ვთხოვთ, მალე აცნობოს რედაქციას.